

T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİCİLYA NORMANLARI'NIN KUZEY
AFRİKA'YA DÜZENLEDİĞİ DENİZ AŞIRI
SEFERLER VE DENİZ GÜCÜ (483-548/1091-1154)**

Zeki Can HIRÇIN

2501150519

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZTÜRK

İSTANBUL 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Zeki Can HIRÇIN Numarası : 2501150519
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Ortaçağ Tarihi Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZTÜRK
Tez Savunma Tarihi : 10.06.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "Scilya Normanlarının Kuzey Afrika'ya Düzenlediği Deniz Aşırı Seferler ve Deniz Gücü (483-548/1091-1154)"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Ebru ALTAN		Kabul
2- Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR		KABUL
3- Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZTÜRK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Muharrem KESİK		
2- Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞCI		

ÖZ

SİCİLYA NORMANLARI'NIN KUZEY AFRİKA'YA DÜZENLEDİĞİ DENİZ AŞIRI SEFERLER VE DENİZ GÜCÜ (483-548/1091-1154)

Zeki Can HIRÇIN

XI. yüzyılın ortalarında, yüzyıl başından beri toplandıkları Güney İtalya'da çıkardıkları isyanda muzaffer olan Normanlar, zaman kaybetmeksizin Sicilya'da işgâle giriştiler. İsyandan önce Normanlar, bölgede Bizans İmparatorluğu'nun da içinde bulunduğu siyasî güçlere paralı asker olarak hizmet veren İskandinav asıllı askerlerdi. Güney İtalya'da başarıya ulaşan isyanlarıyla müstakil bir güç hâlini alan Hauteville kardeşlerin en büyüğü, Apulia, Calabria ve Sicilya Dükü Robert Guiscard (451-478/1059-1085) doğrudan Bizans İmparatorluğu tahtını hedef alırken, diğer bir aile üyesi Sicilya Kontu I. Roger (463/464-494/1071-1101) ise Müslümanlar'ın hükmü altında olmasına karşın siyasî karışıklıklar içindeki Sicilya Adası'nı işgâle başlamıştı. Robert Guiscard'ın ihtirası Bizans İmparatorluğu tahtını hedef alırken, I. Roger'nin daha mütevazı sayılabilecek işgâl hareketi ise hânedanın geleceğini belirleyecekti. II. Roger (524-548/1130-1154) ile birlikte krallığa dönüşen ve Orta Akdeniz'de başat güç konumunu alan Sicilya'daki Normanlar, mezkûr Kral döneminde Zîrîler (361-543/972-1148) ve Müslüman yerel güçlerle çatışarak İfrîkiye'de egemenlik kurdular. XII. yüzyılın ortasına gelindiğinde ise Tunus'tan Trablusgarp'a kadar olan Kuzey Afrika sahilleri Arap kültürü ve idare tarzının etkisi altındaki Normanlar'ın hükmü altına girmişti. Araştırmada, Sicilya Normanları'nın Kuzey Afrika sahillerinde yürüttüğü mücadele, deniz savaşları, çıkarmalar, donanma teşkilâtı ve mürettebatı, tersaneleri, kullandıkları silâhlar ve gemileri hakkındaki bilgiler İslâm ve Batı kaynakları ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Normanlar, Sicilya, Zîrîler, İfrîkiye, II. Roger, Akdeniz.

ABSTRACT

OVERSEAS CAMPAIGNS OF NORMANS OF SICILY AGAINST NORTH AFRICA AND THEIR MARITIME POWER (483-548/1091-1154)

Zeki Can Hırçın

In the middle of XIth century, Normans started invasion of Sicily without wasting any time after being successful in their rebellion in South Italy where they have been gathering since the beginning of the century. Before the rebellion, Normans were paid mercenaries of Scandinavian origin who served to political powers including the Byzantine Empire. While the oldest of Hauteville Brothers, Duke of Apulia, Calabria and Sicily Robert Guiscard (451-478/1059-1085) who had become an independent power was directly targeting at the Byzantine throne; Roger I (463/464-494/1071-1101), another member of the family, started conquest of Sicily which was politically unstable under Islamic rule. Roger I's rather modest conquest was going to be decisive in dynasty's future simultaneously with Robert Guiscard's ambition directed at the throne of Byzantine Empire. Being the main power in Central Mediterranean as a kingdom with Roger II (524-548/1130-1154), Normans conquered Ifrīkiya from Zīrīds and local Muslim powers during his reign. By the third quarter of XIIth century, costs of North Africa between Tunisia and Tripoli were under the reign of Normans who were under influence of Arabic culture and administration style. The research will study the campaign of Sicilian Normans on North Africa, naval wars, landings, their fleets and armies, shipyards, their weapons and ships in the light of Islamic and Western resources.

Keywords: Normans, Sicily, Zīrīds, Ifrīkiya, Roger II, Mediterranean.

ÖNSÖZ

Akdeniz, Roma İmparatorluğu'nun inkırazından XI. yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğu ve Müslümanlar arasında siyasî ve ticarî mücadelenin mütemadiyen sürdüğü bir denizdi. Ancak bu yüzyıldan itibaren meydana gelen değişiklikler insanlık tarihinin en önemli denizi olan Akdeniz'de hissedilmeye başlanacak, söz konusu iki medeniyetin verdiği mücadeleye yeni bir güç, Latin Avrupa da dahil olacaktı.

Sicilya Normanları'nın Kuzey Afrika'ya Düzenlediği Deniz Aşırı Seferler ve Deniz Gücü (483-548/1091-1154) başlıklı çalışmanın giriş kısmında Ortaçağ'ın başında Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden XI. yüzyıla kadar dönüşümlü olarak Bizanslılar'ın veya Müslümanlar'ın hâkim olduğu Akdeniz'de yaşanan hadiseler kronolojik olarak anlatılacaktır. Akabinde ise yükselen Latin Avrupa'nın bu yüzyıldan başlayarak artan faaliyetleri ele alınarak Güney İtalya'da aynı yüzyıl ortalarına doğru başlattıkları isyanla her geçen gün kuvvetlenen Normanlar'ın Müslüman Sicilya'da 1061 yılında giriştikleri ve 1091'de Noto'nun düşüşüyle neticelenen işgâllerine ana hatlarıyla değinilecektir.

Görünen o ki; Sicilya Boğazı'nın hemen karşı kıyısındaki İfrîkiye, Sicilya işgâlini henüz tamamlamış Normanlar için yeni ve münbit bir hedef olacaktı. Üç bölümden müteşekkil çalışmanın birinci bölümünde Normanlar'ın bölgeyi daha iyi tanımaya çalışmalarının yanında diğer devletlerle olan mücadelelerinden ve kendi iç sorunlarından bulabildikleri zamanlarda yağmayla yetindikleri dönem anlatılacaktır. Bu dönem içinde hususiyetle George Antâkî'nin Norman donanmasının amirali olmasıyla birlikte Kuzey Afrika'ya karşı artan saldırılar ele alınacaktır. İkinci bölümde yeterince güce ulaştıklarını düşünen Sicilya Normanları'nın giriştikleri işgâller ve bu işgâller sonrasında yerel halkın gönlünü kazanmak için yaptıklarıyla ilgili hususlara değinilecek, ardından yükselen Muvahhid (524-668/1130-1269) gücünün oluşturduğu rüzgârın İfrîkiye'ye aksetmesiyle başlayan isyanlar ve Abdülmü'min el-Kûmî'nin (524-558/1130-1163) Mehdiye kuşatmasıyla Norman

gücünün bölgeden çıkarılması gibi hadiselerle temas edilecektir. Üçüncü bölümde ise Norman donanmasının teşkilâtı ve mürettebatı, tersaneleri ve gemileri hakkındaki bilgiler Batı ve İslâm kaynakları ışığında ele alınacaktır.

İfrîkiye’de, XII. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen tarihî hadiseler, yalnızca Arap tarihçileri tarafından te’lif edilmiştir. Araştırmada kullanılan kaynak eserlerin genel surette Arapça olması hasebiyle şahıs ve yer isimlerinin yazımlarında *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nin yazım biçimi esas alınmıştır.

Bu konu hakkında çalışma yapmam hususunda beni teşvik eden, kaynak temini dâhil her aşamada yardımcı olan, sahip olduğu tecrübe ve bilgisiyle pek çok hususta bana yol gösterip araştırmalarımın azimle devam etmemi sağlamakla beraber maddî ve manevî her türlü desteği veren kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZTÜRK’e müteşekkirim. Değerli görüş, fikir ve önerileriyle beni yönlendiren Prof. Dr. Ebru ALTAN hocama da teşekkürü bir borç bilirim. Normanlar’ın bahrî tarihiyle ilgili te’liflerini göndererek araştırmaya katkıda bulunan Charles D. STANTON Beyefendi’ye, kütüphanesinden istifade ettiğim TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına minnettarım. Son olarak çalışmalarım sırasında maddî ve manevî olarak bana destek olan anne ve babama, kardeşim Nazlım’a en kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Zeki Can HIRÇIN

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İFRÎKIYE SALDIRILARININ BAŞLANGICI VE ZİRÎLER'İN SİNDİRİLMESİ

A. Râfi Hadisesi (511/1117-1118).....	30
B. İlk Mehdiye Saldırısı (517/1123).....	33
C. Hammâdiler'in Mehdiye Saldırısı ve Normanlar'ın Müdahalesi (529/1134-1135).....	38
D. Cerbe Adası'nın İşgâli (529/1134-1135).....	39
E. Mehdiye Limanı'na Taarruz (536/1140-1141).....	40
F. Birinci Trablusgarp Saldırısı (537/1142-1143).....	41

İKİNCİ BÖLÜM
İFRÎKIYE’NİN İŞGÂLİ

A. İkinci Trablusgarp Saldırısı ve Bölgenin İşgâli (540/1145-1146)	43
B. Kâbis Hadisesi (542/1147-1148)	45
C. Mehdiye’nin Düşüşü ve Zîrî Emirliği’nin Sonu (543/1148).....	47
D. Mağrib-i Evsat’ta Muvahhid İlerlemesi (546-548/1152-1153).....	52
E. Normanlar’ın Son İşgâli: Bûne (548/1153)	53
F. İfrîkiye’de İsyanların Başlangıcı (551/1156)	54
G. Abdülmü’min’in Mehdiye Seferi ve İfrîkiye’de Norman Hâkimiyetinin Sona Ermesi (554-555/1159-1160)	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NORMAN DENİZ GÜCÜ

A. Gemiler.....	62
1. Dromon.....	62
2. Galea.....	65
3. Cattus veya Gattus	66
4. Navis.....	67
5. Sagitta	68
6. At Taşıyıcılar	69
B. Tersaneler	70
C. Denizciler	72
D. Strateji ve Taktikler.....	73

SONUÇ	77
BİBLİYOGRAFYA	80
EKLER	92

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
ed.	: Editör
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EI²	: Encyclopedia of Islam, Second Edition
Fr.	: Fransızca
h.	: Hicrî
İng.	: İngilizce
Karş.	: Karşılaştırınız
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
trc.	: Tercüme
t. y.	: Tarih Yok (Tarihsiz)
Yun.	: Yunanca

GİRİŞ

Normanlar'ın, XII. yüzyılın ilk yarısında başlayan ve ortalarında son bulan İfrîkiye saldırıları, Arap kaynaklarından öğrenilebilmektedir. Zira Latin ve Bizans kaynaklarında Normanlar'ın İtalya ve Balkanlar'daki faaliyetleri ve İfrîkiye'deki siyâseti yalnızca birkaç cümleyle ele alınmaktadır. Çalışmada devrin kaynaklarının muhtevası ve araştırma için sahip olduğu ehemmiyet esas alınarak konu ile ilgili mâlumat veren Arapça kaynaklar değerlendirilecektir. Tasnif yapılırken tespit edilen ölçüde mezkûr kaynaklarda müelliflerin vefat tarihleri esas alınmıştır.

*İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233)*¹: Ortaçağ İslâm dünyasının en önemli müelliflerinden biri olan İbnü'l-Esîr, araştırmanın ilgili dönemi ve coğrafyası hakkında Ortaçağ'ın diğer bir çağdaş müellif Ticânî ile birlikte en tafsilâtli bilgileri kaydeden yazarlardan ilkidir. Sicilya ve İfrîkiye ile ilgili bilgileri ayrı bir başlık altında anlatarak önemli hadiselerin yaşandığı yıllarda bölgenin tarihi hakkında derin bilgiler sunan İbnü'l-Esîr, Ortaçağ'daki Müslüman tarihçilerin yaptıkları gibi yalnızca Müslümanlar açısından sebep-sonuç ilişkilerine odaklanmamakla birlikte sahip olduğu kaynakların bolluğuyla Sicilya Normanları tarafından da diyalektik yürütmektedir. Bundan dolayı, müellifin iki tarafı da en iyi bilen yegâne müellif olduğu söylenebilir. İbnü'l-Esîr'in, *el-Kâmil fi't-târih*² adını verdiği meşhur eseri yaratılıştan 1231'e kadar olan hadiseleri kronolojik sırayla anlatmaktadır, çalışma çerçevesinde yazardan oldukça istifade edilmiştir.

*İbn İzârî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İzârî el-Merrâküşî (ö. 712/1312'den sonra)*³: Merakeş doğumlu tarihçi, Endülüs'ten Mağrib'e göç etmiş bir aileye mensuptur. *el-Beyânü'l-muğrib* adlı eserinde Meşrik (Doğu İslâm âlemi),

¹ Abdülkerim Özeydın, "İbnü'l-Esîr", *DİA*, XXI, 26-27.

² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, Yay. J. C. Tornberg, I-XIII, Beyrut 1979; Türkçe trc. *İslâm Tarihi İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi*, Çeviri: Heyet, İstanbul 1985-1987, I-XII. Araştırmada Abdülkerim Özeydın'ın Türkçe çevirisini yaptığı X. ve XI. ciltler kullanılmıştır.

³ Mehmet Özdemir, "İbn İzârî", *DİA*, XX, 98-99.

Mağrib (Kuzey Afrika) ve Endülüs'te hüküm süren Müslüman halifelere, hükümdarlara ve emirlere dair bilgileri topladığını, âlim dostlarıyla edindiği haberleri müzakere ettiğini kaydeden müellifin bu ifadesine dayanarak, bir bölge tarihinden ziyade İslâm âleminin doğu ve batısını bütünüyle içine alacak umumî bir tarih te'lif etmeyi düşündüğü söylenebilir. 712'de (1312) eserini yazmakla meşgul olduğu bilinen İbn İzârî'nin ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Eserinin tam adı *el-Beyânü'l-muğrib fî (ihtişâri) aḥbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*'tir ve üç ciltten meydana gelmektedir. Çalışmada E. Fagnan tarafından yapılan Fransızca çeviri kullanıldı.⁴ İbnü'l-Esîr ve Ticânî kadar tafsilât vermese de ele alınan dönem ve coğrafya ile ilgili en önemli kaynaklardan biri de İbn İzârî'nin eseridir.

Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ahmed et-Ticânî et-Tûnisî (ö. 718/1318'den sonra)⁵: Ataları, Mehdiye'nin Normanlar'dan geri alınması sırasında Muvahhid ordusuyla İfrîkiye'ye gelen Ticânî, Hafsîler (625-982/1228-1574) zamanında babası ve diğer yakınları gibi Dîvânü'r-resâilin başkanlığına yükseldi. Aslında bir seyahat kitabı olmasının yanında gezdiği İfrîkiye şehirlerinin coğrafi özelliklerini de tanıttığı *Rihletü't-Ticânî* isimli kitabında her şehrin tarihini İslâm hükmüne girdiği yıllardan başlayarak kendi zamanına kadar ayrıntılı bir şekilde anlatmış, özellikle Zîrî dönemi Mehdiye'sini oldukça geniş bir şekilde ele almıştır. Özellikle Normanlar'ın Trablusgarp'a karşı gerçekleştirdikleri taarruzlar en tafsilâtlı hâliyle Ticânî'nin eserinde bulunmaktadır. *Rihletü't-Ticânî*'de, kendisi de bir Zîrî mensubu olarak el-Hasan'ın (515-543/1121-1148) iktidarı dönemindeki devletin son günlerine tanıklık etmiş bulunan ve eseri günümüze ulaşmayan tarihçi İbn Şeddâd'dan (ö. 582/1186'dan sonra) alıntılar bulunmaktadır. İbn Şeddâd'dan sadece Ticânî değil İbnü'l-Esîr, Nüveyrî, Makrîzî başta olmak üzere birçok İslâm tarihçisi de yararlanmışlardır. Araştırmada Alphonse Rousseau'nun Fransızca çevirisi kullanılmıştır.⁶

⁴ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib fî (ihtişâri) aḥbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, Yay. Reinhart Dozy, I-II, Leyde 1848-1851; Fr. trc. E. Fagnan, *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne intitulée al-Bayano'l-Moghrib*, I-II, Algiers 1901-1904.

⁵ Ahmet Özel, "Ticânî, Abdullah b. Muhammed", *DİA*, XXXXI, 129-130.

⁶ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, Fr. trc. M. Alphonse Rousseau, *Voyage du Scheikh et-Tidjani dans la Régence de Tunis, pendant les années 706, 707 et 708 de l'Hégire (1306-1309 de J. C.)*, Paris 1852-1853.

*İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406)*⁷: 1 Ramazan 732 (27 Mayıs 1332) tarihinde Tunus'ta dünyaya gelen tarihçi daha çok Mukaddime isimli eseriyle tanınmaktadır; çalışmada umumî tarih kitabı olan '*Unvânü'l-İber ve divânü'l-mübtede'i ve'l-haber fî eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber*'in ilgili bölümlerinden istifade edildi. İbn Haldûn bu eserinde alışlagelmiş tarih anlatımını bir kenara bırakarak kabileler ve hanedanlar üzerinden bir anlatım kurgulamış, Ortaçağ'da en önemli unsur olan kan bağlarını merkeze alan bir anlatım ortaya koymuştur. Araştırmada *el-İber*'in Mağrib tarihiyle ilgili, Baron Mac-Guckin de Slane tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiş I ve II. ciltleri kullanılmıştır.⁸

*İbn Ebû Dînâr, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi'l-Kâsım er-Ruaynî el-Kayrevânî (ö. 1110/1698'den sonra)*⁹: Kayrevan doğumlu, Tunus'lu tarihçi, çalışılan dönemden oldukça sonra yaşamış olmasına karşın günümüzde yararlanılan kaynaklardan daha farklı olanlara ulaşmış görünmektedir. Kuzey Afrika ve Tunus'un coğrafya ve topografyası ile Müslümanlar tarafından fethi, Fâtımîler, Zîrîler, Hafsîler ve Osmanlılar'ın Tunus'taki hâkimiyeti, *el-Mü'nis fî aḥbâri İfrîkiyye ve Tûnis* isimli kitabının başlıca konularını oluşturmaktadır. Eseri, araştırmayla ilgili tafsilâtlı bilgiler vermese de bazı özgün ifadeler ihtiva etmektedir. Çalışmada eserin E. Pellissier ve R. Rémusat tarafından yapılan Fransızca tercümesi kullanılmıştır.¹⁰

Bunların dışında Makrîzî'den Antakyalı George'un biyografisi te'lif edilirken yararlanıldı.¹¹ İbn Cübeyr¹² ve İbn Havkal'dan¹³ kısa da olsa hadiseler kaleme

⁷ Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *DİA*, XIX, 538-543.

⁸ İbn Haldûn, '*Unvânü'l-İber ve divânü'l-mübtede'i ve'l-haber fî eyyâmi'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber*', Fr. trc. M. Baron de Slane, *Histoire des Berberes et des Dynasties Musulmanes de l'Afrique Septentrionale*, I-IV, Alger 1852-1856.

⁹ Sabri Hizmetli, "İbn Ebû Dînâr", *DİA*, XIX, 430.

¹⁰ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis fî aḥbâri İfrîkiyye ve Tûnis*, Fr. trc. Edmond Pellissier de Reynaud-R. Rémusat, *Histoire de l'Afrique*, 1845.

¹¹ Makrîzî, *el-Muḳaffa'l-kebîr*; George Antâkî'nin biyografisiyle ilgili olan kısmın İngilizce çevirisi: Johns, Jeremy, *Arabic Administration in Norman Sicily—The Royal Dîwân*, New York 2002, ss. 80-82.

¹² İbn Cübeyr, *Rihletü'l-Kinânî*, Türkçe trc. İsmail Güler, *Endülûsten Kutsal Topraklara*, İstanbul 2008.

¹³ İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, Türkçe trc. Ramazan Şeşen, İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, İstanbul 2014.

alınırken bazı alıntılar yapılmıştır. İdrîsî'den¹⁴ de Normanlar'ın İfrîkiye saldırılarının son safhalarında istifade edildi.

Norman denizciliği kısmında ise daha çok Lâtin ve Bizans kaynakları kullanılmıştır.¹⁵ Araştırma eseri olarak başta Pryor-Jeffreys'in *kılı kırk yaran* eseri *Dromon*'dan¹⁶ yararlanılmakla birlikte Ortaçağ denizciliğiyle ilgili başka eserlerden de faydalanıldı.

Sicilya Norman tarihiyle ilgili araştırmalar günümüzde oldukça artmasına karşın, Amari¹⁷ ve Chalandon'un¹⁸ eserleri önemlerini korumaktadır. Amari'nin yukarıda değinilen eseri kaynak çalışması olmakla beraber Müslüman Sicilya'sının tarihini Norman dönemini de içine alarak anlattığı literatür çalışması da bulunmaktadır.¹⁹ Chalandon ise Normanlar'dan önceki Güney İtalya'yı Bizans hâkimiyetinin ilk asırlarına götürüp buradaki Bizans hâkimiyetinin sağlamlığını sorgulayarak başladığı eserinde çalışılan konuyla alâkalı kısımlarda özgün yorumlarla araştırmaya katkıda bulunmuştur. Onun bu yapıtı Amari'nin *Storia dei Musulmani di Sicilia* isimli eseriyle birlikte Sicilya Normanları'yla ilgili bugüne kadar yapılmış en geniş araştırmadır. Diğer yandan, Normanlar'la ilgili akademik çalışma yapmayacak ama sahanın meraklılarına Villars'ın çalışması²⁰ önerilebilir. Zira bu çalışmasında Villars, geniş bilgi dağarcığıyla Sicilya Normanları'yla ilgili birçok yerde bulunamayan bilgiler vermektedir.

Bunların haricinde Sicilya Norman denizciliğiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Charles D. Stanton'ın kitabından²¹ da müteaddid defalar istifade edildi.

---

¹⁴ İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk fi'htirâkı'l-âfâk*, Fr. trc. P. Jaubert, *La Premiere Geographie de l'Occident*, Paris 1999.

¹⁵ Leo VI, *The Naval Warfare of the Emperor Leo*, ed. ve İng. trc. E. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204* (Leiden, 2006), Appendix II, ss. 483-519; Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe trc. Bilge Umar, İstanbul 1996; Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of his Brother Duke Robert Guiscard*, İng. trc. Kenneth Baxter Wolf, University of Michigan 2005.

¹⁶ John H. Pryor-Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon: The Byzantine Navy ca 500-1204*, Leiden-Boston 2006.

¹⁷ Michele Amari, *Biblioteca Arabo-Sicula*, I-II, Turin 1880-1881.

¹⁸ Ferdinand Chalandon, *Histoire de la Domination Normande en Italie et en Sicile*, I-II, Paris 1907.

¹⁹ Michele Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, I-III, Firenze 1854-1872.

²⁰ Jean Beraud Villars, *les Normands en Méditerranée*, Paris 1951.

²¹ Charles D. Stanton, *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, Woodbridge 2016.

Araştırmanın doğası gereği giriş kısmı iki başlığa bölünerek ele alınacaktır. İlkinde Ortaçağ Akdeniz bahrî tarihi, Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden başlayarak XI. yüzyılın ikinci yarısına kadar ana hatlarıyla tavsif edilecek; ikinci başlıkta ise XI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, isimleri *Mezzogiorno*'da²² duyulmaya başlanan Norman maceracılarının Ortaçağ'ın en güçlü devletlerinden biri olmalarına kadar uzanan yolculukları irdelenecektir.

Akdeniz için Fernand Braudel mekânsal sınır olarak masalsı bir dil kullanır: “Kuzeyden gelirken ilk rastlanan zeytin ağacından, çölde karşımıza çıkan sık palmyelere kadar uzanır. Kuzeyden aşağı inen için ilk zeytin ağacı, Rhône Nehri üzerinde, Donzere ‘kilidini’ izleyen buluşma noktasındadır. İlk sık palmyelik ise el-Kantara adlı altın kapıdan Sahra Atlasları'nı aşarken Batna ve Timgad'ın güneyinde birden karşımızda bitiverir (durumu anlatacak tek sözcüktür bu...). Ancak her seferinde gözlerinizi kamaştırın ve size heyecan veren bu çeşit karşılaşmalar, İçdeniz'in çevresine denk getirilmiştir. Zeytin ağaçları, palmyeler burada şeref nöbeti tutarlar. Bu mekâna insan eklendiğinde Akdeniz üzücü bir hâl alıyor. Kıt kanaat geçim, azla yetinme Akdeniz'in gerçek tarihine egemen olmuştur... Bugün bile Napoli'de, Palermo'da paydos saatlerinde bir ağacın, bir duvarın gölgesinde karınlarını doyuran işçiler görürsünüz...”²³ Nitekim, ilk devirlerde Akdeniz'in önemi şu ifadeden daha iyi açıklanamazdı: “Eskiden Akdeniz tek başına bir evren, bir gezegendir.”²⁴

Akdeniz, Ortaçağ'ın ilk zamanlarında kavimler cümbüşünün pek ilgi göstermediği başı boş, yalnız bir denizdi. Batı kolu 476'da çöken Roma İmparatorluğu Konstantinopolis'te kendine yeni bir hayat bulmasına karşın I.

---

²² İtalyancada tam karşılığı gün ortası, öğlen anlamına gelse de kuzey yarım kürede (Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde) olan bizler için güneş öğlenleri güneyde gözüktüğünden dolayı kabaca Lazio bölgesinin güneyinde kalan eyaletlerle birlikte Sicilya ve Sardinya Adası'nı da içine alan bölgedir. Kelime ilk olarak XVIII. yüzyılda kullanılmaya başlandığından ele alınan dönem için anakronik olsa da belirli bir bölgeyi belirtmek için kullanılmıştır. Bkz.: <https://www.britannica.com/place/Mezzogiorno>.

²³ Fernand Braudel, “Toprak”, *Akdeniz: Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*, Türkçe trc. Necati Erkurt, İstanbul 2015, s. 20,32.

²⁴ Fernand Braudel, “Deniz”, *age*, s. 35.

Justinianos (527-565) devrine kadar etkin bir deniz gücüne sahip değildi. Zira, I. Konstantinos'tan (306-337) itibaren ne Akdeniz'de ne de Karadeniz'de imparatorluğa sorun teşkil edebilen bir bahrî güç yoktu. Roma'yı eski günlerine döndürme iddiası taşıyan I. Justinianos'un Akdeniz'in batısındaki toprakları geri kazanma siyâseti onu kaçınılmaz olarak güçlü bir donanma kurma zorunluluğuna götürdüğü için o, Bizans İmparatorluğu donanmasının müessisi kabul edilir.²⁵

Nitekim onun döneminde İskenderiye, Suriye sahilleri, Kuzey Ege ve Konstantinopolis başta olmak üzere birçok yerde tersaneler inşa edilerek yeni tesis edilen donanma için gemilerin inşasına başlandı. Diğer yandan, I. Justinianos'un yetenekli kumandanlarından Belisarios'un batıdaki seferi, 100 yıldır varlığını sürdüren ve Tunus sahillerinde kümelenerek korsanlık ve yağma faaliyetlerinde bulunan Vandal Krallığı'nın (435-534) sonu oldu. Vandal Krallığını süratli bir şekilde ortadan kaldıran Belisarios, buradan Sicilya sahillerine çıkarma yapıp adayı imparatorluk topraklarına katarak başladığı İtalya seferinde, Ostrogotları (493-553) nihaî olarak yenememesine karşın İtalya topraklarının büyük kısmı onun başarılı müdahaleleri ile I. Justinianos'un hâkimiyeti altına girdi. 550 yılına gelindiğinde İtalya, Kuzey Afrika, Güney İspanya, Balear Adaları, Korsika, Sardinya ve Sicilya Adası tekrar imparatorluk bünyesinde toplanmıştı. Bu sebeple imparatorluk donanması ve ticaret gemileri Suriye sahillerinden Cebelitârik'a kadar beşerî kaynaklı herhangi bir tehlike olmadan seyrüsefer edebiliyorlardı.²⁶ Archibald R. Lewis ve Timothy J. Runyan, I. Justinianos'un kurduğu imparatorluğu Augustus (M.Ö.27-M.S.14), Dioktetianos (284-305) ve I. Konstantinos'un dönemlerindeki gibi lejyonların ve kara yollarının ayakta tuttuğu bir kara gücünden çok XIX. yüzyılda Britanya İmparatorluğu'nun kurduğu deniz gücüne benzetmektedirler.²⁷

Bizans deniz kuvvetlerinin merkezi başkent Konstantinopolis olmakla birlikte Akdeniz'in doğusundaki İskenderiye, Suriye sahilleri ve Kırım'daki Kerson önemli deniz üsleri durumundaydı. Batı Akdeniz'de ise Adriyatik Denizi'nin kuzeyindeki

---

²⁵ Archibald R. Lewis-Timothy J. Runyan, *European Naval and Maritime History 300-1500*, Indiana University 1985, s. 16.

²⁶ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 18.

²⁷ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 19-20.

Ravenna Eksarhlığı²⁸, Kartaca Eksarhlığı ve Cebelitârik üç önemli merkez olarak öncelikli durumdaydı. Diğer yandan, Akdeniz kıyılarındaki birçok sahilde ufak filolar da bulunmaktaydı. Batı Akdeniz'deki en büyük bahrî üs olan Kartaca Eksarhlığı'nın donanması öyle güçlü bir durumdaydı ki tahtta hak iddia eden Kartaca eksarhının oğlu Herakleios'u 610 yılında ordusuyla birlikte Kuzey Afrika'dan imparatorluğun başkenti Konstantinopolis'e kadar bütün Akdeniz boyunca taşımıştı.²⁹

Herakleios dönemi (610-641) Bizans ve dünya tarihi açısından bir dönüm noktasına tekabül eder. Bizans'ın kurulduğu andan itibaren düşmanı olan Sâsânîler, imparatorluk karşısında aldıkları en büyük başarılarını neticelendirmeden, Herakleios'un iyi tasarlanmış askerî harekâtı sonucunda kalbinden vurulmuş, felç edilmişti. Muzaffer imparator, Bizans tarihinin en büyük askerî başarısını dinî motiflerle kutladığı sırada o güne kadar kimsenin dikkate almadığı Arabistan çöllerinden bir tehdit gün yüzüne çıktı. İslâm orduları çok kısa sürede Suriye sahillerini ve Mısır'ı fethettiler. Doğu Akdeniz kıyılarına vuran bu şok dalgası daha sonra bütün bir Akdeniz'de hissedilecekti. Kısa süreli ve mahdûd Vandal tehdidi bir kenara bırakılırsa Bizans İmparatorluğu bundan sonra karşısına ciddi bir deniz gücü olarak çıkacak Müslüman Araplar'la asırlarca sürecek mücadeleye hazırlanıyordu.

Suriye ve Mısır kıyılarındaki yerel gemi yapımcıları ve gemicilerden destek alan Araplar özellikle Suriye valisi Muâviye'nin çabalarıyla ciddi bir deniz gücü oluşturarak Kıbrıs'a saldırıp adayı vergiye bağladı (28/648-649).³⁰ Sicilya'ya kadar ulaşan yağma akınları³¹ düzenleyen Arap filolarına karşı imparatorluk Herakleios'un oğlu II. Konstans'la (641-668) ilk büyük tepkisini gösterdi. Bizzat imparatorun yönettiği donanma Antalya'nın Fenike açıklarına kadar gelmiş olan Müslüman Arap

---

²⁸ VI. yüzyılın sonunda Kartaca ve Ravenna gibi sürekli saldırı altındaki şehirler için kurulduğu düşünülen, daha sonrasında da birçok eyalete de uygulanan, askerî ve idarî yönetimi bir vali'de (*eksarh*) birleştiren eyalet idare sistemine verilen isimdir. Bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Exarchate", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, 767.

²⁹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara 2015, s. 79.

³⁰ Alexander D. Beihammer, "The First Naval Campaign of the Arabs against Cyprus (649, 653): A Reexamination of the Oriental Source Material", *Graeco-Arabica IX-X*, ed. George K. Livadas, Atina 2004, ss. 47-68.

³¹ Aziz Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, Edinburg 1975, ss. 1-2.

donanması ile karşı karşıya geldi. Burada yapılan ve tarihe *Zâtü's-savâri*³² adıyla geçen savaşta Bizans donanması ağır bir mağlubiyet alarak Akdeniz'deki mutlak üstünlüğünü kaybetti ve bahrî olarak felç oldu.³³ Muharebe sonrası II. Konstans Sicilya'ya yerleşerek imparatorluğun Kuzey Afrika ve İtalya'da daha sıkı tutunmasına gayret gösterse de bu siyâset vârisleri tarafından takip edilmedi. Öte yandan Müslüman Araplar da bu zaferin meyvelerini uzun süre yiyemediler zira Muâviye'nin halife olmasına kadar iç çatışmalarla boğuşular. Yeni halife İslâm denizciliğinin kurucusuydu ve donanmanın özellikle Bizans'la olan savaşlarda kaçınılmaz gerekliliğini fark etmişti. Neredeyse bütün Arap filolarının katıldığı ve yaklaşık dört yıl süren 54-58 (674-678) Konstantinopolis kuşatması³⁴ Bizans'ın henüz icat ettiği *Grek Ateşi*³⁵ sayesinde püskürtülmüştü. Bu silâh Araplar üzerinde öyle bir dehşet yaratmıştı ki donanmalarını yüzen cehennemler hâline getiren *ateş gemilerinden* kaçınmayı taktiksel bir gereklilik hâline getirdiler.³⁶ Buna rağmen Müslüman Araplar'ın deniz akınları Sicilya, Kuzey Afrika ve Kilikya sahillerini vurmaya devam edecekti.

Yaşanan yoğun saldırılar karşısında Bizans karada uygulayageldiği thema³⁷ sistemini denizde de uygulayarak bahrî savunmasını geliştirme yönünde çaba sarf etti.³⁸

Ataletini biraz olsun üzerinden atan Bizans, Suriye sahillerine saldırılar yapsa da II. Justinianos'un (685-695,705-711) *burunsuz* saltanat döneminde³⁹ Bizans'ta

³² Arapça tamlamanın kelime karşılığı gemi direkleridir. Gemilerin çokluğundan dolayı birbirine karışmış gibi gözükken gemi direkleri sebebiyle bu isim verilmiştir. Geniş bilgi için bkz.: Murat Öztürk, "Zâtüssavâri", *DİA*, XXXIV, 152-153.

³³ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 24,42.

³⁴ Marius Canard, "Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri", Türkçe trc. İsmail Hami Danişmend, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2, 1956, ss. 213-259; Casim Avcı, "Müslüman Araplar Tarafından Bizans Başkenti İstanbul'a Düzenlenen Askeri Seferler", *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları-İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, No:35/7, ed. Murat Arslan-Turhan Kaçar, İstanbul 2017, ss. 243-262.

³⁵ Grek Ateşi ile ilgili kapsamlı ve güncel bilgi için bkz.: John H. Pryor-Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon...*, ss. 607-631.

³⁶ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 25.

³⁷ Eksarhlığa benzer şekilde askerî ve idarî yönetimi birleştiren, ancak başında eksarh yerine strategos olan yönetim sistemi. Daha fazla ayrıntı ve etimolojik köken için bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Theme", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 2034-2035.

³⁸ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 25-26.

³⁹ Πνότημος (kesik burunlu). Bkz.: E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D. 1100)*, New York 1900, s. 970. II. Justinianos'un ilk saltanat dönemi

terörün bir idare yöntemi olarak benimsenmesiyle imparatorluk oldukça zayıflamıştı. Emevî orduları bu fırsatı imparatorluğun Batı Akdeniz'deki başat limanı Kartaca Eksarhlığı'nı ele geçirdikten sonra Cebelitârik üzerinden İber Yarımadası topraklarına ayak basarak kullandılar. Nitekim bu fetihlerden sonra Kuzey Afrika ve özellikle Tunus Emevî bahrî üslerinin en önemli merkezlerinden biri hâline gelecekti. Emevîlerin etkinliği bununla sınırlı kalmamıştı; yeni Kuzey Afrika filolarının da katıldığı, Muâviye döneminde düzenlenen seferlerden çok daha büyük bir Konstantinopolis saldırısı 717-718 yılları arasında gerçekleşse sonuç yine aynı olacaktı.⁴⁰

Bizans donanması Emevî filosunu Kıbrıs açıklarında 747 yılında yok etti.⁴¹ Hemen peşinden gelen Abbâsî isyanının başarıya ulaşması ve yeni İslâm devletiyle birlikte başşehrin Bağdat'a taşınması Müslüman Araplar'ın Akdeniz'e daha az ilgi duymasına sebep olarak Bizans'ın 750 yılından itibaren Akdeniz'de bir kere daha başat güç konumuna yükselmesini sağladı. Aynı dönemlerde Bizans'ın Müslüman tüccarların imparatorluk limanlarına girişlerine kısıtlama getirmesi ise gemi yapımı için ihtiyaç duyduğu malları Akdeniz'in kuzeyinden karşılamak durumunda olan Müslüman denizcilerinin işlerini iyice zora soktu.⁴² Müslüman Araplar'ın hâkimiyetindeki Tunus sahillerinde yükselmeye başlayan *ribâtlar*⁴³ da Bizans'ın saldırı durumuna geçtiğinin göstergesidir. Bununla birlikte, nispeten sakin geçen VIII. yüzyılın ikinci yarısında Bizans'ın Akdeniz'de kurduğu üstünlükle birlikte yeni

---

tahttan indirilerek burnunun kesilmesiyle son bulmuş, ancak o ikinci defa tahta çıkmayı başarmıştır. Bkz.: Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 131-133.

⁴⁰ Müslüman Araplar'ın İstanbul üzerine yaptıkları üçüncü sefer hakkında bkz.: E. W. Brooks, "The Campaign of 716-718 from Arabic Sources", *Journal of the Hellenic Studies* 19, 1899, ss. 19-31; R. Guiland, "L'Expedition de Mesleme contre Constantinople 717-718", *Etudes Byzantines*, Paris 1959, ss. 89-112; Vassilios Christides, "The Second Arab Siege of Constantinople (717-718?): Logistics and Naval Power", *Bibel, Byzanz und Christlicher Orient*, ed. D. Bumazhnov-E. Grypeou vd., Levuen-Paris-Walpole 2011, ss. 511-535.

⁴¹ Murat Öztürk, *Fâtımiler'in Deniz Gücü ve Akdeniz Hâkimiyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, s. 35.

⁴² Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 29,43.

⁴³ Sınır boylarında ve stratejik mevkiilerde askerî amaçlı müstahkem yapılara verilen ad. Geniş bilgi için bkz.: Bülent Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât: VII-XIII. Asırlar Arası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2003; İsmail Yiğit, "Ribât", *DİA*, XXXV, 76-79.

hilâfetin Kuzey Afrika'yla bağlarını zayıflatması, bahsedilen yerlerde bağımsız emîrlüklerin doğmasına vesile oldu.⁴⁴

800 yılına gelindiğinde ise Bizans'ın Ravenna Eksarhlığı'nda yaşayanlar Venedik lagünlerine göç ederek yeni bir ticarî kent devletinin temellerini atıyorlardı. Nitekim bu devlet özellikle Müslümanlar'ın ya da Bizans'ın Doğu Akdeniz'deki limanlarıyla Avrupa arasındaki ticarete yaslanarak büyüyecekti.⁴⁵ Aynı dönemlerde Müslümanlar, Akdeniz'de etkinliklerini artırmaya başladılar. 202'de (818) Endülüs'ten sürgün edilenler bir süre kaldıkları İskenderiye'den de tehciye zorlanınca 212'de (827) Girit'i fethettiler ve Kandiye şehrini kurarak adayı Ege'ye seferler düzenleyen bir korsan üssü hâline getirdiler (824-961).⁴⁶ 212 (827) yılında ise Ağlebî Emîrliği'nin (184-296/800-909) başlattığı Sicilya Adası'nın fethi kademeli bir şekilde ilerliyordu.⁴⁷ Kıbrıs ve Balear adalarının da Müslümanlar'ın eline geçmesiyle Bizans'ın bahrî etkinliği Adriyatik ve Ege denizleriyle sınırlandı. Bu iki önemli ve büyük adasının alınması tabii olarak Müslümanlar'a Akdeniz'de daha rahat hareket etme imkânı sağlamıştı.

Müslümanlar'ın korsanlık faaliyetleri, Provence ve İtalya'da; Fraxinetum, Bari ve Roma'nın hemen güneyindeki Garigliano gibi birçok korsan yuvası üzerinden devam ederken IX. yüzyılın başında Ağlebîleri inkıraza uğratarak yerini alan Fâtımî Devleti (297-567/909-1171) selefinden çok daha güçlü bir deniz gücüne sahip olacaktı.⁴⁸ Fâtımî, Endülüs ve Abbâsîler gibi büyük Müslüman devletlerinin donanmaları birbirlerine karşı dikkat kesildiklerinden Bizans'a ve diğer Avrupa devletlerine karşı gazâ seferlerine pek katılmadılar.

Bizans İmparatorluğu donanmasında amirallik de yapmış olan I. Romanos Lekapenos'un (920-944) imparatorluğu zamanında, VI. Leon'un (886-912) *Taktikon*

⁴⁴ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 44.

⁴⁵ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 63. Venedik tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: John Julius Norwich, *A History of Venice*, Londra 2003.

⁴⁶ Cemal Tukin, "Girit", *DİA*, XIV, 85-93. Girit'in fethiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Vassilios Christides, *The Conquest of Crete by the Arabs (ca. 824): A Turning Point in the Struggle Between Byzantium and Islam*, Athens 1984. Christides adanın fethinin 824 yılında gerçekleştiğini savunur.

⁴⁷ Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 6-24; İbrahim Altan, *İslâm Tarihinde Sicilya Adası'nın Yeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 31-57.

⁴⁸ Fâtımî bahrî tarihi hakkında geniş bilgi için bkz.: Öztürk, *Fâtımîler'in Deniz Gücü...*

adlı kitabının denizcilik kısmı *Naumachika'da*⁴⁹ [*Deniz Savaşlarına Dair*] ortaya koyduğu savunma ilkeleri bir kenara bırakılarak imparatorluk saldırgan bir siyâsete yöneldi. İmparatorluk devasa bir filoyla geldiği Girit'i Müslümanlar'ın elinden aldı (961).⁵⁰ Bizans İmparatorluğu'nun X. yüzyıldaki yükselişi Kıbrıs ve Kilikya'nın Müslümanlar'dan geri alınmasıyla devam etti. Antakya'nın alınışında ise donanma ve kara kuvvetleri eşgüdümlü kullanılmıştı.⁵¹ Ancak imparatorluğun bu saldırgan siyâseti II. Basileios (985-1025) döneminde doğuda hız kesecek, ondan hemen sonra da süratli bir gerileme sürecine girilecekti.

969'dan itibaren Mısır'a yerleşen Fâtımîler, dünya denizcilik tarihini dahi etkileyebilecek çapta bahrî güce sahip olsalar ve kimi zaman da imparatorlukla denizlerde mücadeleye giriştilerse de genel manada Doğu Akdeniz'de Bizans'la iyi ilişkiler kurmayı yeğlediler.

XI. yüzyılın özellikle ilk çeyreğinden sonra hem Bizans'ın hızlı gerilemesi hem de İslâm dünyasının günümüzde dahi tam anlamıyla çözülemeyen gerileme fenomeninin başlangıcı; Venedik, Cenova, Pisa, Amalfi ve karada yürüttükleri başarılarını denizde de göstermeye başlayan Sicilya Normanları'nın yükselişiyle bir araya gelince aynı asrın sonuna doğru Avrupa devletlerinin Akdeniz'deki üstünlüğü gitgide kesin bir hâl almaya başlamıştı. Bu üstünlüğe meydan okuyabilecek tek deniz gücü Fâtımîler olmasına karşın bu devlet de yüzyılın son senesinde Nehru'l kelb'i⁵² geçerek Fâtımî topraklarına ayak basan Haçlıların yıkıcı saldırganlığından nasibini alacak ve donanması yok olma noktasına kadar gelecekti.

Normanlar'ın Güney İtalya'da isimlerinin ilk duyulmaya başladığı dönem, Bizans İmparatorluğu'nun oldukça uzun süre Helenleştirme politikası uygulamasına rağmen başarısız olduğu, halkının büyük kısmı Lombard olan Puglia bölgesinde bulunan Bari'de patlak veren bir isyanla aynı tarihlere denk düşer. Lombard

---

⁴⁹ Pryor'ın *Naumachika* çevirisi kitabı içinde: Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, ss. 483-519.

⁵⁰ Christides, *The Conquest of...*, s. 181-183; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 265.

⁵¹ Lewis-Runyan, *European Naval and Maritime History*, s. 31.

⁵² Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Türkçe trc. Fikret Işıltan, Ankara 2008, s. 212. Köpek Nehri, Beyrut yakınlarında o dönem Selçuklular'la Fâtımîler'i ayıran sınırdı.

aristokrasisinin bir üyesi olması kuvvetle muhtemel Melus ve kardeşi Datto 1009 yılında Bari’de Bizans’a karşı isyan çıkardılar ve isyan bütün Apulia bölgesini bir yangın gibi sardı.⁵³ Dönemin iki ayrı kaynağından ilkinde göre, haç yolculukları için İtalya’da mola vermiş 40 kişiden oluşan Norman hac heyeti, Puglia bölgesinde bulunan tanınmış haç yeri Monte Gargano’ya uğramış, burada Melus’la karşılaşmışlar ve Melus’un onlara hikâyesini anlatmasından sonra kendisine yardım sözü vererek onun Bizans’a karşı savaşına katıldılar.⁵⁴ Diğer kaynağın ifadesine göre ise; tarihi tam olarak tespit edilememesine karşın XI. yüzyılın ilk çeyreği içinde olması muhtemel olan bir tarihte, yine haç yolculuğundaki 40 Norman’ın Salerno’da karaya çıktıklarını, şehrin Müslüman kuvvetler tarafından kuşatılmış olduğunu fark ettiklerinde ise Müslüman kuvvetlere saldırdıklarını ve onları geri püskürttükleri anlatılır. Kaynağa göre bunu gören Salerno Prensi de onları kendi hizmetine alarak bölgede Norman varlığını başlatmıştır.⁵⁵

Norman varlığı, Güney İtalya’da nasıl başlamış olursa olsun yüzyılın ilk çeyreğine doğru kesin hâle gelmişti. Puglia bölgesinde Bizans’a karşı irili ufaklı birçok savaşla rüştlarini ispatlamış olan Normanlar, Montecassino keşişlerinin ona taktığı isimle *Abruzzo’nun Kurdu* lâkabıyla meşhur Capua Prensi III. Pandolf’la mücadelesi sırasında Napoli Dükü IV. Serge’e şehrini geri alması için yardım etmişlerdi. Bunun mükafatı olarak Dük, Napoli ve Capua arasında bulunan Aversa Kalesi’ni Rainolf adındaki reislerine vermesiyle kendilerine ait bir sığınak edindiler.⁵⁶ Böylece Normanlar, yarı özerk siyâsî bir yapı olarak ortaya çıktılar. Normanlar’ın lideri konumuna gelmiş bulunan Rainolf’un kurnaz siyâsetiyle Aversa, gücüne güç katarak Normandiya’dan daha fazla Norman’ın İtalya’ya gelmesinin

---

⁵³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 42; G. A. Loud, *The Age of Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest*, New York 2013, s. 61.

⁵⁴ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 48; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 61-62.

⁵⁵ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 48; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 48; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 60-61. Bu iki kaynağın ayrıntıları için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 48-52; Villars, *les Normands en Méditerranée*, s. 69-70. Villars’ın kitabı akademik olarak zayıf olsa da Sicilya Normanları’nın hikayesini en ‘bütüncül’ anlatan kitaptır. Kitabın birçok yerinde, konuyla ilgili diğer çalışmalarda rastlanmayan ilginç bilgiler bulunur. Norman tarihini merak edenler için çok isabetli bir giriş kitabı olmasının yanında akademik araştırma yapmak isteyenler Chalandon ve Amari’den yararlanmak durumundadırlar. Normanlar’ın Mezzogiorno’ya gelişleriyle ilgili tafsilâtlı makale için bkz.: Einar Joranson, “The Inception of the Career of the Normans in Italy-Legend and History”, *Speculum*, XIII\3, (1948), ss. 353-396.

⁵⁶ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 70, 76-77; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 74.

önünü açtı. Aversa Kalesi, Chalandon'un yorumuyla, Normanlar için bir dönüm noktasıdır.⁵⁷

Şu hususu belirtmekte fayda var ki İtalya'ya gelen Normanlar yalnızca Napoli'nin hizmetine girmediler, en iyi bildikleri iş olan savaşla hayatını kazanmaya çabalayan bu fakir adamlar paralarını veren herkese asker olarak hizmet ediyorlardı. Hizmet ettikleri arasında birçok Lombard Senyörü'nün yanı sıra, Bizans İmparatorluğu da vardı. Ayrıca Güney İtalya'daki karmakarışık siyâsi ortam sebebiyle eşkıyalık yaparak geçinen başıboş Normanlar da bulunuyordu.⁵⁸

Rainolf'un, Lombard Prenslar arasındaki çatışmalarda bir o tarafa bir bu tarafa yönelerek kendi konumunu güçlendirdiği sıralarda, Normandiya Düklüğü'nün sınırları içindeki Coutance'ın yakınlarında Hauteville-la-Guischard⁵⁹ adındaki 10 şövalyelik küçük bir fiefin senyörü olan Tancrede'in büyük oğulları babalarının onlara sağlayamadığı istikbali, hemşehrilerinden gelen olumlu haberler üzerine Güney İtalya'da aramak için yola çıktılar.⁶⁰

Bizans İmparatorluğu 964 yılından beri Sicilya Adası'nı almak için girişimlerde bulunuyordu. İmparatorluğa en parlak devirlerinden birini yaşatan II. Basileios (976-1025), ölümüne yakın tarihlerde gözlerini batıya çevirerek Güney İtalya ve Batı Akdeniz'de imparatorluğun çıkarlarına darbeler indiren Fâtımîlere bağlı Kelbî Sicilya'sını yeni hedef olarak seçse de ölümü bu tasarıya engel olacaktı.⁶¹ Oldukça sorunlu bir dönemde imparatorluğun başına geçen IV. Mikhail (1034-1042), seleflerinin tasarılarını yeniden hayata geçirerek sefere hazırlandı. Nitekim adada Müslümanlar arasındaki çatışmalar Bizans'ın işgâl plânını hayata geçirmesine olanak sağlıyordu, zira Kelbîler⁶² (335-445/947-1053) döneminden beri ada yerel liderler arasında parçalanmış ve sürekli birbirleriyle çatışır hâlde idi.⁶³ 1038 sonbaharında başlayan seferde Bizans ordusu Güney İtalya'daki Norman birlikleriyle de takviye

⁵⁷ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 77.

⁵⁸ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 49-57.

⁵⁹ Bu isim kasabaya daha sonra verilmiştir.

⁶⁰ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 76-81; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 74, 90.

⁶¹ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 292.

⁶² 947-1053 yılları arasında Sicilya'yı yöneten yarı bağımsız vali ailesi. Bkz.: İbrahim Altan, "Kelbîler", *DİA*, XXV, 206-207.

⁶³ Kelbî dönemi Sicilyası için bkz.: Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 30-40.

edilmişti, hatta bunlar arasında Hauteville kardeşlerin büyük ağabeyleri Guillaume *Bras-de-fer*⁶⁴ ve Dreux de bulunuyordu.⁶⁵ Başlarda adanın bütün doğu kısmının ele geçirilmesine karşın, ilk olarak Bizanslılar ile Normanlar arasında daha sonra da Bizanslılar'ın kendi aralarındaki anlaşmazlıklar neticesinde başarısızlıkla son buldu. Harekât iptal edilmeden önce Normanlar İtalya ana karasına dönmüş bulunuyorlardı.⁶⁶ Normanlar'ın bu sefere katılmaları bütün bölge için ve nihayetinde Akdeniz tarihi için bir dönüm noktasını teşkil edecekti.

Ortaçağ'da insanları en zor durumda bırakan ve nihayetinde isyan etmelerine dahi sebep olan en önemli rahatsızlık kaynağı, askerlik zorunluluğuydu. Zira bu çağ neredeyse her şey için insan gücünün gerektiği bir çağdı. Köyleri insan gücünden mahrum etmek, ekilebilir arazinin ve dolayısıyla insanların ölüm emri gibi bir anlama geliyordu. Chalandon'un abidevî eserinin girişinde *mümkün olduğunca kısa tuttum* demesine karşın yaklaşık 50 sayfa anlattığı *Mezzogiorno'nun* Normanlar'ın gelişine kadar olan tarihine bakıldığında ise, Bizans bu bölgeyi I. Iustinianos'tan (527-565) beri elinde tutmasına karşın etkisi oldukça kısıtlıydı. Bizans bölgede ismen ve ticarî olarak var olsa da Lombard halkın kültürüne neredeyse hiç nüfus edememişti. Melus'un isyanını güç bela bastıran imparatorluk, Sicilya seferiyle batıya kılıcını biraz daha uzatmaya çalışırken kılıcın kabzasının parçalandığını fark etti. Zira imparatorluğun Sicilya seferi için dayattığı zorunlu askerlik, sefer için Puglia'daki Bizans kuvvetlerinin çoğunun harekâta destek vermek için bölgeden ayrılmasıyla birleşince yeni bir isyan patlak verdi. Bizans'ın aldığı her önlem hilâfına oluyor isyan daha da yayılıyordu. Âsilerin Aversa hâkimi Rainolf'dan yardım istemeleriyle isyan başka bir boyuta geçecekti. İsyana katılan Normanlar kısa bir süre sonra ayaklanmaya destek vermekten çok kendi çıkarlarına göre hareket etmeye başladılar. Puglia'nın kapısı olarak nitelenen Melfi'yi yağmalanan malları yığdıkları bir çeşit ambar olarak kullanan Normanlar peyderpey genişliyorlardı.⁶⁷ Lombardlar ise isyanda baş rolü oynayarak Bizans'ın dikkatini Normanlar'dan kendi üzerlerine

⁶⁴ Türkçe karşılığı demir kollu (Fr.).

⁶⁵ Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 77. Savaşın ve gelişmelerin ayrıntılı anlatımı için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 89-95. Bizans tarihçisi Georg Ostrogorsky seferin iptalini daha çok Konstantinopolis kaynaklı komplolara atfetmektedir. Bkz.: Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 308.

⁶⁶ Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 79.

⁶⁷ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 95-97; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 92 vd.

çekiyorlar ve Bizanslar'ı irili ufaklı birçok çatışmayla meşgul ediyorlardı. Hauteville kardeşlerin en büyüğü *demir kollu* Guillaume Puglia'daki Normanlar'ın lideri konumuna gelmişti. Meşruiyetini de zayıf Salerno Prensi'ne dayandırarak istediği şekilde hareket etme serbestisine sahip olmuştu.⁶⁸ Bizans egemenliğini birkaç müstahkem mevkiye indirgeyen Normanlar neredeyse bütün Puglia Bölgesi'ni ele geçirdiler.

Normanlar'ın Mezzogiorno'da daha güçlü şekilde yerleşmeye başladığı sırada Hauteville kardeşlerden Robert tek başına yaptığı yolculukla, kardeşlerinin yanına talihini aramaya gelerek *demir kollunun* ölümünden sonra Puglia'daki Normanlar'ın başına geçen ağabeyi Dreux'den destek istese de ret cevabı aldı. Dreux, kardeşinin ihtiraslı biri olduğunun farkında olduğundan Robert'in ısrarı sonunda yoksul durumda olan Kalabriya'da küçük bir istihkâmı kardeşine vererek onu başından savdı.⁶⁹ Kalabriya'da yağmayla sadece adamlarının ve kendisinin karnını doyurabilen Robert Guiscard, Buonalbergo Senyörü'nün bir yakınıyla evlenerek ondan 200 şövalyelik bir kuvvet elde etti.⁷⁰ XI. yüzyılın tam ortasına geldiğimizde Bizans hem Kalabriya hem de Puglia'da geri çekilme hâlindeydi.⁷¹

İtalya'da maruz kaldığı bütün mağlubiyetlerden Normanlar'ı sorumlu tutan Bizans belki de tarihte eşi benzeri görülmemiş dev bir suikast plânı hazırladı. Bu plâna göre Mezzogiorno'daki bütün Normanlar'a suikast yapılacaktı. Bizanslılar'ın belirlediği 10 Ağustos 1051 günü Normanlar'ın Puglia'daki lideri Dreux ve birkaç Norman saldırıya kurban gitse de komplo başarısız oldu.⁷²

Güney İtalya'da papalığın hâkimiyetindeki Benevento'ya karşı artan Norman tacizleri papalığın onlardan rahatsızlık duymaya başlamasına sebep oldu. Normanlar'a karşı destek arayışındaki Papa IX. Leon (1049-1054), Alman İmparatoru III. Heinrich'e (1028-1056) Normanlar'a karşı askerî destek istemek için ziyarette bulunsa da Alman imparatoru sadece gönüllü askerleri alabileceğini

---

⁶⁸ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 104-106; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 97.

⁶⁹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 117-118; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 105.

⁷⁰ Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 112-113.

⁷¹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 120-121.

⁷² Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 129; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 48; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 115-116.

belirterek doğrudan bir yardımdan kaçındı. Papa maceracı suçlulardan toplayabildiği birliklerle İtalya'ya döndü.⁷³ Normanlar'a karşı daha fazla kuvvete ihtiyaç duyan Papa, Güney İtalya *Katepani*⁷⁴ Argyros'la anlaşarak Normanlar'ın elinde olan batı tarafından giremediği Puglia bölgesine Fortore Akarsuyu üzerinden, yani kuzeyden girdi. Papayı uzun süredir dikkatle takip eden Normanlar için ise birleşmekten başka çare kalmamıştı. Puglia ve Kalabriya'daki Normanlar'ın hepsi birleşirken durumun ciddiyetini çabucak kavramış Rainolf'un yerini alan yeğeni, Aversa hâkimi Richard da bu birleşik Norman ordusuna katıldı. Ancak ordunun komutası Hauteville kardeşler içinde hayattaki en büyük kardeş olan Onfroi'daydı. Normanlar, 17 Haziran 1053'te Papalık, Almanlar ve Lombardlardan müteşekkil birleşik orduyu Civitate önlerinde mağlup ederek Papa IX. Leon'u esir aldılar.⁷⁵

Civitate Savaşı'ndan sonra İtalya'nın güneyinde kesin olarak yerleşen Normanlar 1057 yılının başlarında liderleri Onfroi'yı kaybettilerse de başlarına, bütün Normanlar'ın içindeki en yetenekli savaşçı ve siyâsetçi olduğunu kanıtlayacak olan Robert Guiscard geçti. Tam bu sırada Normanlar'ın kaderine en az Robert kadar etki edecek Hauteville kardeşlerin en küçüğü olan I. Roger, Güney İtalya'ya geldi.⁷⁶

Ağabeyi Robert tarafından Kalabriya'daki Norman kuvvetlerinin başına getirilen I. Roger, ağabeyinin bitmek bilmez enerjisinin de yardımıyla kısa sürede bölgedeki Bizans topraklarını birkaç şehre indirgedi.⁷⁷

Normanlar'ı başından savamayacağına kanaat getiren Papa II. Nicolas, papaların kardinaler tarafından seçimle iş başına gelmesi kararnamesinden dolayı Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'yla muhalefet içinde olduğundan, bu mahir savaşçılardan destek almak şartıyla anlaşmaya karar vererek Ağustos 1059'da Melfi Konsili'nde Normanlar'dan bağlılık yemini aldı ve karşılığında Robert Guiscard'ı Puglia, Kalabriya ve Sicilya Dükü (müstakbel), Aversa'lı Richard'ı da Capua Prensi

⁷³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 134-135; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 118.

⁷⁴ X. yüzyıldan itibaren kazandığı anlamıyla; İtalya, Mezopotamya gibi büyük eyaletlerin askerî-idarî valileri için kullanılan unvan hakkında bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Katepano", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, 1115-1116.

⁷⁵ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 135-137; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 48-49; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 118-120.

⁷⁶ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 148; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 123.

⁷⁷ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 150-151; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 123-126.

ilân etti.⁷⁸ Melfi Konsili'nden sonra ise Normanlar'ın çok süratli bir yükselişine tanık olunur, özellikle iki Hauteville'in.

Bu tarihe kadar sadece Normanlar içinde değil Hauteville kardeşler içinde de pek fark edilmeyen bir savaşçı olan I. Roger, ağabeyinin de yardımıyla 1060 yılı itibariyle bütün Kalabriya'yı Bizanslılar'ın elinden almış, gözünü çizmenin ayak ucunda bulunan Sicilya Adası'na dikmişti. Reggio şehri düşer düşmez oldukça az bir birlikle Messina Boğazı'nı geçerek adaya çıkarma yapmış olsa da Messina'nın Müslüman garnizonu tarafından püskürtülmüştü.⁷⁹

Sicilya Adası'nın işgâli⁸⁰ Güney İtalya'nın işgâlinde oldukça farklı olacaktı, zira burada iki kardeş, işgâli ana karada olduğu gibi diğer Norman liderlerle müttefik olarak yürütmüyordu, doğrudan kendi hesapları adına savaşacaklardı. Bunun sağlaması da iki ayrı Norman bölgesinin (Güney İtalya ve Sicilya) akıbetleri kıyaslanarak yapılabilir.

I. Roger'nin İtalya ana karasından iştahla gözünü diktiği Sicilya Adası, kâğıt üzerinde Zîrîler'e bağlı bir emirlik olarak gözükmesine karşın üç ayrı Müslüman emîrin idaresinde bölünmüş durumdaydı.⁸¹ Abdullah b. Havkal, Mazara ve Trapani'ye; İbnü'l-Havvâs, Girgenti ve Catrogiovani'ye; İbnü's-Sümne de Sirakusa ve Katana'ya hâkim durumdaydılar.⁸²

İbnü'l-Havvâs ve İbnü's-Sümne arasında çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı bu iki emîr savaş durumundaydılar. İbnü's-Sümne, Castrogiovani önlerinde yenildiği İbnü'l-Havvâs'sın—topraklarına saldırılarının artması üzerine Kalabriya'daki

⁷⁸ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 170; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 49; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 129-130.

⁷⁹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 174,192; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 49; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 148-149; Georgios Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily, 1061–1072: Numbers and Military Tactics", *War in History*, 17(4), 2010, s. 389.

⁸⁰ Sicilya'nın işgâli kimi tarihçiler tarafından İspanya'daki *reconquista* ile beraber ilk Haçlı Seferi olarak görülür. Bu konudaki tartışmalar için bkz.: Paul E. Chevedden, "A Crusade from the First: The Norman Conquest of Islamic Sicily, 1060–1091", *Al-Masâq*, Vol. 22(2), 2010, ss. 191-225.

⁸¹ Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 49; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 148; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 387.

⁸² Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 191; Hady Roger Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides Xe-XIIIe Siecles*, I, Paris 1962, 171; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 148; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 387.

Mileto'ya gelerek I. Roger'den yardım istedi.⁸³ Bu yardım talebiyle I. Roger'nin aradığı fırsat ayağına gelmiş bulunuyordu. İlk girişimin Reggio'nun alınışından hemen sonra olduğu zikredilmişti, ikincisi ise 1061 yılı başlarında yapıldı ve yine başarısızlıkla neticelendi. Stanton'ın yorumuna göre Normanlar bilmedikleri, güvenilmez bir denizde yüzlerce atlıdan oluşan birliklerini boğazdan geçirebildiler ve bu amfibi harekâтта, muhtemelen Reggio'da bulabildikleri ticaret gemilerini kullandılar, ancak dönüşlerinde Müslüman gemileri tarafından takip edilerek boğazın karşısına kadar kovalandılar.⁸⁴ Bu ikinci başarısızlıkla I. Roger, adayı tek başına ele geçirmesinin mümkün olmadığını anladı. Ayrıca bu ikinci çıkarma Normanlar'ın daha fazla taşıma ve savaş gemisine ihtiyaç duydukları gerçeğini göstermişti. Kardeşi I. Roger'nin desteğe ihtiyacı olduğunu anlayan Robert, vasallarına sefer çağrısında bulunarak gemilerin hazırlanmasını emretmişti. 1061 Mayıs'ında kardeşler ve vasalları Sicilya seferi için Kalabriya'da toplanmışlardı. Müslümanlar'ın Normanlar'inkinden çok daha iyi durumda olan donanmaları Messina Boğazı ve çevresinde devriye geziniyordu. Ancak Norman ordusu muhtemelen gemi sayısının yetersizliğinden dolayı ikiye bölündü ve I. Roger'nin birkaç yüz şövalyesinden oluşan bir birlik, Müslüman gemilerinden saklanarak yaptıkları bir gece yolculuğuyla Messina'nın güneyine bir çıkarma yaparak baskın yiyen Müslümanlar'ın elinden Messina şehrini ele geçirdi.⁸⁵ Şehrin işgâli Müslümanlar'ı Messina Boğazı'ndan mahrum ederek Normanlar'ın İtalya'dan çok daha kolay bir şekilde ikmâl yapabilmelerine olanak sağlayacaktı.

Messina'nın ele geçirilişinden sonra Normanlar adanın içlerine doğru ilerleyerek yağma faaliyetlerinde bulunmaya başladılar. Bu ilerlemeler neticesinde

---

⁸³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 193; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 149; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 387.

⁸⁴ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 35; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 149.

⁸⁵ Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 50. Tafsilâtı bilgi için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 193-195; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 150; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 36-37; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 391-392.

oldukça güçlü bir kale olduğu anlaşılan Etna Yanardağı'nın batısındaki, halkının çoğunluğu Hıristiyan olan Troina kapıları Normanlar'a açıldı.⁸⁶

Normanlar'ın saldırıları karşısında tutunamayacaklarını düşünen Sicilya Müslümanlar'ı, Zîrî hükümdarı Muiz b. Bâdîs'den (406-454/1016-1062) yardım istedi. Muiz'in 1062 yazında yardım amaçlı gönderdiği filo ise fırtınada battı.⁸⁷ Muiz'den sonra tahta geçen oğlu Temîm b. Muiz (454-501/1062-1108), iki oğlunu adaya yollayarak Norman işgâlini durdurmak için gayret sarf etse de 1063'ün yaz aylarında Troina'nın hemen batısındaki Cerami yakınlarında yapılan büyük bir savaşa Normanlar muzaffer olarak adadaki varlıklarını sağlamlaştırdılar.⁸⁸ Ancak Temîm'in adaya yolladığı oğlu Eyyûb'un, İbnü'l-Havvâs'ı öldürerek yerini almasıyla birlikte Müslümanlar Normanlar'a biraz daha güçlü bir şekilde direnmeye başlamışlardı.⁸⁹ Ayrıca Puglia'daki sorunlarla boğuşan ağabeyi Robert'den pek yardım alamayan I. Roger, şövalyeleri birinci sınıf olsa da sayıca oldukça yetersiz olduğundan Müslümanlar'a karşı bir süre ilerleme kaydedemedi. Ta ki 1068 yılında Eyyûb'un komuta ettiği orduyu Palermo yakınlarındaki Misilmeri'de yenene kadar... Mağlubiyetin ardından Eyyûb'un, otoritesini kaybederek *İfrîkiye'ye*⁹⁰ dönmesi Sicilya'daki Müslümanlar'ı tam bir karışıklığın içine düşürdü.⁹¹ Hauteville kardeşler için bu, çok uygun bir zamana denk gelmişti, zira İtalya ana karasında birlikte yapmaları gereken çok önemli bir işleri-bulunmaktaydı.

Melfi Konsili sonrasında Robert Guiscard'ın yolculuğuna bakılacak olursa her cephede ilerleme görülmektedir. Bizanslılar'ın 1060 itibarıyla Kalabriya'dan

---

⁸⁶ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 197; Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 171; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 50; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 152; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 394.

⁸⁷ Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 51; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 156.

⁸⁸ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 202; Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 250, 283-284; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 156-157; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 395-397.

⁸⁹ Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 284; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 51; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 159.

⁹⁰ Latince *Africa* kelimesinden alınan terim Mağrib'in doğu kısmını ifade etmek için kullanılır. Ortaçağ'da Araplar'ın, kabaca Tunus ülkesi ve civarına verdikleri isimdir. Bkz.: M. Talbi, "İfrîkiya", *EP*, III, 1047-1050; Nadir Özkuyumcu, "İfrîkiye", *DİA*, XXI, 515-516.

⁹¹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 205; Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 284; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 51; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 158-159; Theotokis, "The Norman Invasion of Sicily", *War in History*, 17(4), s. 397.

tamamen çıkarıldığını görmüştük. İmparatorluk, 1060'ların başında Bari'ye bir *merark*⁹² yollayınca⁹³ Robert, Bizans karşısında ilk defa gerilemek zorunda kalmıştı. Durumu ancak kontrol altına alan Robert, huzursuzluk içinde olan vasallarını, az önce bahsedildiği üzere Sicilya seferine götürerek mevcut meseleleri tehir etti. İtalya ana karasına geri dönen Dük, 1062 yılında saldırıya geçerek içinde merarkın da bulunduğu Brindisi'yi ele geçirdi.⁹⁴

Robert'in halının altına attığı sorunlar Bizans'ın çabalarıyla ortaya çıktı. 1064 yılında Robert'in yeğenleri tarafından Bizans'ın ön ayak olmasıyla çıkarılan isyan Puglia Dükü'nü dört yıl meşgul etti ise de Robert bu mücadeleden zaferle ayrılarak bütün garezini Bizans üzerine yoğunlaştıracaktı.⁹⁵

Bizans'ı İtalya'dan söküp atmadan rahat yüzü görmeyeceğini anlayan Robert, çiçeği burnunda İmparator IV. Romanos Diogenes'in (1068-1071), Anadolu'yu iyiden iyiye taciz etmeye başlayan Türklere yoğunlaşmasının da verdiği fırsatla 5 Ağustos 1068 yılında Bari kuşatmasına başladı.⁹⁶ Bu kuşatma, Bari Kalesi'nin denize doğru çıkıntı yapan küçük bir yarımadanın üzerinde bulunması sebebiyle ciddi bir deniz kuvvetine ihtiyaç duymaktaydı. Bunun üzerine yine Kalabriyalılar'ın denizcileriyle oluşturdukları donanmayla Normanlar, şehri abluka altına aldı. Stanton, Norman kaynaklarının neredeyse hepsinin bahsettiği, Bari'yi deniz yönünden bir uçtan bir uca yarım daire şeklinde kat eden, birbirine bordadan bağlı, iki ucundan da karaya köprülerle bağlanmış gemilerden oluşan kordonun dönemin şartları dolayısıyla mümkün olmadığından bahsetmektedir.⁹⁷ Kuşatma boyunca şehrin yardım almaya devam etmesi bu ablukanın gerçekleşmediğini ya da gerçekleşse bile çok kısa süreli olduğunu göstermektedir. Bununla beraber kuşatma boyunca Normanlar'ın denizdeki acemilikleri birçok defa kendini gösterdi ve Bizans

---

⁹² Strategos ve doux arasındaki, atlı birlikler komutanına atf yapan askerî bir rütbe. Bkz.: Alexander P. Kazhdan, "Merarches", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, 1343.

⁹³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 174.

⁹⁴ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 177. Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 131-132.

⁹⁵ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 179-184; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 133-134. Loud, Chalandon'dan farklı olarak bu isyanın 1067'de çıktığını 1068'de de Dük Robert tarafından bastırıldığını belirtiyor.

⁹⁶ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 185-186. Randall Rogers, *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century*, Oxford 1992, s. 96-97; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 134.

⁹⁷ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 41-42.

bahrî kuvvetleri karşısında defalarca hezimete uğradılar.⁹⁸ Robert dayanılmaz derecede uzayan kuşatma devam ederken bir şaşkırtma hareketi yaparak hemen güneydeki Brindisi'ye saldırırsa da Norman birliği şehrin valisi tarafından yapılan bir pusuda ciddi kayıplar vererek Bari kuşatmasını yürütmekte olan orduya geri döndü.⁹⁹ Kuşatmayı sonlandırmakta kararlı olan Robert, kardeşi I. Roger'yi yardıma çağırdı. Yaklaşık 10 yıldır Messina Boğazı'nı kullanmakta olan I. Roger, Normanlar içinde deniz konusunda en mahir kişiydi. Bari açıklarına donanmasıyla gelerek denizi gece gündüz takip etmeye başladı. 1071 ilkbaharında imparatorluk tarafından gönderilen, Norman Jocelin komutasında erzak ve destek kuvveti taşıyan donanmaya saldıran I. Roger, bu donanmanın büyük kısmını batırarak Jocelin'i esir aldı. Bu Normanlar'ın denizde aldıkları ilk zafer olması bakımından ehemmiyet teşkil eder, zira bundan sonra Normanlar kendilerinden daha emin bir şekilde deniz meseleleriyle ilgilinmeye başladılar. Zira tarih onları denize davet ediyordu. Kuşatmaya dönersek, şehrin içinde Normanlar'dan yana olan bir grubun etkinliği, beklenen yardım kuvvetinin ve erzakın şehre ulaşmamasıyla artarak şehri Normanlar'a teslim etmek konusunda çoğunluğu sağladı. Normanlar'dan çekinen halk nispeten de olsa kendi koşullarını istilâcılara kabul ettirerek 16 Nisan 1071'de Robert'e şehrin kapılarını açtı.¹⁰⁰ Bari'nin ele geçirilmesiyle İtalya'da Bizans hâkimiyeti kesin olarak son bulmuş bulunuyordu. Nitekim Bizans'tan gelebilecek olası tehditlerden kurtulan Robert, yüzünü Sicilya'ya döndü ve başka bir büyük kuşatma için hazırlıklar yapmaya başladı.

Sicilya Adası'na çıktıklarından beri Messina'yı saymazsak pek bir ilerleme kaydedemeyen Normanlar, Bari'nin düşüşünden sonra gözlerini adanın anahtarı durumundaki Palermo şehrine dikmişlerdi. Bu şehre karşı 1064'te yapmış oldukları kuşatma göstermişti ki yeterli bahrî kuvvet olmaksızın şehri ele geçiremeyeceklerdi.¹⁰¹ Bunu gayet iyi hatırlayan Robert, kardeşi I. Roger'yi Sicilya'ya yollayarak kara kuvvetlerini hazırlamasını istedi. Kendi ise Otranto'da kalarak donanma birliklerini bir araya getirmek için işe koyuldu. Normanlar'ın elinde

⁹⁸ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 43.

⁹⁹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 188.

¹⁰⁰ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 189; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 136.

¹⁰¹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 205; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 153, 158; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 40.

pek savaş gemisi olmamasına karşın özellikle Bari’de ele geçirilen gemilerin hepsi plânlanan kuşatma için hazırlanarak Robert’in liderliğinde 1071 yılında Reggio’ya geldi. Reggio’dan müttefik oldukları Müslüman şehri Katanya’ya gelen Robert, Malta’ya sefer yapacağını söyleyerek rahatça limana girdi. Ancak bu bir aldatmacaydı ve Normanlar şehri kolayca ele geçirdiler.¹⁰² Katanya’dan da doğruca asıl hedefleri Palermo’ya yöneldiler. Şehrin önüne gelir gelmez Sicilya ve İfrîkiye birleşik donanmasını mağlup ederek Palermo Limanı’na sıkıştıran donanma, limana girişi engelleyen zinciri kırarak Müslüman donanmasının büyük bölümünü yaktı.¹⁰³ Dar bir haliç şeklinde olan Palermo limanını rahatça kapatan Normanlar şehrin denizden destek almasını imkânsız hâle getirdi. I. Roger ve Robert’in aynı anda şehrin farklı taraflarında yürüttüğü şaşkıncı bir saldırıdan sonra Normanlar, sarayın ve devlet birimlerinin olduğu el-Halisah Mahallesini ele geçirerek Müslümanlar’ı teslim olmaya zorladılar.¹⁰⁴ Müslümanlar en iyi seçeneğin şartlı teslim olmak olduğunu düşünerek, sadece canlarını kurtarmadılar, ibadet özgürlükleriyle birlikte kendi kendilerini yargılama hakkına da sahip olarak şehrin idaresini Normanlar’a bıraktılar. Belirtmek gerekir ki, Robert’in Puglia’da yeniden alevlenen isyandan dolayı acelesi vardı.¹⁰⁵ Diğer yandan Normanlar şehrin idaresinde görevlendirecekleri kişilere emîr sanını vereceklerse de Normanlar’da bu kavram gelecekte daha çok bahrî bir anlam kazanacaktı.¹⁰⁶ 10 Ocak 1072’de törenle şehre giren Robert ve I. Roger ilk iş olarak Müslüman fethinden sonra camiye çevrilen Santa-Maria Kilisesi’ni ziyaret ettiler.¹⁰⁷

---

¹⁰² Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 206; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 159-160.

¹⁰³ Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 285; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 160; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 45. Chalandon böyle bir zaferden bahsetmemekle birlikte Müslümanlar’ın İfrîkiye’den gönderdiği yardımın başarılı bir şekilde şehre ulaştığından söz etmektedir. Daha fazla tafsilât için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 207.

¹⁰⁴ Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 51-52. Kuşatmanın neredeyse tam 100 yıl öncesindeki Palermo şehri tasviri için bkz.: İbn Havkal, *Şûretü’l-arz*, Türkçe trc. Ramazan Şeşen, İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, İstanbul 2014, s. 111-115. Kuşatmanın ayrıntılı anlatımı için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 205-209; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 161; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 45-46.

¹⁰⁵ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 223-224.

¹⁰⁶ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 46.

¹⁰⁷ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 209; Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 285; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 162. İdris, Normanlar’ın şehre giriş tarihi olarak 8 Ocak tarihini vermektedir.

Palermon'nun işgâliyle adanın bütün kuzeyi, Norman hükmü altına girerken, batıda Mazara'ya doğuda da Taormina sayılmazsa Sirakusa'ya kadar hâkim hâle geldiler. Müslümanlar, adanın orta kısmındaki Girgenti ve Castrogiovani'de kuşatılmış bir şekilde kalsalar da kararlılıklarını koruyorlardı.¹⁰⁸

Robert, Palermo'dan İtalya ana karasına dönerek vasallarının isyanlarını yıldırım hızıyla bastırca da yıllardır sürdürdüğü tempo onu ölüm döşegine düşürdü.¹⁰⁹ Herkesin ölecek gözüyle bakmasına rağmen iyileşen dük, yoluna kaldığı yerden devam edecekti.

Robert, 1073 yılında Adriyatik sahilindeki Trani'ye, aynı yıl Salerno hâkimi Gisulf'un baskılarından bunalan Amalfi'ye halkının isteği üzerine, 1077 yılında da Amalfi'ye karşı tacizlerinin devam etmesi üzerine Salerno'ya hâkim oldu.¹¹⁰ O dönemin en büyük deniz güçlerinden birine sahip olan Amalfi şehrinin ele geçirilmesi ise Robert'in bahrî gücünü ciddi oranda artıracaktı.¹¹¹

Papalık için tehdit edici boyutlarda güçlenen Robert'e karşı, Papa VII. Gregorius'un (1073-1085) çabaları yetersiz kaldı. Ayrıca VII. Gregorius, Alman İmparatoru IV. Heinrich (1056-1105) için *Canossa Aşağılaması*¹¹² sebebiyle kişisel bir düşman hâline gelmişti ve imparator her an İtalya'ya inebilirdi. Bu durum üzerine papalık yine bir önceki siyâsetine dönerek Normanlar'la müttefik olma yoluna girdi.¹¹³

Palermo zaferinden sonra Normanlar, I. Roger'nin oğlu Jourdain'in komuta ettiği donanma sayesinde 1077'de Trapani'yi, yine donanma ablukası sayesinde 1079'da Taormina'yı ele geçirdi.¹¹⁴ Sirakusa açıklarında yapılan bir deniz savaşıyla

¹⁰⁸ Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 52.

¹⁰⁹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 225; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 137.

¹¹⁰ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 224, 233, 244-248; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 139.

¹¹¹ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 47; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 137.

¹¹² *Canossa yürüyüşü* diye de tesmiye edilen olay Ortaçağ'da seküler güç ile Kilise arasındaki güç savaşında en önemli dönüm noktalarından biridir. Olayın eleştirel çözümlemesi için bkz.: Karl F. Morrison, "Canossa a Revision", *Traditio*, vol. 18 (1962), ss. 121-148.

¹¹³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 256-257.

¹¹⁴ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 332-334; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 52-53; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 168, 174; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 59.

Müslüman direnişinin son lideri Benavert'i¹¹⁵ de öldürerek yenmeyi başaran I. Roger, Müslümanlar'ın mukavemetini kırmış bulunuyordu.¹¹⁶ 1086'da Sirakusa, 1087'de Girgenti ve Castrogiovani, 1088'de Butera ve son olarak 1091'de Noto ele geçirildi.¹¹⁷ Normanlar böylece 30 yıl boyunca yürütmüş oldukları muharebeler ve düzenlemiş oldukları komplolar sayesinde Akdeniz'in en büyük adasını Müslüman hükümünden söküp çıkarmışlardı.

Normanlar'ın Bizans ile ilişkilerine kısaca değinmek gerekirse; papalıkla anlaşmış, *Mezzogiorno*'da otoritesini sağlamlaştırmış, daha da önemlisi ciddi bir deniz gücünü hükmü altına almış Robert adına daha ihtiraslı hedefler için uygun koşullar oluşmuş görünüyordu. Bu hedeflerden biri de İtalya'ya geldiklerinden beri en fazla savaştıkları, savaş alanında neredeyse her zaman mağlup etmelerine rağmen bir şekilde sorun çıkarmayı başarabilen Bizans İmparatorluğu olacaktı. Robert'in imrenmeyle karışık bir nefretle baktığı imparatorluk, II. Basileios'un 1025 yılındaki ölümünden beri tabiri caizse gün yüzü görmemişti; çekirdek arazisi denen Anadolu'nun neredeyse tamamını İstanbul Boğazı'na kadar dayanan Türkler'e, Balkanlar'ın büyük kısmını da Bulgar ve Peçenekler'e kaptıran imparatorluk kendi içinde de kaynıyordu. Öyle ki II. Basileios'un, 1025 yılındaki ölümünden 1081 yılına kadar olan dönemde 14 imparator-imparatoriçe başa geçmiş, sonuncusu olan I. Aleksios (1081-1118) hariç hiçbiri düşüşü yavaşlatmayı dahi başaramamıştı.¹¹⁸

Bizans'ın evlilik yoluyla Normanlar'la anlaşma tasarısının, imparatorlukta yeni bir hükümet darbesiyle suya düşmesi Robert'e aradığı bahaneyi vermişti.¹¹⁹ Robert hazırlıklarını yaptığı sırada bir hükümet darbesinin daha yaşandığı Bizans İmparatorluğu'nun başına yetenekli bir general olan Komnenos Ailesi'nden I. Aleksios geçmişti. Yeni imparator bu zorlu düşman için hazırlıklara girişerek,

---

¹¹⁵ Gerçek adı İbn Abbâd olan Müslüman Sicilya'sının Hristiyan işgaline karşı direnişinin son kahramanı. Bkz.: F. Gabrieli, "Benavert", *EP*, I, 1166.

¹¹⁶ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 338-339; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 53; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 172; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 60-61.

¹¹⁷ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 338-340; Idris, *la Berbérie Orientale sous...*, I, 286; Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, s. 53; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 172; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 60-61.

¹¹⁸ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, ss. 296-315.

¹¹⁹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 260-265; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 213; Georgios Theotokis, *The Norman Campaigns in the Balkans, 1081-1108*, Woodbridge 2014, s. 141-143.

sonrasında bir ticaret imparatorluğu olmasını sağlayacak ayrıcalıkları verdiği Venedik'i yanına çekti.¹²⁰ Ayrıca *la Serenissima*, Bizans'ı alt etmiş bir Norman gücünün, Otranto Boğazı'nın iki kıyısına hâkim hâle gelerek kendisini Adriyatik Denizi'nde sıkıştırarak olmasına kayıtsız kalamazdı. Bununla beraber İmparator I. Aleksios, IV. Heinrich'e orduyla İtalya'ya inmesi ve Robert'in bazı vasallarını da isyan etmeleri için teşvik etti.¹²¹

Bizans'ı alt etmeye kararlı Robert, Otranto'da büyük bir donanma hazırladı ve Puglia'dan yola çıktı. Venediklilerinin denizde Normanlar'ı birkaç kez alt etmelerine karşın karada Aleksios'u yenen Robert Balkanlarda yoluna devam ettiği sırada Aleksios'un çatışmadan hemen önce ektiği tohumlar sonuç vermiş Güney İtalya'da isyanlar çıkmakla beraber, Alman İmparatoru IV. Heinrich İtalya'ya iniyordu.¹²² Dükülüğünü kaybetmek istemeyen Robert, 1082 yılında komutayı oğlu Bohemond'a devrederek İtalya'ya döndü.¹²³ İsyanları bastıran Robert, Papa Gregorius'u Aziz Angelo kalesinde sıkıştırmış Alman İmparatoruna karşı sefer hazırlığına başladı ve çok büyük bir ordu topladı. 1084 yılı Mayıs'ının sonlarına doğru Roma'ya giren Normanlar çok büyük bir yağma yaparak Gregorius'u da yanlarına alıp güneye indiler.¹²⁴

İtalya'yı ve Papa'yı güvene alan Robert Bizans seferi için hazırlık yaparak tekrar harekete geçti. Korfu'nun kuzeyinde onu bekleyen Venediklilerle yaptığı savaşı kaybetse de zafer haberini şehirlerine ulaştırmak isteyen Venediklilerin filolarını seyreltmesi üzerine sürpriz saldırı yapan Robert, *la Serenissima*'ya tarihindeki en büyük mağlubiyetlerinden birini yaşattı. Tam Bizans için sefere başlayacakken 17 Temmuz 1085 yılında Kefalonya'da öldü.¹²⁵

---

¹²⁰ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 330-331; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 218; Theotokis, *The Norman Campaigns...*, s. 147.

¹²¹ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 267; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 218-219; Theotokis, *The Norman Campaigns...*, s. 148, 167.

¹²² Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 271-273; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 219; Theotokis, *The Norman Campaigns...*, s. 167.

¹²³ Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 219; Theotokis, *The Norman Campaigns...*, s. 168.

¹²⁴ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 273-278; Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 221.

¹²⁵ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 282. Loud, *The Age of Guiscard...*, s. 221-223; Theotokis, *The Norman Campaigns...*, s. 177-182.

Güney İtalya Normanlar'ının Bizans'a karşı düşmanca tutumu Robert'in oğlu ve ilk Antakya Prinkeps'i Bohemond zamanında da sürücekti.¹²⁶

---

¹²⁶ Normanlar'ın hem yukarıda anlatmış olduğumuz hem de daha sonrasında Bohemond'un Bizans'a karşı giriştiği Balkan seferleriyle ilgili tafsilâtlı bilgi için bkz.: Georgios Theotokis, *The Norman Campaigns in the Balkans, 1081-1108*, Woodbridge 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

İFRÎKIYE SALDIRILARININ BAŞLANGICI VE ZİRÎLER'İN SİNDİRİLMESİ

Sicilya coğrafî konumu sebebiyle Kuzey Afrika'yla, özellikle İfrîkiye'yle kesintisiz bir ilişkiye sahipti. Kont I. Roger'den (1062-1101) beri süregelen ve devam etmekte olan ilişkiler II. Roger (1105-1154) döneminde de devam etmekteydi. Bu vesile ile Sicilya Kontluğu, bölgeye oldukça vâkıftı.¹²⁷ Baba I. Roger'nin bölgeyle ilgili siyasî hamle şansı oldukça zayıf olmasına karşın oğlu II. Roger'nin Güney İtalya'daki yeğenleri aleyhine her geçen gün artan gücü İfrîkiye'ye karşı elini güçlendirmekteydi.

Ortaçağ'da Akdeniz'de batıdan doğuya doğru iki ana rota vardır ve bu rotalar sadece ticaret gemileri için değil bütün deniz taşıtları için geçerlidir. Zira denizciler antikçağ ve Ortaçağ boyunca açık denizlerde seyrüsefer etme hususunda oldukça çekingenlerdi. Bu rotalardan ilkinde, kabaca Mağrib-i Aksâ'dan, İspanya'dan ya da Cebelitârik'tan veya Provence'dan başlayıp Balear Adaları, Sardinya Adası (Sardinya'dan çıkan gemiler Tunus oradan da Malta rotasını da kullanabiliyorlardı), Sicilya Adası (Messina Boğazı veya Güney Sicilya kıyıları), İyon Denizi'ni izleyerek Yunanistan kıyılarını geçip Girit'e oradan da Rodos-Kıbrıs ya da Batı Anadolu kıyılarını takip ederek Kilikya'ya, buradan Suriye ve Filistin sahilleri boyunca ilerleyerek Mısır kıyılarına ulaşılmaktaydı. Bu güzergâha kuzey Akdeniz rotası da denilmektedir.¹²⁸ Diğer güzergâh ise daha düz bir hattı takip ediyor görünmesine karşın, oldukça elverişsiz ve tehlikeli olan, Kuzey Afrika kıyıları boyunca Cebelitârik'tan Doğu Akdeniz kıyılarına kadar gelen rotaydı. Güney İtalya'yı da Norman siyasî birliği içine katmakta olan II. Roger, kuzey rotasına hem Adriyatik çıkışında Otranto Boğazı'yla hem de Tiren ve İyon Denizi'ni birbirinden ayıran Messina Boğazı'yla hâkim durumdaydı. Ayrıca sadece doğu-batı ticaretinin değil, İtalyan deniz devletlerinin Kuzey Afrika'yla olan ticaretinin de tam ortasında Sicilya Adası bulunmaktaydı. Nitekim, Sicilya Kontluğu, güney deniz rotasına da hâkim

¹²⁷ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 367.

¹²⁸ John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, Türkçe trc. Fusun Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004, s. 24-25.

olabilirse bütün doğu-batı, kuzey-güney Akdeniz gemi trafiği kontluğun sahillerini kullanmak zorunda kalacaktı.

Yukarıda bahsedilen avantajlar İfrîkiye’de başat güç olan Zîrîler’in zayıflığıyla birleştiğinde, süratle büyüyen Sicilya Norman gücünü bölgeye adeta davet etmekteydi.

Mustafa el-Cündî, içte mezhep ve din çatışmasıyla boğuşan Zîrîler’in, batıda amca çocukları olan Hammâdîler¹²⁹ (405-547/1015-1152), doğuda da Benî Hazrûn tarafından baskı altında tutularak güç kaybına uğratıldığını vurgulamaktadır.¹³⁰ Özellikle Hayderan Savaşı’ndan¹³¹ (443/1052) sonra Kâbis, Kayrevan gibi şehirler özerk Arap idarecilerin hükmü altına girdiler ve el-Cündî’nin sözleriyle “*Emeviler’den sonra Endülüs’de olduğu gibi...*” Mağrib de küçük idarî bölgelere bölündü. el-Cündî’nin yorumlarıyla devam edersek: “*Afrika’da gelirin azalması, Sudan altınının kesilmesi ve bunlarla aynı zamanda yolların çölden, Mağrib-i Aksa’ya dönmesiyle birlikte Mehdiye’de kullanılan dinar değer kaybetti. Çünkü dinarda bulunan altın oranı azaldı. O yüzden esnaflar malları Mehdiye dinarıyla alıp satıyorlardı. Sonra ise daha pahalı uluslararası para alıyorlardı. Çünkü bu para Akdeniz’de Fâtımî dinarının yerini almıştı.*”¹³² el-Cündî’ye göre Normanlar’ı Kuzey Afrika saldırılarına iten üç temel sebep vardı: Bunlardan ilki Endülüs’den Yakın Doğu’ya kadar olan Haçlı saldırılarıyla dinî; ikincisi ticarî gemilerin geçişinden ve bölgedeki altın ticaretinden daha fazla yararlanma düşüncesiyle iktisadî; üçüncüsü bölgede kendisine tek tehdit olabilecek donanma olarak Zîrî donanmasını bertaraf ederek yakın çevresinde güvenlik hattı oluşturmak amacıyla stratejik nedenler olarak sıralanmaktadır.¹³³

Tarihçilerin çoğu tarafından Zîrîler’in zayıflığı, ilk müstakil Zîrî hükümdarı sayılan Muiz b. Bâdîs’in Abbâsî halifesine hutbe okutması üzerine Fâtımîler’in, Arap

¹²⁹ 1015-1152 yılları arasında Merkezî Mağrib’de hüküm süren bir Berberî hânedanı. Bkz.: Mehmet Özdemir, “Hammâdîler”, *DİA*, XV, 489-491.

¹³⁰ Cum’a Muhammed Mustafa el-Cündî, “Alakatü’n-Norman Sıkıliyye bi’l-kuva’l-İslâmiyye fi şimâli İfrîkiyye hilâli’l-karnî’s-sâdisi’l-hicri’s-sânî aşere’l-milâdî”, *Havliyyât el-Âdab ve’l-‘Ulûm el-İctimaiyye*, el-Havliyye el-Sâlise ve’l-‘İşrun h. 1453/m. 2002, s. 18.

¹³¹ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zirides...*, I, 213 vd.

¹³² Mustafa el-Cündî, agm., age., *Havliyyât el-Âdab ve’l-‘Ulûm el-İctimaiyye*, s. 18.

¹³³ Mustafa el-Cündî, agm., age., *Havliyyât el-Âdab ve’l-‘Ulûm el-İctimaiyye*, s. 25-26.

kabileleri Benî Hilâl ve Benî Süleym'i İfrîkiye'ye saldırtmasına bağlanmaktadır. Zira bu bedevî kabileler Zîrîler'i, Kayrevan ve iç bölgelerden kıyılara atarak başşehir Mehdiye olmak üzere sahil hattına hapsedmekle kalmamış, Zîrî tarımına da telâfisi olmayacak darbe vurmuşlardı. Ancak göçmenlerin yarattığı yıkımın abartıldığını düşünen Jean Poncet, Arap bedevîlerin hâlihazırda siyasi ve ekonomik olarak kriz içinde bulunan Zîrîler'le karşılaştıklarını, bu krizi yaratmaktan ziyade bu ortamdan istifade ettiklerini iddia etmektedir.¹³⁴

Zîrîler'in ilk yıllarında oldukça güçlü olan donanması, İfrîkiye ve çevresinde gemi inşasında kullanılan ağaçların yetersizliği sebebiyle oldukça zayıfladı.¹³⁵ Öncesinde orta Mağrib'e ve Sicilya'ya da sahip olduklarından buralardan gemi yapımı için kereste temin edebilmekteydiler. Tabii bu kayıpların üstüne doğu komşuları Fâtımîler'le bozulan ilişkiler ve bunun sonucu olarak Benî Hilâl ve Benî Süleym'in İfrîkiye'nin iç kısımlarına hâkim olması da eklenebilir.

I. Roger'ye, İfrîkiye'ye ayak basma fırsatının ilki, 1087'de Mehdiye'yi işgâl eden Pisa ve Cenova şehirlerinin savaştan önce askerî sefere katılmasının istendiğinde, ikincisi ise şehrin işgâlinde sonra burayı ellerinde tutamayacaklarını fark eden Liguria şehir devletlerinin kenti Sicilya Kontu'na teklif etmeleriyle ayağına kadar gelmesine karşın Kont, Zîrî Emîri Temîm b. Muiz (454-501/1062-1108) ile aralarında bir anlaşma olduğunu belirterek teklifleri geri çevirmişti.¹³⁶

¹³⁴ Jean Poncet, "Le mythe de la «catastrophe» hilalienne [H. R. Idris, La Berbérie orientale sous les Zîrides, Xe-XIIIe siècles.]", *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, 22e année, N. 5, 1967, s. 1117. Hilâlî istilası ve etkisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, 205-247; Poncet, *Le mythe de la «catastrophe» hilalienne...*, *age*, s. 1099-1120. Zîrîler'in ekonomisiyle ilgili bkz.: Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, II, 603-686; Michael Brett, "İfrîqiya as a Market for Saharan Trade from the Tenth to the Twelfth Century A.D.", *Journal of African History*, X(3), 1969, ss. 347-364. Mezkûr makalesinde Brett, İfrîkiye'nin ekonomik çökümünden Bedevî Araplar'ı değil de Normanlar'ı sorumlu tutar. Buna karşın Abulafia, Brett'in Normanlar'ın olumsuz etkisini abarttığını, Normanlar'ın erişemediği iç bölgelerin de bahsedilen yıkımdan muzdarip olduğunu belirtmektedir. Karş.: Brett, "İfrîqiya as a Market for Saharan Trade...", *age*, s. 364; David Abulafia, "The Norman Kingdom of Africa and the Norman Expeditions to Majorca and the Muslim Mediterranean", *Anglo-Norman Studies*, VII, 1985, s. 28.

¹³⁵ Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, II, 536-538. İfrîkiye ve genel olarak İslâm dünyasında gemi inşası için gereken ağaçların kıtlığıyla ilgili bkz.: Maurice Lombard, "Un problème cartographié: le bois dans la Méditerranée musulmane (VIIe-XIe siècles)" *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*, 14e année, N. 2, 1959, ss. 234-254.

¹³⁶ Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of his Brother Duke Robert Guiscard*, İng. trc. Kenneth Baxter Wolf, University of Michigan 2005, s. 179; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 227-228. Akdeniz'de batı yayılcılığının ilk hamlelerinden biri olan ve Haçlı

Zîrî Emîri Ali b. Yahyâ (509-515/1116-1121) döneminde Zîrîler, de Mas Latrie'nin yorumuna göre, 1087'deki Mehdiye saldırısının intikamını almak arzusuyla saldırganlaşmıştı.¹³⁷ İbn Haldûn, Emîr Yahyâ'nın Hristiyanlara saldırmak için donanma inşasına giriştiğini ve büyük bir filo kurarak, üzerlerine defalarca deniz aşırı seferler düzenlediği Fransızları, Cenovalıları ve Sardinyalıları haraç ödemek zorunda bıraktığını belirterek, Zîrîlerin korsanlık faaliyetlerinin Emîr'i büyük bir üne kavuşturduğunu kaydeder.¹³⁸ Bu yoğun Zîrî bahrî faaliyetlerine rağmen Kont I. Roger ve Temîm b. Muiz arasında yapılan anlaşmanın yürürlükte kaldığı gözlemleniyor.¹³⁹

A. Râfi Hadisesi (511/1117-1118)

Zîrî Emîri Ali b. Yahyâ (509-515/1116-1121) ile Kâbis valisi Râfi b. Mekken ed-Dehmâni arasında 511 yılında (5 Mayıs 1117-23 Nisan 1118) cereyan eden olayların gelişimi, Hristiyan kaynaklarının suskunluğundan dolayı sağlaması yapılamayan, boşluklar ve tezatlıklar barındıran Müslüman kaynaklarından öğrenilebilmektedir.¹⁴⁰

Hâfsîler döneminde devlet yazışma divanı olan *divânü'r-resâil'in*¹⁴¹ yöneticiliğini de yapan Ticânî'nin (ö. 718/1318'den sonra), Tunus'tan Trablusgarp'a kadar İfrîkiye bölgesindeki birçok yerleşim yerini dolaşarak coğrafî özelliklerini tanıttığı şehirlerin, İslâm hükmüne girdikleri yıllardan itibaren kendi zamanına kadar olan tarihini de içeren bir seyahat kitabı olan *Rihletü't-Ticânî*'de belirttiği üzere daha Temîm b. Muiz döneminde (454-501\1062-1108) Arap lider Mekken b. Kâmil'in

---

Seferleri'nin provası sayılan, 1087 Mehdiye seferi için bkz.: H. E. J. Cowdrey, "The Mahdia Campaign of 1087", *English Historical Review*, LXXXII/362, Oxford University Press 1977, ss. 1-29.

¹³⁷ M. L. De Mas Latrie, *Traité de Paix et de Commerce et Documents Divers Concernant les Relations des Chrétiens avec les Arabes de l'Afrique Septentrionale au Moyen Age*, Paris 1866, s. 34.

¹³⁸ İbn Haldûn, *el-İber*; Ibn-Khaldoun, *Histoire des Berberes et des Dynasties Musulmanes de l'Afrique Septentrionale*, II, Fr. trc. M. Baron de Slane, Alger 1852, 25.

¹³⁹ Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zirides...*, I, 308.

¹⁴⁰ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 367; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zirides...*, I, 319.

¹⁴¹ Devlet muharebe odası, bütün yazışmalardan ve bunların arşivlenmesinden sorumluydu. Fâtımîler ve Selçuklular başta olmak üzere bazı İslâm devletlerinde *divânü'l-inşâ* adını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Abdülazîz ed-Dürî, "Divan", *DİA*, IX, 377-381.

önderliğinde isyan ederek bağımsız bir yapı kazanmış Araplar'ın yönetimindeki Kābis, Yahyâ b. Temîm (501-509/1108-1116) döneminde Mekken'in oğlu ve varisi Râfi b. Mekken ile bağımsızlığını sürdürmekle kalmıyor, Zîrî Emîri'nin görece yumuşak siyâsetinden istifade ediyordu. Nitekim Râfi, Kābis'te el-Aruseyn Kasrı'nın kapısının üstüne adını dâhi yazdırmıştı.¹⁴² Râfi bu hareket serbestisinin verdiği cesaretle bir ticaret gemisi yapmaya girişmiş,¹⁴³ Yahyâ karşı çıkmak bir kenara bu geminin yapımı için gerekli olan malzemeyi de sağlamıştı.¹⁴⁴ Yahyâ'nın ölümüne kadar söz konusu geminin yapımı bitmemişti.¹⁴⁵ Babasının yerine geçen Ali b. Yahyâ (509-515/1116-1121), İfrîkiye sularında Zîrî ticarî tekelinin bozulmasını istemediğinden, ayrıca bunun Zîrîler'in deniz ticaretinden aldıkları vergileri iyice daraltacak bir furyaya kapı aralayacağını hesaba katarak Râfi'yi, "*İfrîkiye halkından hiç kimse gemilerle tüccar taşımak konusunda benimle çekişmemelidir*" diyerek tehdit etti.¹⁴⁶

Ali, egemenlik haklarını savunmaya kararlı bir şekilde Kābis'e altı *harbiyye*¹⁴⁷ ve dört *şînî*¹⁴⁸ türü gemi göndererek, Râfi'nin sözü edilen ticaret gemisinin limandan çıkışının engellenmesini ve eğer fırsat olursa da el koyulmasını emretti.¹⁴⁹ Bunun üzerine Râfi, Sicilya Kralı II. Roger'ye sadakatini sunarak yardım istedi¹⁵⁰ ve gemiyi ona hediye götürebilmek için inşa ettiğini belirtti.¹⁵¹ II. Roger de bunun üzerine, ona destek olmak adına yirmi dört gemiyi İfrîkiye'ye yolladı.¹⁵² İdris, Sicilya Kralı'nın ayağına gelen bu fırsatla Kuzey Afrika ile ticarete Zîrî vergilerinden kaçınarak doğrudan Kābis'i kullanabileceği yorumunda

¹⁴² Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, Fr. trc. M. Alphonse Rousseau, *Voyage du Scheikh et-Tidjani dans la Régence de Tunis, pendant les années 706, 707 et 708 de l'Hégire (1306-1309 de J. C.)*, Paris 1852-1853, s. 92; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 35.

¹⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 421; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 92; İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 320.

¹⁴⁴ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 92. Yahyâ'nın geminin yapımı için yolladığı malzemeler ahşap ve demir olarak kaydedilmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 320 dipnot 92.

¹⁴⁵ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 320.

¹⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 421; İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 320.

¹⁴⁷ Harbiyye türü gemi için bkz.: Öztürk, *Fâtümîler'in Deniz Gücü...*, s. 215-6.

¹⁴⁸ Şînî türü gemi için bkz.: Öztürk, *Fâtümîler'in Deniz Gücü...*, s. 212-14.

¹⁴⁹ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 93; İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 320.

¹⁵⁰ İbn Haldûn, *el-İber*, II, 35-36.

¹⁵¹ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 93; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nîs fî aḥbâri İfrîkiyye ve Tûnis*, Fr. trc. Edmond Pellissier de Reynaud-R. Rémusat, *Histoire de l'Afrique*, 1845, s. 152.

¹⁵² Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 72; Râfi 'Abdullah 'Abdülhâlim, "et-Tedahhulü'n-Normandî fî bilâdi'l-Magrib (509-558)", *Külliyetü't-terbiye Cami'atü'l-Kahire* 1989, s. 215.

bulunmaktadır.¹⁵³ Norman gemileri Mehdiye açıklarında fark edilince Ali durumu anlayarak peşlerinden kendi donanmasını yolladı.¹⁵⁴ Emîr'in danışmanları Sicilya Normanları ve Zîrîler arasındaki iyi ilişkilerin bozulmaması adına ondan Râfi'nin yaptıklarını görmezlikten gelmesini söylese de Ali, bunu kendisine karşı yapılmış bir aşağılama olarak görerek kabul etmedi ve tansiyonu tırmandırma yolunu izledi.¹⁵⁵ Râfi, Kâbis açıklarında birikmeye başlayan Norman ve Zîrî filolarını görerek ticaret gemisini limandan çıkarmadı. Bunun üzerine Normanlar Sicilya'ya doğru yelken açtılar. Zîrî gemileri ise Kâbis Limanı ablukasını sıkılaştırarak devam ettirdiler.¹⁵⁶ Ticânî'deki olay örgüsünde, Râfi'nin sahile yakın bir yerde onlar için hazırlattığı ziyafet sırasında Zîrî kuvvetleri tarafından baskın yiyen Normanlar'ın bir kısmının katledildiğinden, Ebü's-Salt'dan¹⁵⁷ aktardığına göre de önemli bir kısmının Mor'reb denilen bir mevkiye doğru kaçtıklarından, kalanların da aceleyle gemilerine doluştuklarından bahsedilirken bunun Ali ve II. Roger arasında oluşan düşmanlığın en önemli sebebi olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁸ İdris, Ticânî'nin dönem şairlerinden alıntı yaparak çıkarımda bulunduğunu belirterek anlatılan hadiseyi başka olaylarla karıştırmış olabileceği yorumunu yapmaktadır.¹⁵⁹

Zîrîler'in Kâbis ablukası ikmâl yapılamadığından kaldırıldı ve bunun sonrasında Râfi beklenmeyen bir çıkış hareketiyle Mehdiye önlerine kadar geldi, ancak mağlup olarak Kayrevan'a çekildi ve Ali ile anlaşmayı seçti.¹⁶⁰

Râfi olayı neticesinde Zîrîler ve Normanlar yarı savaş durumuna gelmişlerdi. II. Roger Ali'ye elçi yollayarak olaylar sırasında Mehdiye'de tutuklanan Norman ticarî vekillerin ve mallarının iadesini istedi. Ali bunu kabul ederek vekilleri ve

---

¹⁵³ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 320.

¹⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 421.

¹⁵⁵ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 93.

¹⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 421; İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 321.

¹⁵⁷ Ebü's-Salt Ümeyye b. Abdil'azîz b. Ebi's-Salt ed-Dânî el-İşbilî el-Endelüsî (ö. 529/1134), Endülüslü filozof, şair, müzisyen, tabip, tarihçi, astrolog ve mühendis. 506 (1112) yılından itibaren Yahyâ b. Temîm'den başlayarak Ali b. Yahyâ ve el-Hasan b. Ali'nin methiyecisi ve günümüze ulaşmasa da birçok yazardan bildiğimiz Zîrî tarih yazarı. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, XVII; Cemil Akpınar, "Ebü's-Salt ed-Dânî", *DİA*, X, 340-342.

¹⁵⁸ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 93-94.

¹⁵⁹ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 321.

¹⁶⁰ Konumuzun dışında kalan olayların akıbeti için bkz.: İbnü'l-Esîr *el-Kâmil...*, X, 421; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 94-95; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 36; İbn Ebû Dinâr, *el-Mü'nis...*, s. 152; İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 322-323.

malları derhâl Sicilya'ya gönderdi.¹⁶¹ Ancak Ali'nin Sicilya Kralı'nın isteklerine aceleyle karşılık vermesi yeterli olmamış ve II. Roger Mehdiye'ye elçisiyle yolladığı ikinci mektubunda, çok kaba bir üslupla tehdit ettiği Zîrî Emîri'ne ağır koşullar sunmuştu.¹⁶² Ali mektuba o kadar sinirlenmişti ki elçiye cevap dahi vermedi.¹⁶³

Chalandon, Ali'nin ret cevabı üzerine II. Roger'nin bir donanma yollayarak Zîrî kıyılarına saldırdığını söylese de bu bilgiye başka bir yerde rastlanmamaktadır.¹⁶⁴

Ali, Sicilya Kralı'nın tehditleri üzerine savunma hatlarını güçlendirerek 10 harbiye ve ayrıca *neft*¹⁶⁵ ile donanmış 30 şînî sipariş etti.¹⁶⁶ Bunlarla da yetinmeyerek Merakeş'te bulunan *emîrû'l-müslimîn* Ali b. Yûsuf b. Tâşfin'e mektup yazıp Sicilya Adası'na saldırı için iş birliği teklif etti. Bunu duyan II. Roger tehdidi ciddiye alarak olası Murâbit-Zîrî ortak saldırısına karşı hazırlıklara girişti.¹⁶⁷

B. İlk Mehdiye Saldırısı (517/1123)

Zîrîler'in savaş hazırlıkları devam ederken Emîr Ali b. Yahyâ 515 yılında (1121) öldü ve yerine oğlu 12 yaşındaki el-Hasan b. Ali (515-543/1121-1148) geçti.¹⁶⁸

Yukarıda bahsedilen Ali'nin Murâbitlar'a yaptığı çağrı emîrin ölümünden sonra, yani 516 (1122) yılında sonuç verdi. *Emîrû'l-müslimîn*¹⁶⁹ Ali b. Yûsuf b. Tâşfin, ünlü amirali Abdullah Muhammed b. Meymûn komutasındaki bir donanmayı

¹⁶¹ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 244; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 324.

¹⁶² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 422; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib fî (ihtîşâri) aḥbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, Yay. Reinhart Dozy, I-II, Leyde 1848-1851; Fr. trc. E. Fagnan, *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne intitulée al-Bayano'l-Moghrib*, I, Algiers 1901, s. 460.

¹⁶³ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 460; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 244.

¹⁶⁴ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 372.

¹⁶⁵ Yunan Ateşi benzeri petrol kaynaklı yanıcı sıvı. Bkz.: Christides, "Naft", *EF*, VII, 884-890.

¹⁶⁶ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 372; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 323-324; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 72.

¹⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 483.

¹⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 465-466,484; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 461; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 245; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 26.

¹⁶⁹ Murâbit ve Merînî hükümdarları tarafından kullanılan bir unvan. Bkz.: Mustafa Fayda, "Emîrû'l-Müslimîn", *DİA*, XI, 158.

Sicilya Normanları üzerine yolladı. Abdullah Muhammed, Kalabriya kıyılarında bulunan Nicotera şehrini ele geçirerek yağmaladı ve şehir halkından bir kısmını öldürerek kalanları esir olarak götürdü. II. Roger ise bu saldırının arkasında Zîrîler'in olduğundan şüphe etmeksizin savaş hazırlıklarına başlanmasını emretti.¹⁷⁰ Mevcut gemiler tamir edildi ve yenilerinin inşasına girişildi. Ayrıca II. Roger, İfrîkiye'ye sefer yapılmamasını emrederek hazırlıkların gizli tutulması için çabalasa da hazırlıklardan bir şekilde haberdâr olan Emîr el-Hasan'ın yaklaşan bir Norman saldırısından şüphesi kalmamıştı. Savaş için surların tamir edilmesini ve asker toplanmasını emretti; bunun üzerine yöre halkından ve Araplar'dan çok sayıda asker toplandı.¹⁷¹ XVII. yüzyıl tarihçisi İbn Ebû Dînâr burada 100.000 piyade ve 10.000 atlı sayısı verse de bunlar dönemin ve coğrafyanın koşullarına göre oldukça abartılı rakamlar olarak görünmektedir.¹⁷² Norman tehdidinin boyutlarının farkında olan Zîrîler, Fâtımîler'e de elçi yollayarak onlardan II. Roger ile iyi ilişkilerini kullanarak söz konusu hadiseye müdahale etmelerini istediler.¹⁷³ Olayın gelişiminden Fâtımîler'in bir şey yapmadığını ya da yapsa da bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. İdris, hazırlıkları ne kadar ciddi olsa da II. Roger'nin amacının, Güney İtalya'daki sorunların öncelikli olmasından dolayı, sistemli bir işgâlden çok Zîrîler'i yola getirecek bir darbe olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁴ Bununla birlikte Zîrîler açısından olaya yaklaşan Chalandon, el-Hasan'ın Sandal adındaki hadımın niyabetinde, çocuk olmasından dolayı Zîrîler'e bağlı emîrlerin bağımsızlık arayışında olduğunu ve Zîrî ülkesinde karışıklığın hüküm sürüyor olmasının II. Roger'nin lehine olduğunu vurgulamaktadır.¹⁷⁵

517 yılının Cemâziyelâhir (Temmuz-Ağustos 1123) ayında 300 parça gemi¹⁷⁶, 1.000 atlı¹⁷⁷ ve 30.000 piyadeden oluşan kuvvet Christodoulos¹⁷⁸ ve George

¹⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 484; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 461-462; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 245; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 26-27.

¹⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 484; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 462; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 245; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 152.

¹⁷² İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 153.

¹⁷³ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 337.

¹⁷⁴ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 334.

¹⁷⁵ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 373.

¹⁷⁶ Sûr'lu William'a göre 40 kadirga. Bkz.: William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, İng. trc. Emily Atwater Babcock-A. C. Kray, New Yorke 1943, II, 35. İbn İzârî'ye göre 23 şîni türü gemi. Bkz.: İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 462.

¹⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 484.

Antâkî¹⁷⁹ komutasında Marsala Limanı'ndan¹⁸⁰ denize açıldı. Donanma açık denize çıktığında fırtınaya yakalanarak bir kısım gemisini kaybetti, kalanlar da Kavsara (Pantellaria) Adası'na zorlukla ulaşabildiler. el-Hasan kıyılarına vuran bir Norman gemisi sayesinde bu felaketten haberdâr olmuştu.¹⁸¹ Ada Müslümanlar'ın elinde olduğundan Normanlar, halkını öldürerek burayı ele geçirdiler. Cemâziyelevvel ayının sonlarında (17-26 Temmuz 1123) Kavsara Adası'ndan yola çıkarak Mehdiye'nin 10 kilometre kuzeyindeki Dîmâs Burnu'nun (günümüzdeki Rass Dimes, Dimes burnu) açıklarındaki Ahâsî Adası'na¹⁸² (Le Sorelle) çıktılar. Ada ana karayla yürüyerek geçilen sığ bir boğaz üzerinden bağlanmaktaydı ve bu boğaza hâkim *ribât*¹⁸³ Dîmâs Kasrı olarak tesmiye edilmekteydi.¹⁸⁴ Normanlar gece boyunca kara içlerine doğru akınlar yaparak bölgeyi tanımaya çalıştılar. Çıkarmanın ertesi günü Christodoulos ve George Antâkî 23 şînî ile Mehdiye sahillerini teftiş ederek

¹⁷⁸ Müslümanlar'ın Abdurrahman el-Nasrânî (Arapça Rahman olan Allah'ın kölesi anlamına gelen Abdurrahman ismi, Yunancada İsa'nın kölesi anlamına gelen Christodoulos ismiyle anlamdaştır, tabi Hıristiyan literatüründeki *Christus* ile İslâm literatüründeki *Allah* kelimeleri farkı korunmakla beraber) olarak isimlendirdiği Christodoulos'un kökeni bilinmese de Yunan topluluğunun üyesi olduğu görülür. II. Roger'nin çocuk olduğu dönemde Sicilya Kontluğu'nun idaresini tek başına yürütüyordu. Müslümanlar ona sultan diye hitap ediyorlardı. Özellikle finansal idare tamamen onun elindeydi. II. Roger büyüdüğünde iktidarı onunla paylaşmak durumunda kalacaktı, ta ki Zîrî Emîri Yahyâ'nın gazabından kurtararak Sicilya Norman Kontluğu idaresinde görevlendirdiği George Antâkî tarafından yerinden edilene kadar. Tafsîlât için bkz.: Johns, Jeremy, *Arabic Administration in Norman Sicily – The Royal Dîwân*, New York 2002, s. 69-90.

¹⁷⁹ George Antâkî, adından da anlaşılacağı üzere Antakya asıllıdır. Ailesi ve kendisi Bizans İmparatoru'na hizmet ettikleri sırada sebebi bilinmeyen bir sorundan dolayı imparatorluğu terk etmek zorunda kalarak Temîm b. Muiz döneminde (454-501\1062-1108) Zîrîler'e sığındılar. Antâkî, hesap uzmanı olduğundan emîrin gözüne süratle girdi ve Sûse valiliğine kadar yükseldi. Daha sonra emîrliğin bütün finansal denetimi Antâkî'ye bırakılmıştı. Ancak Temîm öldükten sonra yerini alan oğlu Yahyâ'yla arası açık olan Antâkî, Christodoulos'a mektup yazarak Sicilya'ya gelmek istediğini belirtti. Christodoulos, Arapçası ve aritmetiği kusursuz olan hesap uzmanı için elçilik kisvesi altında bir gemi yollayarak onu ve ailesini Sicilya'ya getirtip finansla ilgili idarî birimlerde yetkili yaptı (502/1108-1109). Daha sonrasında Fâtımîler'e gönderilen birkaç elçilik heyetine başarıyla başkanlık ettiği görülen Antâkî, kurtarıcısı Christodoulos'un kuyusunu kazarak onun yerini aldı. Daha fazla tafsilât için bkz.: Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 242-243; Makrîzî, *el-Muḳaffâ'l-kebir*; George Antâkî'nin biyografisiyle ilgili olan kısmın İngilizce çevirisi: Johns, Jeremy, *Arabic Administration in Norman Sicily–The Royal Dîwân*, New York 2002, s. 80-82; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 26-27. Antâkî ile ilgili kaynakların ayrıntılı ve eleştirili tetkiki için bkz.: Johns, Jeremy, *Arabic Administration...*, s. 80-85.

¹⁸⁰ Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 335. Ayrıca bkz.: Edmund Curtis, *Roger of Sicily and the Normans in Lower Italy 1016-1154*, New York 1912, ss. 245-247.

¹⁸¹ Bu detay dönemin bir Zîrî duyurusundan alınmadır. Bkz.: Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 335. Zîrîler'in, Normanlar'ın gelişinden haberdâr olarak hazırlık yaptıklarından Sûr'lu William da bahseder. Bkz.: William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, II, 35.

¹⁸² Ahâsî, kumlu bir bölgede az bir derinlikten su sağlayan kuyu anlamındaki Arapça hisâ kelimesinin çoğuludur. Bkz.: Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 335.

¹⁸³ Sınır boylarında ve stratejik mevkiilerde askerî amaçlı müstahkem yapılara verilen ad. Geniş bilgi için bkz.: Yiğit, İsmail, "Ribât", *DİA*, XXXV, 76-79.

¹⁸⁴ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 246; Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 376.

kalenin dış mahallesi durumundaki Zevîle önlerinde seyrettiklerinde bütün istihkâmların askerlerle dolu olduklarını fark ettiler.¹⁸⁵ Adaya döndüklerinde askerlerinin dağıtılmış ve kamplarının yağmalanmış olduğunu gördüler. Çıkarmanın üçüncü günü Normanlar uğradığı kayıpları telâfi etmek adına neredeyse ele geçirilemez olan ed-Daymas Ribâtı'nı, içerisindeki Araplar'a rüşvet vererek işgâl ettiler.¹⁸⁶ Bu aşamaya kadar yaşanan bütün tersliklere rağmen Normanlar'ın plânı işlemekteydi. Çıkarmanın dördüncü günü gelip çatığında Müslümanlar, *Allahu Ekber* sadâlarıyla Normanlar'ın üzerine saldırarak Ahâsî Adası'na girdiler ve onları arkalarında atlarını, silâhlarını bırakmaya zorlayarak gemilerine kadar kovaladılar. Normanlar geride sadece sadece atlarını ve silâhlarını değil, ed-Daymas Ribâtı'ndan kaçmayı başaramayan arkadaşlarını da bırakmışlardı. Normanlar kuşatma altındaki arkadaşlarının çaresizliğini sekiz gün boyunca izleyerek ed-Daymas açıklarında dolaştılar ve sonunda Sicilya'ya dönüş için yelken açtılar. Ed-Daymas'taki Norman bölüğü canlarının bağışlanması için para teklif etse de kuşatmaya katılan Araplar el-Hasan'ı bunu reddetmeye zorladı ve 16. gününde (15 Cemâziyelâhir 517/10 Ağustos 1123) cesur bir çıkış hareketi yapan garnizon son adamına kadar katledildi.¹⁸⁷ İbn Ebû Dînâr'ın kaydettiğine göre Marsala'dan yola çıkan donanmanın sadece üçte biri geri dönmeyi başarabilmişti.¹⁸⁸

Abdurrahman b. Abdülazîz'in¹⁸⁹ Ebü's-Salt'a aktardığına göre, II. Roger'nin sarayının kapısı önünde gördüğü uzun sakallı bir Frank, Mehdiye'den intikam

¹⁸⁵ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 462.

¹⁸⁶ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 246; Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 376; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zirîdes...*, I, 336.

¹⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, X, 484-5; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 463; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 246; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 27; Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 376-7; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zirîdes...*, I, 336-7.

¹⁸⁸ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nîs...*, s. 153. Sûr'lu William'a göre ise 80 gemilik Müslüman filosu Sicilya sahillerine kadar Normanlar'ı kovalamış, oradan ani bir kararla Sirakusa'ya saldırarak şehri yağmalamış ve birçok insanı katlederek kalanları esir olarak götürmüş, kent Piskopos'u yanındaki din adamlarıyla zorlukla kaçabilmişti. Sûr'lu William aşağıda anlatılacak Murâbitlar'ın ikinci Sicilya saldırısını Zirî karşı saldırısı olarak yorumlamıştır. Bkz.: William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, II, 35.

¹⁸⁹ İbn İzârî'nin Abdurrahman b. Abdülazîz olarak andığı kişi, yukarıda adı geçen George Antâkî'nin selefi Christodoulos'tur.

almadan sakalının tek bir kılını bile kesmeyeceğine dair İncil'e yemin etmişti ve bozgunu duyduğunda uzamış sakalının ucundan bir tutamı kopararak kanatmıştı.¹⁹⁰

Nihayetinde yapılan bu sefer, Normanlar'ın İfrîkiye'ye karşı yaptıkları ilk ciddi hamleydi ancak tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Stanton bu başarısız saldırının mesuliyetini Christodoulos'a ve George Antâkî'nin tecrübesizliğine yükleyerek o dönemde bu ikisinin askerî bir liderden çok bürokrat olduklarını belirtmektedir. Ancak ikisi de başarısızlık sebebiyle cezalandırılmadığı gibi George Antâkî, II. Roger'nin en güvendiği devlet adamı hâline gelecekti.¹⁹¹

Zîrî tarafında ise el-Hasan zafer müjdesini birçok hükümdara göndermesine ve şairlerin bu zaferle ilgili birçok şiir yazmalarına karşın Ticânî'nin de belirttiğine göre bu zafer Müslümanlar için ölümcül sonuçlar doğuracaktı.¹⁹²

Ed-Daymas saldırısından sonra iki taraf arasındaki savaş birkaç yıl daha sürdü ve II. Roger aralarında Malta'nın (521/1127) da olduğu bazı adaları işgal etti. Nitekim Malta'nın Müslüman korsanları Sicilya kıyıları için tehdit oluşturmaktaydı.¹⁹³ I. Roger zamanında alınsa da görünen o ki adada garnizon bırakılmadığından tekrar Müslüman korsanların eline geçmişti.¹⁹⁴ Malta işgaline karşın bu dönemde daha çok Müslümanlar saldırı durumundaydı. Kaynaklar açısından oldukça yetersiz bir dönem olsa da Murâbitlar'ın Müslüman saldırılarında öne çıktığı görülmektedir. Beş yıl önce Nicotera'ya saldıran Murâbit Amirali Abdullah Muhammed b. Meymûn yine sahnede idi. 521 (1127) yaz aylarında bu defa doğrudan Sicilya'yı hedef alarak Patti ve Sirakusa'yı yağmaladıktan sonra yaktı. Murâbit filosundan şans eseri haberdâr olan Katana şehri garnizonu savunma hazırlıklarını yaparak saldırıdan kaçınmayı başarmıştı.¹⁹⁵

¹⁹⁰ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 463-464.

¹⁹¹ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 74.

¹⁹² Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 248.

¹⁹³ Hubert Houben, *Roger II of Sicily*, Cambridge 2002, s. 41.

¹⁹⁴ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 341, 377; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 75.

¹⁹⁵ William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, II, 35; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 248-9; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 27; Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 377; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 338. Sûr'lu William bu saldırıyı, Normanlar'ın yukarıda bahsedilen ilk

Murâbit saldırıları karşısında II. Roger, 1128 yılı başlarında Batı Akdeniz sularında ittifak arayışına girerek Barcelona Kontu III. Ramon Berenguer'le (1097-1131) İspanya Müslümanları'na karşı saldırı plânı yaptı. II. Roger, Ramon'un 1129 yaz aylarında gerçekleşmesi tasarlanan saldırısında 50 adet savaş gemisi göndereceğini vaat etti. Anlaşmaya göre alınacak yerler ve ganimet iki hükümdar arasında yarı yarıya pay edilecekti. Ancak anlaşma, Barselona Kontu'nun onayı alınamadığından mı yoksa II. Roger'nin kararıyla mı bilemediğimiz bir nedenden ötürü hükmünü yitirdi.¹⁹⁶

C. Hammâdîler'in Mehdiye Saldırısı ve Normanlar'ın Müdahalesi (529/1134-1135)

Hammâdî Emîri Yahyâ b. el-Azîz (515 veya 518-547/1121-2 veya 1124/5-1152), el-Hasan'ın bir Arap taifesinin emîri olan Meymûn b. Ziyâd'a karşı gösterdiği taraflı tutumdan dolayı Mehdiye Emîri'nin tebaasından olan bir kısım Arap'ın kendisine ısrarla müracaat ederek Mehdiye'ye saldırmasını istemesi üzerine harekete geçti.¹⁹⁷ Yahyâ, fıkıh âlimi Mutarrif b. Ali b. Hazrûn el-Zanâti¹⁹⁸ komutasındaki bir orduyu, 529 yılında (1134-1135) karadan Mehdiye'ye sevk ederken, denizden de donanma yolladı. Mutarrif yol boyunca ve kuşatma sırasında ordusuna katılan, el-

---

Mehdiye saldırısından mağlup olarak döndükleri sırada kendilerini kovalayan 80 gemilik Zîrî filosuna atfetmektedir. Ancak yukarıda da görüleceği gibi olaylarla ilgili tafsilâtı bilgi veren Arap kaynakları Normanlar'ın ilk Mehdiye seferini anlatırken bir Zîrî karşı saldırısından bahsetmemektedirler.

¹⁹⁶ Daha fazla tafsilat için bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, I, 378-9.

¹⁹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 37; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 249. İbn Ebû Dînâr, Mehdiye halkının Yahyâ'ya başvurmalarının sebebini, el-Hasan'ın II. Roger'nin otoritesi altına girmiş olmasıyla açıklamaktadır. Bkz.: İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 153. Benzer bir şekilde Curtis de Norman müdahalesiyle birlikte el-Hasan'ın Roger'nin koruması altına girdiği yorumunda bulunmaktadır. Bkz.: Curtis, *Roger of Sicily...*, s. 249. Chalandon ise II. Roger'nin, Güney İtalya'da Norman senyörlerinin isyanıyla uğraşırken el-Hasan'la ilişkilerinde fazla talepkâr olamayacağını ve Müslüman tarafından gelecek saldırılara karşı güvende hissetmesinin kendisi için daha iyi olduğu yorumunda bulunmaktadır. Bkz.: Chalandon, *Histoire de la Domination...*, II, 157-158. İdris ise hadiseye Zirîler tarafından bakarak Hammâdî tehdidi karşısında iki cephede savaşmak durumunda kalmaktan kaçınmaları ve Sicilya hububatına duydukları ihtiyacı belirterek olası bir ittifakın gayet mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zirîdes...*, I, 343. Ancak bu dipnotta bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere söz konusu ittifakla ya da el-Hasan'ın II. Roger'ye tâbiyetiyle ilgili bir belgeye rastlanılmamaktadır.

¹⁹⁸ İbnü'l-Esîr (*el-Kâmil...*, XI, 37), Ticânî (*Rihletü't-Ticânî*, s. 249) ve İbn Haldûn'da (İbn Haldûn, *el-İber*, II, 27) muhtemelen hatalı yazılan Mutarrif'in kimliği için bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zirîdes...*, I, sayfa 339 dipnot 207.

Hasan'dan şikayetçi Araplar'la Zevîle Mahallesi'nde kamp kurarak şehri kuşattığı sırada donanma da denizden ablukaya başladı. Kuşatma, Mutarrif'in kan dökmek istememesi ve el-Hasan'ın kararlı tavrı üzerine oldukça uzadı.¹⁹⁹ Her çatışma Zîrîler lehine neticelenmekteydi. Bunun üzerine Mutarrif karadan ve denizden saldırıya geçse de el-Hasan'ın, *Ben el-Hasan'ım* diye bağırarak yaptığı cesur çıkış Hammâdîlerin gerilemesine sebep oldu.²⁰⁰ Tam bu sıralarda Ticânî'ye göre el-Hasan'ın isteği üzerine II. Roger'nin gönderdiği, 20 savaş gemisinden oluşan Norman donanması denizden, el-Hasan'ın müttefiki Arap Meymûn b. Ziyâd da karadan Mehdiye önlerinde belirince Mutarrif kuşatmayı kaldırarak geri dönmek zorunda kaldı.²⁰¹ İbn Ebû Dînâr burada daha geniş bir anlatım sunarak, II. Roger'nin gönderdiği donanmanın el-Hasan'ın emrine amade olması talimatını taşıdığını kaydetmektedir.²⁰² Norman donanması, Hammâdî donanmasını kuşatarak kıstırsa da daha fazla Müslüman kanı dökülmesini istemeyen el-Hasan, Normanlar'dan Hammâdî gemilerini serbest bırakmasını istedi. Bunun üzerine Yahyâ'nın donanması ülkesine geri döndü.²⁰³ İbn Ebû Dînâr, kuşatmanın 70-75 gün arası bir süre boyunca sürdüğünü belirterek, el-Hasan'ın kuşatma sonrası II. Roger'ye mektup yazarak teşekkür ettiğini ve emrine amade olduğunu söylediğini eklemektedir.²⁰⁴ İbnü'l-Esîr ise aralarından bir anlaşma olduğundan II. Roger'nin el-Hasan'ı desteklemeye devam ettiğini, Zîrî savaş gemilerini tamir ettiğini ve sayılarını artırdığını ifade etmektedir.²⁰⁵

D. Cerbe Adası'nın İşgâli (529/1134-1135)

Kâbis Körfezi'nin kenarında bulunan Cerbe Adası, Mehdiye'nin otoritesi dışında kalan Müslüman korsanların yuvası konumundaydı. İbnü'l-Esîr'e göre²⁰⁶

¹⁹⁹ İbn Ebû Dînâr, Mutarrif'in Mehdiye içinden destek umduğu için beklediğini vurgulamaktadır. Bkz.: İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 153.

²⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 38.

²⁰¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 38; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 249-50; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 27; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 153-4.

²⁰² İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154.

²⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 38; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154.

²⁰⁴ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154.

²⁰⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 38.

²⁰⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 38.

sadece Franklar'dan müteşekkil büyük bir donanma filosu ve meşhur şövalyelerle, İbn Ebû Dînâr'a göre²⁰⁷ ise aralarında Sicilya Müslümanları'nın da olduğu bir donanmayla Cerbe Adası'na çıkarma yapan Normanlar adada kontrolü sağlayarak ada halkının çoğunu öldürüp kadın ve çocukları esir aldılar.²⁰⁸ Kalanlar ise Sicilya Kralı'ndan sağladıkları *eman*²⁰⁹ ile kadın ve çocuklarını kurtarabildiler. II. Roger, Kuzey Afrika ana karasına birkaç kilometre uzaklıktaki adaya hâkim olarak buraya bir vali atadı.²¹⁰ Sicilya Kralı, ticarî ve diplomatik olarak iyi ilişkiler içinde olduğu Fâtımî halifesi Hâfız Lidînillâh'ı (526-544/1131-1149) yaptığı işgâle ilgili bilgilendirdi ve Şîî halifesi de bu işgâli onayladı.²¹¹ Cerbe Adası, Norman hükmüne geçtikten sonra şiddeti daha fazla artan bir ölçüde korsanlık faaliyetlerinin yuvası oldu.²¹² Bu faaliyetlerin zararından el-Hasan'ın gemileri dahi kurtulamadığı gibi Normanlar'ın, Yahyâ b. Temîm'in emîrliğinden o yıllara kadar (takriben 30 yıl) iyi ilişkiler içinde olduğu Fâtımî gemileri de hedef alınmaya başlanmıştı. Öyle ki; 536 (1141-1142) yılında Mısır'dan el-Hasan'a gönderilen gemilere Normanlar tarafından el konuldu.²¹³ Bu yıllardan itibaren Norman-Fâtımî ilişkilerinin bozulmaya başladığı görülmektedir. Zîrîler'e karşı daha saldırgan bir strateji izleyen II. Roger'nin almış olduğu kararlar ve girişmiş olduğu eylemlerle el-Hasan'ı teoride koruyucusu olarak görünen Fâtımîler'den ileride yapmayı plânladığı saldırılar için izole etmek istediği anlaşılmaktadır.

E. Mehdiye Limanı'na Taarruz (536/1140-1141)

Zîrî Emîri el-Hasan, II. Roger'nin Mehdiye'deki vekillerinden borç almıştı ve borcu zamanında ödeyemediği gibi ilgili vekilleri tutuklatarak, mallarına el

²⁰⁷ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154.

²⁰⁸ İbn İzârî'de Cerbe Adası'nın işgalinin 530 (1135-1136) yılında gerçekleştiği zikredilmektedir. Bkz.: İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 469.

²⁰⁹ İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can ve mal güvencesi. Tafsilatlı bilgi için bkz.: Nebi Bozkurt, "Eman", *DİA*, XI, 75-77.

²¹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 38-39; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154.

²¹¹ Hâfız Lidînillâh'ın II. Roger'ye gönderdiği mektupta işgâlin meşru olarak görülmesi açıkça belli olsa da bahsedilen mektubu çözümleyen Fransız şarkiyatçı Canard, şîî halifesinin samimiyetinden kuşkuludur. Bkz.: Marius Canard, "Une Lettre du Calife Fatimite al-Hafiz (524-544/1130-1149) à Roger II", *Miscellanea Orientalia*, London 1973, s. 129-133.

²¹² Chalandon, *Histoire de la Domination...*, II, 159.

²¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 87. Ticânî ve İbnü'l-Esîr iki ayrı el koyma olayından bahsediyor olabilecekleri gibi aynı olaydan da bahsediyor olabilirler.

koydurdu.²¹⁴ Bunun üzerine II. Roger, Mehdiye'deki kaynaklarından aldığı bilgiyle, 536 (1141-1142) yılında el-Hasan'ın Fâtımî halifesi Hâfız Lidînillâh'a göndereceği, zengin hediyelerle yüklü, aralarında *Necef ed-Denia*²¹⁵ (Dünya'nın Yarısı) isimli geminin de olduğu kargo gemilerine, George Antâkî'nin emrindeki 25 *gurâb*²¹⁶ türü gemiden müteşekkil filoyla Mehdiye Limanı'nda el koydurdu.²¹⁷ Norman saldırılarının başkentinin limanına kadar varmış olmasına rağmen; kereste, hububat ve para sıkıntısı içindeki el-Hasan karşılık vermek bir yana, tutuklattığı vekilleri geri yollayarak II. Roger'e olan bağlılığını yenileyen bir barış anlaşması yaptı.²¹⁸

F. Birinci Trablusgarp Saldırısı (537/1142-1143)

9 Zilhicce 537 (25 Haziran 1143) günü, el-Hasan'ın otoritesini kabul etmeyen, başlarında Benû Matrûh Kabilesi'nden birisi bulunan Trablusgarp halkı, sularının açıklarında Norman donanmasının belirdiğini gördüler. Çıkarma yapan Sicilya kuvvetleri istihkâmlara çengeller atmaya ve surlarda gedikler oluşturmaya başladılar. Ertesi gün Araplar şehrin yardımına gelmesinden güç bulan Trablusgarplılar düşmanın üzerine saldırıp onları kaçmaya zorladılar. Birçok Norman kaçış sırasında öldürülürken, kalanlar bineklerini, silâhlarını ve erzaklarını geride bırakarak gemilerine sığınmak zorunda kaldılar.²¹⁹

İbn İzârî, Normanlar'ın 538 yılında (15 Temmuz 1143) Sefâkus'u işgâl ederek şehrin Kral II. Roger'nin hâkimiyeti altına girdiğini kaydediyor.²²⁰

²¹⁴ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154-5.

²¹⁵ Gemi fırtınada parçalanan bir Hammâdî gemisinden yapılmıştı. İdris bu olayı anlatırken Fâtımî, Hammâdî ve Zîrî ilişkilerine atıfta bulunup, Zîrîler'in gemi yapımı için gereken keresteden ne kadar yoksun durumda olduklarını belirtmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 347.

²¹⁶ Aşağıda 'Cattus veya Gattus' başlığı altında açıklanan gemi türünün İslâmî versiyonu.

²¹⁷ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 470; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 250. İdris, yukarıda bahsedilen 536 yılında Mısır gemilerine el koyma hadisesinin bu saldırı sırasında gerçekleşmiş olabileceğini ifade etmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 348.

²¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 87; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 155.

²¹⁹ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 470; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 88-89; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 155.

²²⁰ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 471.

Trablusgarp önündeki başarısızlıktan sonra Sicilya'ya dönen Norman donanması, takviye yaptıktan sonra Bicâye ve Bûne²²¹ şehirleri arasında kalan, Hammâdilerin hükmü altındaki Cicelli'yi yağmalayarak teselli bulmaya çalıştı. Cicelli halkı saldırıdan önce dağlara çekilirken, şehir Yahyâ b. el-Azîz'in dinlenmek için yaptırdığı köşkle birlikte yakıldı ve kalan kim varsa esir alındı. Yağmadan sonra Norman donanması Sicilya'ya geri döndü.²²²

539 (1144-1145) yılında da Burşek şehri işgâl edildi. Şehir halkının bir kısmı öldürülerek kadınları esir olarak alınıp Sicilya pazarlarında Müslümanlar'a satıldı.²²³

Bu cüretli saldırılar İfrîkiye'yi işgâle hazırlanan Normanlar'ın, Hammâdî tarafından gelebilecek tehditlere karşı bir göz dağı olarak yorumlanabilir.

541 yılında (1146-1147) Sicilya'dan hareket eden bir Norman donanması Sefâkus şehrinin tam karşısında bulunan Karkene Adası'nı işgâl etti. Normanlar ada halkını öldürerek kadınları esir aldılar. Bunun üzerine el-Hasan Sicilya Kralı'na aralarındaki anlaşmayı hatırlatsa da II. Roger Karkene Adası halkının ona tâbi olmadığını hatırlattı.²²⁴

Kavsa, Cerbe ve son olarak Karkene Adası'nın alınmasıyla Normanlar, İfrîkiye'nin hemen karşısında donanmalarının ikmâli için muntazam bir hat oluşturmuşlardı. Bu hat ileride ana karaya yapacakları saldırıları oldukça kolaylaştıracaktır.

---

²²¹ Günümüzdeki adı Annâbe olan, Cezayir'in doğusundaki tarihi liman şehri. Bkz.: Muhammed Razûk, "Bûne", *DİA*, XI, 415-416.

²²² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 88-89; İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâtâk fi'htirâkı'l-âfâk*, Fr. trc. P. Jaubert, *La Premiere Geographie de l'Occident*, Paris 1999, s. 173; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 155. İdris, Cicelli'nin yağmalandığı yıl küçük liman kenti Sidi Brahim'in de yağmalandığını kaydetmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zirides...*, I, 350.

²²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 98.

²²⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 101. İbn Ebû Dînâr'da tarih 537 yılı (1142-1143) olarak geçse de bu hatanın kopyacı tarafından yapıldığı belirtilmektedir, zira Karkene Adası'nın işgalinden bahsedildiği cümleden hemen sonra 541 (1146-1147) yılı tarihi olaylarının anlatıldığı cümle gelmektedir. Bkz.: İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 155.

İKİNCİ BÖLÜM

İFRÎKIYE’NİN İŞGÂLİ

Zîrî Emirliği’ni avucunun içine alan II. Roger, artık kendisine yük olmaktan başka bir işe yaramayan bu devletçiği Kuzey Afrika egemenliği önündeki son engel olarak görüyordu. Bu noktaya kadar anlatılan kısımda Normanlar, Kuzey Afrika ana karasına sadece yağma seferleri yapmak için ayak basmışlardı. İkinci Trablusgarp saldırısıyla birlikte Norman siyaseti bölgeye doğrudan hâkim olma planını devreye sokmuş bulunuyordu.

A. İkinci Trablusgarp Saldırısı ve Bölgenin İşgâli (540/1145-1146)

Dayanılmaz bir kıtlık içine girmiş Trablusgarp halkı, 3 Muharrem 541 (15 Haziran 1146) günü, ufukta şehre doğru gelen kalabalık bir donanma gördüler.²²⁵ Nitekim Normanlar gayet iyi hazırlanarak çıktıkları bu seferde hem karadan hem denizden kuşattıkları kenti teslim olmak için zorlamaya başladılar. Şehir üç gün boyunca şiddetle direndiyse de üçüncü gün Normanlar, şehrin içinden gelen hengâme sesini duyup surlarda da kimsenin olmadığını fark edince surlara merdivenler dayayıp rahatlıkla girdikleri şehirde, çatışan iki tarafı da kontrol altına alarak otorite sağladılar.²²⁶

Norman saldırısından birkaç gün önce Trablusgarp halkından bir hizip şehri yöneten Matrûh Kabilesi’ni (*Benî Matrûh*) kentten sürerek şehrin idaresine, o sırada hac yolcuğundaki kalabalık bir toplulukla şehirde konaklayan bir Murâbıt’ı getirdiler. Benî Matrûh taraftarı olan hizip Normanlar’ın yaklaştığını görerek onlara şehri iade etmek için harekete geçince iki taraf arasında meydana gelen çatışma Norman kuşatmasının üçüncü günü umumî bir nitelik kazanınca istihkâmlar askerlerden yoksun kaldı ve yukarıda belirtildiği gibi şehir düşman kuvvetleri

²²⁵ İbn Ebû Dînâr’a göre filo 200 yelkenli gemiden oluşmaktadır. Bkz.: İbn Ebû Dînâr, *el-Mü’nis...*, s. 155.

²²⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 102; Ticânî, *Rihletü’t-Ticânî*, s. 194.

tarafından rahatlıkla ele geçirildi.²²⁷ Norman ordusu kısa bir süre de olsa katliam ve yağma yaparak kadınları esir aldı; kurtulabilenler çevredeki Arap ve Berber kabilelerine sığınmak zorunda kaldılar. Ancak kısa bir süre sonra George Antâkî eman ilân etti ve şehirden kaçmak zorunda kalan herkes kente geri döndü.²²⁸ Ticânî, şehirden kaçanların, diğer şehirleri almak için Antâkî'ye yardım edeceklerini söyleyerek bağlılık yemini etmelerinden dolayı geri döndüklerini belirtmektedir.²²⁹

Normanlar altı ay kaldıkları Trablusgarp'ta şehrin surlarını tahkim edip, çevresine hendekler kazdılar. Sicilya'ya dönerken kentte Müslüman ve Franklar'dan müteşekkil bir garnizonu bırakırken, yanlarına aralarında bahsettiğimiz husumet oluşmuş bulunan Murâbit ve Benî Matrûh'tan kişilerin de bulunduğu birçok kimseyi de yanlarında götürdüler. Kısa bir süre sonra Benî Matrûh'tan bazı kişiler hariç rehinelere serbest bırakıldı.²³⁰ Benî Matrûh Kabilesi'nin üyesi olan bazı kişilerin serbest bırakılmaması da şehre vali olarak bırakılan Ebû Yahyâ b. Matrûh el-Temîmî'nin sadakatini sürdürmesi adına düşünülmüştü. Nitekim Normanlar şehre kadı olarak Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Zîrî adındaki bir içtihat âlimini görevlendirerek onun aldığı kararlara hiçbir surette karışmadılar.²³¹ Kentin, Normanlar'ın gelişine kadar yaşadığı kıtlık ve iç karışıklıklardan dolayı azalan nüfusu ve geliri Rum ve Sicilyalıların deniz seferlerini sürekli hâle getirmesiyle birlikte hızla arttı.²³²

Chalandon'a göre;²³³ Trablusgarp'ın ele geçirilmesi, II. Roger'nin bugüne kadar korsanlık ve yağmayla sınırladığı Afrika politikasında köklü bir değişikliğe işaret etmekteydi. Zira ticaret yolları üzerindeki bu şehrin Normanlar'ın eline geçmesi onu sadece Müslüman ticaretinde söz sahibi yapmakla kalmıyor aynı zamanda bütün önemli ticaret yollarında da etkin olması anlamını taşıyordu. Chalandon için ticarî kaygıların önde tutulduğu Afrika siyâsetinde II. Roger'nin, örnekleri Güney İtalya ve Sicilya'daki Norman işgâlleri sırasında görüldüğü üzere

---

²²⁷ İdris, surları boş bırakmanın garip olduğunu belirterek bunu, Hıristiyanların başarılı olmasını dilemiş olabilecek Benî Matrûh hizbine izafe etmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zirides...*, I, 351.

²²⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 102; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 194.

²²⁹ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 194.

²³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 102; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 194.

²³¹ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 194.

²³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 102.

²³³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, II, 161-163.

sivil ve askerî yönetimin tamamen birbirinden ayrılarak sivil yönetimin yerlilere bırakılması teamülünü Trablusgarp'a da uygulayarak itidalli bir işgâl gerçekleştirmesi pek de şaşkırtıcı değildi. Müellife göre işgâl, hem II. Roger'nin Trablusgarp'a yarı özerklik vererek Müslümanlar'ın işlerine karışmaması hem de komşuları tarafından tehdit edilen bazı şehir valilerinin böyle güçlü bir koruyucunun şemsiyesi altına girmek istemesiyle bölgede büyük bir akis yaratıp Normanlar adına yapılacak işgâller için oldukça yararlı olmuştur.

Trablusgarp'ın alınmasıyla birlikte II. Roger, bölgenin en doğu sınırını alarak İfrîkiye'yi kısaca almış oldu. Bundan böyle bölgedeki bağımsız Müslümanlar, işgâl öncesindeki Hristiyan saldırıları için sadece kuzeyi izlemeleri gerekirken, Kavsa, Cerbe ve Karkene adalarının Normanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra Trablusgarp'ın da düşmesiyle beraber kuzey, doğu ve güneyden yani üç cihetten tehdit altına girmişlerdi.

B. Kâbis Hadisesi (542/1147-1148)

Yukarıda Râfi olayı başlığıyla bahsedilen kısımda değinildiği üzere Kâbis, Mehdiye Zîrileri'nin otoritesine sadece şeklen bağlı bağımsız bir idare altındaydı. Reşîd b. Kâmil bilinmeyen bir tarihte, Râfi b. Mekken ed-Dehmâni'nin halefi olmuştu.²³⁴ Reşîd ölünce azatlı kölesi Yûsuf küçük oğlu Muhammed'in niyabetini üstüne alarak Kâbis'in valisi olması beklenen Muammer'i şehirden uzaklaştırarak iktidarı ele geçirdi.²³⁵ Ticânî ve İbn Haldûn'a göre ise Yûsuf, Muhammed b. Reşîd'in azatlı kölesiydi ve Muhammed askerî bir sefer için Kâbis'ten çıktığında oğlunu ve şehrin idaresini ona bırakmış, o da bu emanetlere ihanet ederek şehri ele geçirmişti.²³⁶

²³⁴ Reşîd, *reşîdiyye* ismiyle kendi parasını dahi basmaktaydı. Bkz.: İbn Haldûn, *el-İber*, II, 36.

²³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 111-112.

²³⁶ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 94-95; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 36. Ayrıca bu müelliflerin eserlerinde Muammer b. Reşîd diye bir isim geçmemektedir. İdris, Ticânî ve İbn Haldûn'un verdiği bilgilere rağmen Muhammed'in yaşının küçük olmasından dolayı sefere çıkamayacağını ve tabii olarak çocuk sahibi de olamayacağını belirtmektedir. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 353-354.

Yûsuf, eski efendisinin şehrini ele geçirmekle kalmamış onun haremine de el uzatmıştı. Bunun üzerine Reşîd'in dul hanımlarından biri olan Benî Kurra Kabilesi mensubu bir kadın kardeşlerine mektup yazarak yardım istedi. Benî Kurra, Yûsuf'tan kız kardeşlerini onlara geri göndermesini istedilerse de Yûsuf “*Bu efendimin karısıdır!*” diyerek talebi geri çevirdi. Bunun sonucunda şehirden sürülmüş vâris Muammer b. Reşîd ve Benî Kurra doğal müttefik hâline gelerek el-Hasan'a durumu anlatıp ondan yardım istediler. el-Hasan da Yûsuf'a mektup yazarak yaptıklarını telâfi etmesini istedi. Ancak Yûsuf “*Hasan benimle uğraşmaktan vazgeçmezse, Kâbis'i Sicilya kralına teslim ederim!*” diyerek Mehdiye hâkimini, üzerine gelmekten caydırmaya çalıştıysa da el-Hasan onun tehditine aldırış etmeyerek Kâbis üzerine asker yolladı. Bunun üzerine Yûsuf, II. Roger'e elçi göndererek²³⁷ “*Benî Matrûh ile Trablus'ta yaptığın gibi senin nâibin olmak üzere Kâbis'in idaresini bana tevcih ettiğine dair ahitnâme ve hil'at göndermeni istiyorum.*” dedi. Sicilya Kralı için bu bulunmaz bir fırsattı ve Yûsuf'un istediği alâmetleri derhâl ona gönderdi. Yûsuf, II. Roger'nin gönderdiği hil'atı giyerek ahitnâmeyi şehir halkına ilân etti. Bunları duyan el-Hasan Kâbis sorununa daha ciddi şekilde yaklaşması gerektiğini düşünerek şehri kuşatma altına aldı.²³⁸ Kuşatma sırasında şehirlerinin Normanlar'a peşkeş çekilmesini hazmedemeyen Kâbis halkının kapıları açması üzerine Zîrî askerleri istihkâmları aşarak eski hâkimiyet yerlerini tekrar ele geçirdiler.²³⁹ Yûsuf her ne kadar iç kalede saklansa da kısa bir süre sonra ele geçirilerek Muammer b. Reşîd ve Benî Kurra'ya teslim edildi. Zekerinin kesilerek ağzına konulması da dahil birçok işkenceye maruz kalan Yûsuf infaz edildi.²⁴⁰

²³⁷ Elçi II. Roger'nin yanında el-Hasan'ın elçisiyle karşılaşarak tartıştı ve el-Hasan'a suçlamalar yöneltti. İki elçi dönüş yoluna koyulduklarında el-Hasan'ın elçisi güvercinle Mehdiye'yi bilgilendirdi. el-Hasan dönüş yolundaki elçiye yakalatarak huzuruna getirtti ve onu hakaret ettikten sonra “*İslâm ülkesini Franklara verdin, bana dil uzatıp beni kötiledin!*” diyerek suçladı. Sonra elçi, deveye bindirilip başına çan takılarak şehirde dolaştırıldı. Münâdiler de “*İslâm ülkesini Franklara vermek için çalışanın cezası işte budur!*” diyerek ona eşlik ediyorlardı. Elçi Mehdiye'nin iç tarafına vardığında taşlanarak öldürüldü. Bkz.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 112-113.

²³⁸ İbn Ebû Dînâr, Muammer b. Reşîd ve Muhriz b. Ziyâd'ın el-Hasan'dan asker temin ederek Kâbis üzerine yürüdüğünü ve şehri ele geçirdiklerini belirtmektedir. Bkz.: İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 155.

²³⁹ İbn Haldûn, el-Hasan'ın saldırısından bahsetmeyerek Yûsuf'un Kâbis halkı tarafından sürüldüğünü zikretmektedir. Bkz.: İbn Haldûn, *el-İber*, II, 36.

²⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 112; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 94-95; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 36.

Kābis'te Muammer b. Reşîd kardeşi Muhammed'in yerine idareyi devralırken Benî Kurra Kabilesi de kız kardeşini geri aldı. Yûsuf'un kardeşi Îsâ ve oğlu Sicilya'ya sığınarak el-Hasan'ı II. Roger'ye şikâyet ederek olanlar hakkında Kral'ı bilgilendirdiler.²⁴¹ Ticânî'ye göre Îsâ, kardeşi Yûsuf'un isyanının, Kābis'i II. Roger'nin hükmüne vermekten başka bir amacı olmadığını Kral'a bildirerek onu kent için savaşmaya teşvik etti. İbn Haldûn'nun zikrettiği üzere Norman donanması uzunca bir süre Kābis'i abluka altına alsa da sonuç alamadı.²⁴² Chalandon, Kābis önündeki başarısızlığı, bu sıralarda büyük kısmı Bizans İmparatorluğu'na karşı seferde olan donanmanın şehri almak için yeterli sayıda olmamasına bağlamaktadır.²⁴³

C. Mehdiye'nin Düşüşü ve Zîrî Emirliği'nin Sonu (543/1148)

Azatlı Yûsuf'un tetiklediği olaylar Sicilya Kralı'nın Afrika plânlarını neredeyse kusursuz bir zamanlamayla uygulamasına vesile oldu. Zira bütün Mağrib'te 537 (1142-1143) yılından beri devam eden kıtlık 542 (1147-1148) yılında fecâat hâlini almış, insanlar birbirlerini yiyecek seviyeye gelmiş, birçok kişi yaşadıkları yerleri terk etmiş ve hatta bunların bir kısmı Hıristiyan toprağı olmasına rağmen Sicilya'ya gitmek durumunda kalmıştı.²⁴⁴ İdris'e göre, İfrîkiye kıyılarını ele geçirmeyi kafasına koyan II. Roger, Sicilya buğdayına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyan Zîrîler'e ihracatı durdurmuş olabilir.²⁴⁵ İbnü'l-Esîr ifadesiyle "*Roger İfrikiyye'deki Müslümanların başına gelen kıtlık felâketi dolayısıyla ortaya çıkan fırsatın kaçmak üzere olduğunu anladı.*"²⁴⁶ Nitekim felaketi bir fırsat olarak gören Sicilya Kralı, el-Hasan'la arasında barış anlaşması bulunmasına rağmen indirmesi gereken son darbe için yoğun bir hazırlık yaparak; İbnü'l-Esîr'e göre 250,

²⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 112; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 95; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 37.

²⁴² Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 95; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 37.

²⁴³ Chalandon, *Histoire de la Domination...*, II, 163.

²⁴⁴ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 471; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 116.

²⁴⁵ İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 355.

²⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 116.

Nüveyrî'ye göre 150, Ticânî ve İbn Haldûn'a göre ise 300 gemiden oluşan filoyu asker, silâh ve erzak yüklü olarak Zîrî başşehrine yolladı.²⁴⁷

Kavsara Adası'nda ikmâl için duran Norman donanması, burada bir Zîrî gemisine rastlayarak Amiral Antâkî'nin emriyle geminin tayfasını alıkoydu. Antâkî, tayfadan İfrîkiye hakkında bilgi aldığı sırada, gemide bulunan güvercin kafeslerini görerek, Mehdiye'ye Normanlar'ın donanmasıyla ilgili bilgi gönderilip gönderilmediğini sordu; hayır yanıtını alan Amiral güvercinle haber yollamakla görevli kişiye: “*Biz Kavsara Adasına varınca, orada Sicilya'dan gelmiş gemiler bulduk. Onlara yenilmiş ve bozguna uğramış olan donanmayı sorduk, onun el-Kostantiniyye adalarına doğru açıldığını söylediler.*” diye yazdırdı.²⁴⁸

Nitekim Mehdiye halkı ve el-Hasan, tam Antâkî'nin istediği gibi aldıkları bu mesaj ile rahat bir nefes aldılar.²⁴⁹

Zîrî başşehrine seher vaktinde ani bir saldırı yapmak isteyen Antâkî'nin önüne beklenmedik bir rüzgâr çıktı. Sadece kürekle yol almak zorunda kalan Normanlar, şehrin açıklarına 2 Safer 543 (22 Haziran 1148) Salı gününün sabahında varabildiler.²⁵⁰ Şehri hazırlıksız yakalama plânını gerçekleştiremeyen Amiral, el-Hasan'a elçi yollayarak, “*Ben bu donanmayla sadece Kâbis şehri hâkimi Muhammed b. Reşîd'in intikamını almak ve onu yerine iade etmek gayesiyle gelmiştim, fakat seninle aramızda yeminler ve anlaşmalar var. Senden bize katılmak üzere asker istiyoruz.*” diyerek yeni bir aldatmaca daha denedi.²⁵¹

Durumu ileri gelen danışmanlarıyla istişare eden el-Hasan, onların Mehdiye surlarına güvenip Normanlar'la savaşıma önerisine karşı çıkarak “*Onların karaya çıkıp bizi karadan ve denizden muhasara etmelerinden korkarım, bu takdirde bizim erzak ikmali yapmamıza mâni olurlar. Yanımızda ise bir ay yetecek kadar bile erzak*

²⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 116; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 250; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 27; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 156; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 355 dipnot 292. Makrîzî'de 200 şînî ve 100 tarîde sayıları verilmektedir. Bkz.: Makrîzî, *el-Mukâffa'l-kebir*, s. 82.

²⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 116.

²⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 117.

²⁵⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 117. Bu tarih İbn İzârî'de *Pazartesi Felâketi* olarak bilirse de hicrî 2 Safer 543 tarihi, Salı gününe denk gelmektedir. Bkz.: İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 471; Idris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrides...*, I, 356.

²⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 117; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 251.

yoktur. O zaman bizi cebren teslim alırlar. Ben Müslümanlar'ın esir düşmekten ve öldürülmekten kurtulmalarının hükümdarlıktan daha hayırlı olduğunu düşünüyorum. Gergius benden Kābis'e kadar asker istedi. Eğer bunu yaparsam Müslümanlar'a karşı kâfirlere yardım etmek bana helâl olmaz. Eğer bu teklifi kabul etmezsem, o zaman da: -Aramızdaki anlaşmayı bozdu- diyecek ve karayla aramıza girinceye kadar bize mâni olmak isteyecektir. Halbuki bizim ona mukavemet edecek gücümüz yoktur. Yapılacak en doğru iş çoluk çocuğumuzla şehri terk etmemizdir. Bizim gibi düşünenler bizimle birlikte gelsinler.” diyerek şehirden ayrılma talimatını verdi.²⁵² Ticâni ve İbn Haldûn bu sırada Zîrî ordusunun bir kısmının el-Hasan'ın müttefiki Muhriz b. Ziyad'ın emrinde el-Muallaka'da²⁵³ olduğunu, kalan kısmının da erzak ve silâh eksikliğinden zayıf durumda olduğunu ifade etmektedirler.²⁵⁴

Rüzgâr muhalefeti, Normanlar'ın Mehdiye'ye yaklaşmasını öğleden sonrasına kadar sarkıtarak emîr ve halkının sadece hafif eşyalarını alarak, şehri terk etmesi için ihtiyacı olan zamanı sağlamıştı. Kentte kalanlar da kiliselere gizlendiler.²⁵⁵

Akşama doğru şehre varabilen Normanlar hiçbir güçlükle karşılaşmadan Mehdiye'ye girdiler. el-Hasan'ın sarayına giren Antâkî, pek az şeyin götürülmüş olduğunu, değerli malların ve silâhların orada olduğunu görerek bunları sâlim bir yerde mühürletti.²⁵⁶ Emîrin yakın adamlarından ve cariyelerinden şehirde kalmış olanları da sarayda toplattı.²⁵⁷ İbn Ebû Dînâr'a göre ise Normanlar, el-Hasan'ın akrabalarına, eşlerine ve çocuklarına büyük bir saygıyla muamele ederek onları Sicilya'ya yolladılar.²⁵⁸

²⁵² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 117. Ticâni, İbn Şeddâd'den aktararak el-Hasan'ın Mehdiye'yi terk etmeden önce, “Benim için Müslümanlar'ı, neredeyse kesin olan ölüm veya kölelikten kurtarmak zafer ve tahttan daha değerli” dediğini kaydetmektedir. Bkz.: Ticâni, *Rihletü't-Ticâni*, s. 252.

²⁵³ Tunus şehrinde bulunan Kartaca antik alanı içindeki mevki için bkz.: Ticâni, *Rihletü't-Ticâni*, s. 251 dipnot 1.

²⁵⁴ Ticâni, *Rihletü't-Ticâni*, s. 251; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 27.

²⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 117.

²⁵⁶ Ticâni, Antâkî'nin bu mallara el koyduğunu kaydetmektedir. Bkz.: Ticâni, *Rihletü't-Ticâni*, s. 252.

²⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 117; Ticâni, *Rihletü't-Ticâni*, s. 252.

²⁵⁸ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 156.

Yaklaşık iki saat süren yağma sonunda Antâkî eman ilân etti. Daha sonra Norman askerlerinin iki Mehdiye'den²⁵⁹ de çıkarılmasını emrederek onlara şehir dışında kamp kurdurdu.²⁶⁰ Şehir içinde saklananlar dışarı çıktılar ve Amiral'in hoşgörüsüne nail oldular. Öyle ki Normanlar Mehdiye halkına bol miktarda mal dağıttı. Şehirde kalan Zîrî askerlerini sefalet içinde yollara düşmüş, önemli bir kısmı da yollarda ölmüş halkın peşinden yollayan Antâkî, eman verildiğini duyurarak onların geri dönmelerini sağladı. Bir Cuma bile geçmeden şehir halkının çoğu geri dönerek evlerine yerleştiler.²⁶¹ Gelenlere de temel ihtiyaçlarını karşılamaları için erzak ve para dağıtıldı.²⁶²

İbn Ebû Dînâr'a göre Mehdiye ve Zevîle'ye garnizon yerleştiren Normanlar bu iki yeri de idari olarak kusursuzca organize ederek, halkın sevdiği kadılar vasıtasıyla adaleti sağladılar. Ayrıca yine aynı yazara göre ticaretin canlanması için tüccarlara kaynak dahi temin edildi.²⁶³

Mehdiye'nin işgâlinde 10 gün sonra Sûse'ye donanma yollayan Normanlar, el-Hasan'ın oğlu Ali'nin yönetimindeki şehri, Ali'nin halkla birlikte şehri terk ederek babasının kafilesine katılmasıyla 12 Safer 543 (2 Temmuz 1148) tarihinde savaşmadan ele geçirdiler.²⁶⁴ Ticânî'ye göre o sırada şehir, cömertliğiyle tanınan Cabbâra b. Kâmil el-Fâdicî adındaki Hilâlî şefi tarafından yönetildiği sırada Normanlar tarafından ele geçirildi.²⁶⁵

Normanlar, Sefâkus şehri için de donanma göndermişti. Ancak Sûse'den farklı olarak Sefâkus'u savunmaya gelen Araplar'ın desteğiyle bu defa sert bir muhalefetle karşılaştılar. Normanlar'ın ilk saldırı girişimleri püskürtülse de 23 Safer 543 (13 Temmuz 1148) Salı günü müdafileri düşmanlarını bozguna uğrattıklarına inandırarak dışarı çekip katlettiler. Daha sonrasında içerde kalan az sayıda askerin de

²⁵⁹ İki Mehdiye derken Mehdiye ve dış mahallesi Zevîle kastedilmektedir.

²⁶⁰ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 252.

²⁶¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 118; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 156.

²⁶² Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 253; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 28.

²⁶³ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 156.

²⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 118-119; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 54; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 28; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 156.

²⁶⁵ İdris, İbnü'l-Esîr ve Ticânî'nin verdiği iki farklı Sûse valisi bilgisinin uyumsuz olmayabileceğini, zira şehrin resmî bir Zîrî valisi yanında fiilen güçlü bir Arap reisi tarafından da aynı anda yönetiliyor olabileceği yorumunda bulunmaktadır. Bkz.: İdris, *la Berbérie Orientale sous les Zîrîdes...*, I, 359.

üstesinden gelerek girdikleri şehirde pek çok kişiyi öldürerek kalanları esir aldılar.²⁶⁶ Ancak kısa bir süre sonra II. Roger'nin ele geçirilen yerlerde eman verdiği ilân edildi.²⁶⁷ Sicilya Kralı, Sefâkus'luların gözünde büyük bir itibar sahibi olan fıkıh âlimi Ebû'l-Hasan el-Furriyânî'yi vali olarak atamak istese de Ebû'l-Hasan yaşını ve güçten düşmesini mazeret göstererek oğlu Ömer'i şehrin başına atamasını rica etti. Kral bunu kabul etti ancak oğlunun sadakatının devam etmesi adına yaşlı âlimin rehine olarak Sicilya'ya getirilmesini emretti.²⁶⁸

İşgal edilen yerlerde düzen iyice sağlandığında Antâkî, Şerîk Yarımadası'nın doğusundaki müstahkem İklîbiyye Kalesi üzerine sefere çıktı. Araplar buranın da yardımına koşarak şehri güçlü bir biçimde savundular ve Norman saldırısını püskürttüler. Birçok Norman askeri kaybeden Antâkî, Mehdiye'ye geri dönmek zorunda kaldı.²⁶⁹

Normanlar, Trablusgarp'tan Tunus yakınlarına kadar Kayrevan önlerinden geçen bir hat boyunca İfrîkiye kıyılarına hâkim oldular. Bunu egemenlikle birlikte çevredeki birçok önemli kabile reisi de Sicilya Kralı'na itaat arz etti.²⁷⁰

II. Roger'nin yukarıda bahsedilen, bütün İfrîkiye bölgesini kapsayan eman ilânını vergi indirimleri ve güzel vaatleri izledi. Ancak İbn Haldûn'nun belirttiğine göre Müslümanlar'ın gayri müslim tebaadan aldıkları *cizyeyi*²⁷¹ Müslümanlar'a dayatmıştı.²⁷² Buna karşın, bütün Arap kaynaklarının mutabık olduğu üzere II. Roger, George Antâkî eliyle halkın gönlünü ılımlı ve uzlaşmacı bir siyâsetle kazanmayı başarak Müslüman ana karasında bir Hıristiyan egemenlik alanı kurmayı başarmıştı. Curtis'in yorumuyla II. Roger, Müslümanlar arasında en ünlü Hıristiyan hükümdar durumuna gelmişti.²⁷³

²⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 119. Ticânî, Sefâkus'ta bir çatışmadan bahsetmemektedir. Bkz.: Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 78.

²⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 119; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nîs...*, s. 156.

²⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 119, 175; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 78; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 38.

²⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 119; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nîs...*, s. 156.

²⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 119; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nîs...*, s. 156.

²⁷¹ İslâm devletindeki gayri müslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisi. Tafsilatlı bilgi için bkz.: Mehmet Erkal, "Cizye", *DİA*, XIII, 42-45.

²⁷² İbn Haldûn, *el-İber*, II, 28.

²⁷³ Curtis, *Roger of Sicily...*, s. 254.

Zîrîler'in sekizinci ve son emîri olan el-Hasan, hüzünlü kaçış yolculuğunda ilk olarak en güvendiği emîri, el-Muallaka'daki Arap komutan Muhriz b. Ziyâd'ın yanına hizmetlileri, eşleri ve 12 erkek çocuğuyla vardı.²⁷⁴ Bir süre Arap Emîri'nin yanında kalan el-Hasan, metbû olan Fâtımî halifesi Hâfız Lidînillâh'ın yanına gitmeye karar vererek Tunus şehrinde bir gemi satın aldırıp hazırlıklara başladı. Bu hazırlıklardan haberdâr olan Antâkî, idaresi altındaki 20 gemiden müteşekkil filosuna, el-Hasan'ın satın aldığı gemi yelken açar açmaz peşine düşmesi emrini verdi.²⁷⁵ Doğu yolunun kapalı olduğunu anlayan el-Hasan, Mağrib-i Aksâ'da gücü her geçen gün artan Muvahhidler devletinin kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî'nin (524-558/1130-1163) yanına gitme kararı aldı. Bu yolculuk için Hammâdîlerin topraklarından geçmesi gerekiyordu. Yolculuk için Emîr Yahyâ b. el-Azîz'den izin alarak Bicâye'ye doğru yola çıksa da Hammâdîlerin isteği üzerine güzergâhını değiştirerek Cezayir şehrine yöneldi.²⁷⁶ Güçlü Muvahhidler'i üzerine çekmekten imtina eden Hammâdî Emîri onu sıkı bir gözlem altında tutarak, mektup dahi yollamasına izin vermedi.²⁷⁷ Ülkesinden mahrum son Zîrî, özgürlüğünü de kaybetmiş olarak Abdülmü'min'in gelmesini beklemek zorunda kalacaktı.

II. Roger, İbnü'l-Esîr'in "Eğer bununla uğraşmasaydı bütün İfrîkiye'ye hâkim olurdu." dediği Bizans İmparatorluğu'yla olan savaşına eğildiği sıralarda Sicilya Norman tarihinin en önemli devlet adamı ve amirali olan George Antâkî 546 (1151-1152) yılında öldü.²⁷⁸

D. Mağrib-i Evsat'ta Muvahhid İlerlemesi (546-548/1152-1153)

Muvahhid hükümdarı Abdülmü'min el-Kûmî, İfrîkiye Emîrleri arasındaki sorunların bütün bölgeye yayılmaması için, Hıristiyanlarla savaşma bahanesiyle 546 (Mart 1152) yılı sonlarında Sebte'den yola çıktı. Süratli bir yolculuk sonunda Cezayir şehrine beklenmedik bir saldırı yaparak burayı ele geçirdi ve daha önce

²⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 118.

²⁷⁵ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 254.

²⁷⁶ İbn Haldûn, *el-İber*, II, 28.

²⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 118; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 255.

²⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 130-131.

Hammâdîlerin bu kentte gözetim altında tuttuğu devrik Zîrî el-Hasan'ı da yanına aldı. Oradan Bicâye'ye yola çıkan emîrû'l-mü'minîn, öncü birliklerinin Hammâdî ordusunu dağıtması üzerine şehre hâkim oldu.²⁷⁹ Hammâdî Hanedanı'nın Orta Mağrib'deki hâkimiyeti, son emîri Yahyâ b. el-Azîz'in Muvahhid güçlerine teslim olmasıyla inkıraza uğramış bulunuyordu.²⁸⁰

Mağrib-i Evsat'ın süratli işgâline ilk tepki berber Sanhâce Kabilesi'nden geldi; nitekim Sanhâceliler diğer berber kabilelerle birleşerek Muvahhidler'e karşı harekete geçtiler. Bicâye'nin doğusunda yapılan savaşta müttefik berber kabileleri mağlup oldular.²⁸¹

Muvahhidler'in bölgeye sızmasına karşı ikinci büyük tepki ise Arap kabilelerinden geldi. Muvahhid ilerlemesinin nihayetinde kendi hâkimiyet bölgesine de uzanacağını düşünen Sicilya Kralı II. Roger, Araplar'a kendisine rehinelere verilmesi şartıyla 5.000 Frank süvarisi göndereceğini belirterek askerî ittifak önerdi. Ancak Araplar ona teşekkür ederek yardıma ihtiyaçları olmadığını ifade ettiler. Setîf yakınlarında Safer 548 (Nisan-Mayıs 1153) tarihinde yapılan savaşta Araplar hezimete uğradılar.²⁸² Savaşın sonra Abdülmü'min Araplar'a karşı ılımlı bir siyâset izleyerek Mağrib-i Evsat'taki hâkimiyetini pekiştirdi.

E. Normanlar'ın Son İşgâli: Bûne (548/1153)

Muvahhid ilerlemesi karşısında daha ileri hatlarda önlem almayı düşünen II. Roger, Recep 548'de (Eylül-Ekim 1153), Antâkî'nin varisi olan Mehdiyeli Philip komutasında donanma yollayarak şehri ele geçirdi.²⁸³ Bu işgâl II. Roger'nin ve Sicilya Normanları'nın Mağrib'deki son ilerleyişi olması bakımından önem teşkil etmektedir, zira bundan sonra sadece gerileyen bir devlet görülmektedir. Şehirdeki

²⁷⁹ Ticânî, kuzeni Hammâdî hâkimi Yahyâ'ya öfke duyan el-Hasan'ın Bicâye için Abdülmü'min'i teşvik ettiğini belirtmektedir. Bkz.: Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 256.

²⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 140-141; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 254-256; Abdülvâhid el-Merrâküşî, *el-Mu'cib fî telhîsi aḥbâri'l-Mağrib*, Fr. trc. E. Fagnan, *Histoire des Almohades*, Cezayir 1893, s. 177-178; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 188-189.

²⁸¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 141; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 254-256; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 189.

²⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 161-162; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 257; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 190.

²⁸³ İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib...*, I, s. 471; İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk...*, s. 173.

her şeye el koyan Philip ileri gelen kişilerin şehirden ayrılmasına izin verdi. 10 gün kaldığı Bûne'den ayrılan Philip, Sicilya'ya varınca II. Roger tarafından Müslümanlar'a karşı fazla merhametli olmakla suçlanıp yakılarak infaz edildi. İbnü'l-Esîr'in verdiği rivayetlere göre; Philip, Kral'ın diğer köleleriyle birlikte Müslüman olmuş ve bunu Kral'dan gizlemişti. Philip'in Müslüman olduğuna dair suçlamalar üzerine Kral, Amiral'in yakılması emrini vermişti.²⁸⁴

Philip'in yakılmasından üç ay sonra Sicilya'nın ilk müstakil hükümdarı ve Akdeniz Normanları'nın ilk Kral'ı II. Roger, 10 Zilhicce 548'de (26 Şubat 1154) öldü.²⁸⁵ Yerine daha sonra *Kötü*²⁸⁶ lâkabını alacak oğlu I. Guillaume (1154-1166) tahta çıktı.

F. İfrîkiye'de İsyanların Başlangıcı (551/1156)

Mağrib-i Evsat'a yerleşmiş Muvahhidler'in artan baskısı, I. Guillaume'un babası kadar mahir olmayan idaresiyle birleşince İfrîkiye'deki Norman hâkimiyeti tartışmalı hâle gelmeye başladı. Normanlar üzerinde artan baskı onları Müslümanlar'a karşı daha az müsâmahalı duruma getirerek Sefâkus'tan başlayan bir isyan dalgasını tetikledi.

Yukarıda, Sefâkus'un Normanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra Ömer b. Ebû'l-Hasan el-Furriyânî'nin şehre vali tayin edildiği, babasının da bir nevi rehine olarak Sicilya'ya götürüldüğünden bahsedilmişti. Babası gitmeden önce Ömer'e bir ayağının zaten çukurda olduğunu belirterek fırsat bulur bulmaz isyan edip Normanlar'ı defetmesini tembihlemişti.²⁸⁷

²⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 162.

²⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 162. Norman Sicilyası'nın krallık olmasını sağlayan hükümdarı II. Roger'nin tafsilatlı biyografisi için bkz.: Pierre Aubé, *Roger II de Sicile: Un Normand en Méditerranée*, Paris 2016.

²⁸⁶ (Fr.) Guillaume le Mauvais.

²⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 175; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 78. İbn Haldûn, Müslümanlar'ın Normanlar tarafından baskılara maruz kalmaya başladığı haberlerinin Sicilya'ya ulaşması üzerine, baba Ebû'l-Hasan'ın oğlu Ömer'e mektup yazarak onu isyana teşvik ettiğini kaydetmektedir. Bkz.: İbn Haldûn, *el-İber*, II, 39.

Babasının söylediği fırsatı bulan Ömer, Sefâkus'luları isyana çağırdı. Şehir halkı Ömer'e babası Ebû'l-Hasan'ın hayatından endişe duyduklarını söyledilerse de Ömer onlara, isyan fikrini babasının verdiğini söyledi. Hazırlanan komplo 551 yılının başlarında (Şubat 1156) bir gece uygulamaya konuldu ve şehirdeki bütün Normanlar katledildi.²⁸⁸

Sefâkus'un isyanıyla yetinmeyen Ömer Zevîle'ye adam yollayarak onları da isyana teşvik etti. Sicilya Kralı I. Guillaume, babası Ebû'l-Hasan'ı oğlunu bu işlerden vazgeçirmesi için mektup yazmaya zorlasa da o bunu kabul etmedi.²⁸⁹ Bunun üzerine babasını zindana attığı Ömer'e bir elçi göndererek, kendisine itaat etmezse babasını öldürmekle tehdit etti. Gelen elçiyi bir gün bekleterek ikinci gün büyük bir kalabalıkla cenaze merasimine katılan Ömer, cevap bekleyen elçiye bir yardımcısını göndererek, elçinin gördüğü kalabalığın babasının cenazesi için toplandığını, elçinin beklediği cevabın da bu cenaze olduğunu ilettili.²⁹⁰ Elçinin dönüşünden sonra I. Guillaume, Ebû'l-Hasan'ı idam ettirdi.²⁹¹

Zevîle'nin yukarıda bahsedilen isyanı Araplar'ın, Sefâkus'luların ve diğer birçoklarının da desteğiyle güçlenmişti. Mehdiye'deki Normanlar'ı iyice sıkıştırdılar ancak Sicilya'dan gelen asker, silâh ve erzak yardımıyla güçlenen Normanlar huruç hareketiyle saldırganları püskürttü. Bir süre sonra geri çekilmek zorunda kalan Sefâkus'lular, Zevîle direnişçilerini yalnız bırakınca Normanlar, âsileri dağıtarak Zevîle isyanını bastırdılar.²⁹² Buradan kurtulanların bir kısmı Mağrib-i Aksâ'ya, Abdülmü'min'in yanına giderek ondan yardım istediler, o da bir süre sonra da olsa onlara yardım edeceğine dair söz verdi.²⁹³

Sefâkus'taki isyan sürerken Cerbe ve Karkene Adaları da isyan etmişti.²⁹⁴ Ancak bunlar hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

²⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 175; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 79; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 39.

²⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 176.

²⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 176; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 79.

²⁹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 176; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 79-80; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 39.

²⁹² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 176.

²⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 201.

²⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 175.

Trablusgarp'daki isyan ise biraz daha farklı olacaktı. Ticânî'ye göre 12 yıl devam eden Norman işgâli sonunda şehir isyan etti. Artan Muvahhid tehdidi üzerine Norman askerî valisi tarafından camilerde Muvahhidler'e karşı olumsuz vaazlar verilmesi emredilmiş, dindaşlarının aleyhine olan bu emre uymak istemeyen din adamları da bu talebe itiraz etmişti. Bunun üzerine şehir halkı Normanlar'ı, şehri terk etmekle tehdit edince vali bu kararından vazgeçmişti. Ancak ok yaydan çıkmıştı... Aynı Sefâkus'ta olduğu gibi önceden belirlenen bir gece Trablusgarp halkı harekete geçti. Normanlar'ın en büyük gücü olan süvarilerini durdurmak için gece boyunca sokakları barikatlarla doldurdular.²⁹⁵ Süvarilerini kullanamayan Normanlar kolayca alt edildi ve şehirdeki bütün Hıristiyanlar tutuklandı.²⁹⁶

Trablusgarp isyanını Muhammed b. Reşîd'in Kâbis'teki isyanı takip etti ve Normanlar hükmü bu kentte de son buldu.²⁹⁷

İfrîkiye'nin sınırlarına dayanmış Abdülmü'min için bölge, uzanıp alınmayı bekleyen bir meyve gibi duruyordu. Zira bölgedeki tek ciddi güç konumundaki Normanlar'ın elinde sadece Mehdiye ve Sûse kalmış bulunuyordu.

G. Abdülmü'min'in Mehdiye Seferi ve İfrîkiye'de Norman Hâkimiyetinin Sona Ermesi (554-555/1159-1160)

Emîrül-mü'minîn'nin, Zevîle mağluplarına verdiği sözü tutmasının zamanı gelmişti. Ticânî'ye göre ise devrik Zîrî el-Hasan'ın yoğun ısrarları sonuç vermişti.²⁹⁸ Sefer için hazırlıklarını önceden ve titiz bir şekilde yapan Abdülmü'min, yanına el-Hasan'ı da alarak 554 yılının Safer ayında (Şubat-Mart 1159) Merâkeş'ten yola çıktı. İbnü'l-Esîr'e göre 100.000 kişiyi bulan ordusunu denizden Muhammed b. Abdülaziz b. Meymûn komutasında, birçok mahir denizcinin eşlik ettiği yetmiş gemilik

²⁹⁵ Ticânî'ye göre isyan 553 (1158-1159) yılında gerçekleşmiştir. Bkz.: Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 194.

²⁹⁶ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 194-196. İbn Haldûn Hıristiyanların ateşte yitip gittiklerini kaydetmektedir. Bkz.: İbn Haldûn, *el-İber*, II, 37.

²⁹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 175.

²⁹⁸ Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 258.

donanma da takip etmekteydi.²⁹⁹ Hem İbnü'l-Esîr hem de Ticânî'den anlaşılmaktadır ki; Muvahhid ordusu son derece iyi plânlanmış bir lojistik ile hareket ediyordu.³⁰⁰ Tabii bu özen ordunun oldukça kalabalık olmasına da delâlet etmektedir.

İlk olarak Tunus'a uğrayan Muvahhid ordusu bir süre kuşattığı şehrin teslim olması üzerine burayı ele geçirerek asıl hedef olan Mehdiye için yola koyuldu.³⁰¹

554 yılının Recep ayında (Temmuz-Ağustos 1159) Mehdiye önüne gelen Muvahhid ordusu şehri kuşattı.³⁰² Mehdiye'den bir ok atımı mesafedeki Zevîle'yi doldurup taşıran ordu alınması oldukça zor, İbnü'l-Esîr'in ifadesine göre Türkçedeki kıstak kelimesinin tanımı yapılmışçasına kent, “*âdetâ bileği karaya bitişik denize uzanmış bir el*” gibi olan yarımadanın üzerine inşa edilmiş müstahkem bir kaleydi.³⁰³ Uzayıp giden kuşatma boyunca Normanlar, sürekli huruç harekâtında bulunarak Muvahhidler'in ileri hatlarına zarar vermekteydiler. Görünen o ki; Muvahhid ordusunu yavaş da olsa yıpratmaya başlayan bu saldırılar karşısında Abdülmü'min, Zevîle ve Mehdiye arasına bir sur yaptırmak suretiyle Normanlar'ı kaleye tamamen hapsetti.³⁰⁴

Diğer yandan Muvahhid donanması da şehri denizden de abluka altına almıştı. Abdülmü'min, şehri daha iyi görebilmek amacıyla el-Hasan'ı da yanına alarak bir gemiye bindi ve Mehdiye'yi denizden boylu boyunca gözlemledi. Şehrin kuşatanların iradesiyle değil, ancak kuşatılanların iradesinin kırılmasıyla alınabileceğini fark eden Abdülmü'min, Muvahhid kampına hububat yığılması emrini vererek uzun bir kuşatma için hazırlıkları başlattı.³⁰⁵

²⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 201-202; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 262. Ticânî'nin İbn Şeddâd'dan aktardığına göre ise sadece öncü birlikleri 120.000 kişi olarak zikredilmektedir. Bkz.: Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 261.

³⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 201-202; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 261-262.

³⁰¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 202; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 258-260; el-Merrâküşi, *el-Mu'cib...*, s. 196.

³⁰² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 202; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 262-263; el-Merrâküşi, *el-Mu'cib...*, s. 196.

³⁰³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 202.

³⁰⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 203; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 263. el-Merrâküşi, kuşatmanın uzamasıysa kıtlık çeken Muvahhidler'de bir mümini dirhemiyle sadece yedi adet bakla alınabildiğini kaydetmektedir. Bkz.: el-Merrâküşi, *el-Mu'cib...*, s. 196.

³⁰⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 203; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 263.

Kuşatmanın sürdüğü sıralarda ise Sefâkus, Trablusgarp ve daha birçok şehir Abdülmü'min'e itaatini bildirmiş; Kâbis ise silâh zoruyla alınmıştı.³⁰⁶

Mehdiye kuşatmasının sürdüğü sıralarda 150 gemilik bir donanma şehrin yardımına geldi. Gelen donanma Endülüs'teki bir yağmanın dönüş yolunda Sicilya'ya uğramaksızın Mehdiye'ye doğru yol almış, esir ve yağma mallarıyla yüklüydü. Muvahhid donanması ise limanın girişini tutarak onlara engel olurken, kara ordusu da sahile yığılarak Norman filosunun gözünü korkuttu. Yaklaşan Norman Donanması limana girmek için mayna yaptığında Muvahhid donanması harekete geçerek yedi ya da sekiz Norman gemisini ele geçirdi.³⁰⁷ Yükleri oldukça ağır olan kadirgaların deniz savaşında manevra kabiliyetleri oldukça azdı ve henüz kazandıkları ganimetleri de tehdit altındaydı. Zira sayıları kıyaslayacak olursak Norman donanması, Muvahhid donanmasının iki katıydı. Muhtemelen bu nedenlerle Norman amirali Muvahhid donanmasıyla çatışmayı göze alamayarak Sicilya'ya yelken açtı.

Norman donanmasının ufukta kaybolması Abdülmü'min'in beklediği irade kırılmasını sağlamıştı. Müdafiler Abdülmü'min'e 10 şövalye göndererek canlarının bağışlanması karşılığında şehri teslim etmek istediklerini söylediler. O da onları Müslüman olmaya davet etse de elçiler oraya bunun için gelmediklerini belirttiler. Bunun üzerine müdafiler birçok defalarla Muvahhid Emîri'nin yanına gelerek isteklerini yineleseler de Sicilya Kralı eğer Abdülmü'min Mehdiye'deki Hristiyanlar'ı öldürecek olursa o da Sicilya'daki Müslümanlar'ı öldüreceği tehdidinde bulununca Abdülmü'min Normanlar'a eman vererek geri dönmeleri için gemiler tahsis etti. Ancak mevsimin kış olması sebebiyle gemiler fırtınaya yakalanacak ve birçok Norman boğulacaktı.³⁰⁸

Altı ay süren kuşatma sonunda nihayet başarı elde edilmiş ve Abdülmü'min 10 Muharrem 555 (21 Ocak 1160) tarihinde Mehdiye'ye girmiş bulunmaktaydı.

³⁰⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 203.

³⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 203-204; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 264-265. İbnü'l-Esîr, "Eğer Müslümanlar yelkenli gemiye sahip olsalardı daha da çok gemiyi ele geçirirlerdi." şeklinde kayıt düşmesine rağmen Müslüman gemilerinde ya da Akdeniz'e kıyısı olan herhangi bir ülke filosunda yelkensiz gemi olma ihtimali çok zayıf görünmektedir.

³⁰⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 204; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 265-266.

Emîrû'l-müslimîn, kente, el-Hasan'ı yanına danışman olarak bıraktığı bir vali atayarak Mağrib-i Aksâ'ya geri döndü.³⁰⁹

---

³⁰⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil...*, XI, 204; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, s. 266.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NORMAN DENİZ GÜCÜ

Bu bölümde müstakil bir Norman deniz gücünden bahsetmekten ziyade Ortaçağ'daki denizcilik faaliyetleri üzerinden Norman denizciliği izah edilmeye çalışılacaktır zira bir bütün olarak Ortaçağ tarihi, kaynaklardaki kısıtlı bilgiler dolayısıyla denizcilik konusunda oldukça yetersizdir. Bilinen birkaç temsili tasvir basit ve ölçeklendirilmemiş şekilde resmedilmiş olmakla beraber yazıyla betimlenmiş olanlar da yazarlarının deniz meseleleriyle ilgili bilgisizlikleri, antikçağda denizcilikle ilgili literatürden etkilenmeleriyle birleşince anakronist ve hayal mahsulü öğelerle bezeli bir literatürden gerçekleri ayıklamak gibi bir zorluk ortaya çıkmaktadır. Yenikapı'da bulunan kadirga hariç XI. veya XII. yüzyıla ait herhangi bir savaş gemisinin bulunamaması durumu anlatmak için yeterli kanıt sunmaktadır.³¹⁰

Ortalama bir Norman savaş gemisinin tam olarak ne olduğu bilinmemektedir.³¹¹ Ancak Normanlar'ın bahrî faaliyetlerine odaklanarak belli çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Burada eklemek gerekir ki Normanlar'ın denizdeki faaliyetlerinin kendi topraklarındaki kronikçilerden ziyade Bizans ve Müslüman tarih yazıcılarından elde edilebiliyor olması Normanlar'a has bir denizciliğin ne olabileceği sorusunu iyice zorlaştırmaktadır. İskandinav ataları denizcilik konusunda oldukça mahir olmasına karşın Normandiya'da 200 yıl boyunca deniz işlerinden uzaklaşan Normanlar, Mezzogiorno'ya geldiklerinde denizcilik konusunda oldukça yetersiz durumdaydılar. Ancak bu yetersizliklerini her konuda yaptıkları gibi, çevreye ve şartlara hızlıca uyum sağlayarak aşmasını bildiler.

Normanlar'ın hızlı adaptasyon yetenekleri, denizcilik konusunda Roma İmparatorluğu'nun antik dönemine kadar uzanan bir mirasın taşıyıcısı olan Bizans

---

³¹⁰ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 225; Ufuk Kocabaş, *Yenikapı'nın Eski Gemileri/The 'Old Ships' of the 'New Gate'*, İstanbul 2012, ss. 176-187.

³¹¹ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 225.

İmparatorluğu'nun Mezzogiorna'daki mirası ile birleşince sıfırdan başladıkları bir konuda süratle gelişme kaydettiler.

Ortaçağ denizciliğinde gemiler, yavaş bir evrim süreci içinde geliştiler. Bu evrim bazı gemi isimlerinin kullanıma girmesine, bazılarının da kullanımdan kalkmasına sebep olarak değişim sürecinin takip edilmesine olanak tanımaktadır. Buna karşın Pryor'ın ifadesi dikkate değerdir: “*Çağdaş müelliflerin aynı kelimeyi kullandıklarında aynı gemiyi mi yoksa aynı dönemde dahi olsalar farklı gemileri mi kastetmiş oldukları akılda tutulmalıdır.*”³¹² Mezkûr müelliflerin zihin açıcı sorusuyla devam edilirse, X. yüzyılda Güney İtalya'daki *chelandion* ile Konstantinopolis'teki *chelandion* yazılırken birebir aynı iki gemiden mi söz edilmekteydi? Nitekim, o dönem kronik müelliflerinin bir gemiden bahsederken kullandığı kelimeyle belirli bir gemi tipinden bahsedip bahsetmediği tespit edilememektedir. Pryor akıllıca bir kıyaslama yaparak bugün kullanılan savaş gemisi ve yat kavramlarının bir çok gemi türünü kapsadığını, Ortaçağ'da gemiler için kullanılan kelimelerin isabetsiz ya da cins ismi olabileceğiyle ilgili düşünmeye teşvik etmektedir.³¹³ Tabii yukarıda bahsedildiği gibi dönem kronikçilerinin denizcilik konusundaki bilgisizlikleri antik çağ yazarlarının kavramlarına eğilim göstermelerine; bu da sahilden denize bakan biri gemilerle ilgili ne kadar bilgi sahibiyse onların da o kadar bilgi sahibi oldukları gibi bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Konunun yapısal sorunları, Pryor'ın *Magnum Opus*'unun girişinde ifade ettikleri üzere *başarı şansı oldukça kısıtlı dilbilimsel bir karmaşanın içinde etimolojik ve felsefi bir av durumundadır.*³¹⁴

Çalışmanın bu bölümünde konunun anlaşılmasını zorlaştıran bahsedilen meseleleri bir kenarda tutularak Norman denizciliğindeki gemiler, donanma ve denizcilik ile ilgili hususlar ele alınacaktır.

³¹² Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 1.

³¹³ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 1-3.

³¹⁴ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 5.

A. Gemiler

1. Dromon

Yunanca *koşucu*³¹⁵ anlamına gelen dromon, Ortaçağ'da V. yüzyılın sonlarından XII. yüzyılın ilk yarısına kadar standart savaş gemisi olarak kullanıldı. Dromon'un, antik çağda *liburna*³¹⁶ adı verilen, İliya Bölgesi'ndeki Liburni korsanlarının kullandığı hafif savaş gemisinden evrilmiş gemi olduğu düşünülmektedir. Ancak bildiklerimiz içinde tek sıra kürekten çok sıra küreklilere, toslamak için kullanılan mahmuzdan sivri sopa şeklinde ve suyun üstünde kalan bir mahmuza, dikdörtgen yelkenden *Latin yelkenine*,³¹⁷ kısmı güverteden tamamen kaplanmış güverteye, sağlamlığı hedefleyerek dış kabuktan başlayan inşa tekniğinden hıza önem veren iskeletten başlayan inşa tekniğine geçiş öne çıkan değişikliklerdir.³¹⁸

Bilinen ilk temsili çizimi Vatikan Apostolik Kütüphanesi'ndeki V. yüzyıl kitabı *Roman Vergil*'da bulunmaktadır.³¹⁹ Burada tek sıra kürekli, iki dümen küreği olan, tek Latin yelkenli, zincirle desteklenmiş mahmuza olan bir gemi resmedilmiştir.

İlk yazılı betimleme de Kaysariye'li Procopios tarafından I. Jüstinyanos dönemindeki savaşlara odaklandığı *Savaşların Tarihi* isimli kitabında bulunur: “*Tek sıra kürekli, kürekçilerinin düşman oklarına maruz kalmaması için güverteyle kaplanmış gemilerdir. Bu tür gemilere, yüksek hızlara ulaşabildikleri için çağdaşları tarafından dromones (koşucular) denir.*”³²⁰

Pryor'ın araştırmasına göre ise bunlar ilk başlarda her sırasında 50 kürekçi bulunan tek sıra kürekli gemilerdi. X. yüzyılda evrim geçirerek çift sıra kürekli,

³¹⁵ Δρόμων. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods...*, s. 396.

³¹⁶ Lionel Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, Türkçe trc. Gürkan Ergin, İstanbul 2002, s. 102.

³¹⁷ Casson, Latin yelkeninin M.S. II. yüzyıldan beri bilindiğini, Ortaçağ'a gelindiğinde ise Akdeniz'in en çok kullanılan yelken tipi olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, s. 106.

³¹⁸ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 423.

³¹⁹ D. Wright, *The Roman Vergil and the Origins of Medieval Book Design*, London 2001, s. 25.

³²⁰ Procopius, *History of the Wars*, İng. trc. H. Dewing, III, London 1916, s. 104-105.

toplamda 100 kürekçisi olan kalyonlar hâlini aldılar.³²¹ İmparator VI. Leon'un *Taktika* kitabının içindeki *Naumachika (Deniz Savaşlarına Dair)* kısmında değinildiği üzere: "Her dromon yeterince uzun ve iyi ölçeklendirilmiş biri üstte diğeri altta iki çift kürek sırasına sahip olmalı. Her kürekçi sırası kürekçinin oturabileceği, üstte ve altta birer tane 25 oturaklı sıraya sahip olmalı. Bu da geminin tek tarafında 50 kürekçi etmektedir. Böylece yan yana oturan kürekçiler aynı zamanda askerdirler ve toplamda 100 asker-kürekçi her bir dromon'da bulunmalıdır."³²²

Casson'a göre dromonlar denizci barındırma kapasitesilerine göre üçe ayrılıyorlardı: İlki ve en büyüğüne, bu gemilerin geneli için cins isim olarak da kullanılan *dromon* denmekteydi ve bunlar 200 üzerinde kişiyi taşıyabiliyorlardı. 50'si alt güverte, 50'si de hem üst güverte kürekçileri hem de gerektiğinde çatışmaya katılan deniz erleri olmak üzere 100 kürekçiden oluşmaktaydı. Bunun bir küçüğüne *pamphylos* denmekte, bunlar 120 ilâ 160 kişiyi taşıyabilmekteydi. Üçüncü ve en küçük olan dromon türü ise *ousiakos* olarak isimlendiriliyor, 100 kişiyi taşıyabiliyordu.³²³

Dromon bu kadar fazla kürekçi taşımaya karşın itme gücü için rüzgârı da kullanabiliyordu. Rüzgâr gücü, biri pruva direğine diğeri de grandi direğine bağlı iki Latin yelkeni sayesinde kullanılıyordu.³²⁴

Pryor'a göre dromon ortalama dört knot³²⁵ deniz mili ile seyretmekteydi. Ortalaması nadiren altı knot olan dromon, ancak kısa mesafelerde bu hıza ulaşabilmekteydi.³²⁶

Dromon'un en bilinen silâhı *Yunan Ateşi*'ni adı verilen bir tür yanıcı sıvı püskürten sifonlardı. Geminin tam baş kısmında korumaya alınmış bir bölüme yerleştirilen sifonlar yardımıyla ateş düşman gemisine püskürtülmekteydi. Bu

³²¹ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 143-144.

³²² Leo VI, *The Naval Warfare of the Emperor Leo*, ed. ve İng. trc. E. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204* (Leiden, 2006), Appendix II, s. 483-521.

³²³ Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, s. 105.

³²⁴ R. Dolley, "The Warships of the Later Roman Empire", *Journal of Roman Studies*, XXXVIII, London 1948, s. 47-53.

³²⁵ Denizcilik ve havacılıkta yaygın olarak kullanılan ölçü birimi. 1 knot = 1 deniz mili/saat. 1 deniz mili = 1852 km/saat.

³²⁶ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 343-351.

platform sistemi gemi vasatının iki yanına ve hatta kış tarafına dahi yerleştirilerek dromon her tarafa ölüm saçan bir ateş gemisine dönüştürülmekteydi.³²⁷ Ancak bu çalışmanın ele aldığı tarihlerde, Yunan Ateşi etkinliğini ve gizemini büyük ölçüde yitirmiş bir silâh olsa da Malaterra'nın bahsettiği üzere Venedikliler Durazzo'da Normanlar'a karşı bu silâhı kullanmışlardı.³²⁸ Bunun dışında dromonlarda büyük oklar atan *ballista* silâhları da kullanılıyordu. Bunların dışında içi, nefit denen Yunan Ateşi'ne benzer petrol bazlı yanıcı bir sıvıyla doldurulmuş kavanozlar düşmana karşı kullanılabilirdi. Kavanozlara akrep, yılan gibi zehirli hayvanlar da doldurulabiliyordu.³²⁹

Dromonun diğeri bir adı da *chelandon*du. Yunanca *avcı* anlamına gelen *kelês* kelimesinden türemiştir. Pryor, bu kelimenin at taşıyan gemiler için kullanılan sözcükten türetildiğini belirtir.³³⁰ Arapça *şelendî* kelimesinin kökeninin de bu kelime olduğu ifade edilmektedir.³³¹

Pryor'a göre dromon savaş gemisinden taşıma gemisine dönüşmüş, özellikle batılılarca XII. yüzyıldan itibaren taşımacılık için kullanılmaya başlanmıştır.³³² XIII. yüzyıldan itibaren de dromon kelimesi tamamen kullanımdan kalkmış yerini *katargon* kelimesi almıştır. Bu kelime de dilimize *kadırga* diye geçmiştir.³³³

³²⁷ Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, s. 106-107. Yunan Ateşi'yle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, ss. 607-633. İslâm dünyasında buna benzer gemi türüne *harrâka* deniyordu. Tafsîlâtı bilgi için bkz.: A. Fahmy, *Muslim Sea Power in the Eastern Mediterranean from the Seventh to the Tenth Century*, London 1950, s. 134.

³²⁸ Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 73.

³²⁹ Leo VI, *The naval warfare...*, s. 508-509; Nikephoros Ouranos, *On Fighting at Sea*, ed. ve İng. trc. Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204* (Leiden-Boston 2006), Appendix V, s. 596-597.

³³⁰ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 167.

³³¹ Fahmy, *Muslim Sea Power...*, s. 129-131. Araplar'ın kullandığı *şînî* türü gemiler, dromonların muadili sayılmaktadır. Aradaki en önemli fark Müslüman şînîlerinin gövdesinin ve kış bodoslamasının çok eğimli olmasıdır. Tafsîlâtı bilgi için bkz.: Dionisius A. Agius, "Maqrîzî's Evidence for the Ğurâb: The Galley of Mamlûks", *Law, Christianity and Modernism in Islamic Society*, (*Orientalia Lovaniensia Analecta* 86), ed. U. Vermeulen-J. M. F. Van Reeth, Leuven 1996, s. 193-194; Vassilios Christides, "Islamic World Vessels", *The Oxford Encyclopedia of Maritime History*, ed. John B. Hattendorf, Oxford-New York 2007, II, 266; David Nicolle, *Medieval Warfare Source Book: Christian Europe and Its Neighbours*, London-New York 1995-1996, II, 87.

³³² Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 412-413, 415.

³³³ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 418-420.

2. Galea

Pryor'a göre *galea* kelimesi ilk olarak İtalyo-Norman kaynaklarında XI. yüzyılın sonlarına doğru, tek sıra kürekli küçük hızlı kadırgaları belirtmek için kullanılmıştır.³³⁴ Pryor'ın hipotezine göre, batı *galeası* Bizans *galeai'sinden* Güney İtalya'daki Normanlar tarafından alınmış bir kelimedir.³³⁵ Bu Bizans *galeaisine* dair yegâne örnek ise Yenikapı kazılarında bulunan, IX. ya da X. yüzyıla ait olduğu düşünülen, YK-16 kodlu, 22.5 metre uzunluğunda, 2.4 metre genişliğinde, her bir tarafında 25 kürekçisi olan tek sıra kürekli, daha sonra batı *galeasına* dönüşecek olan Bizans kadırgasıdır.³³⁶ Bu gemi VI. Leo'nun *Taktika'sında* bahsetmiş olduğu *galeai* ya da *monêreis* türü hızlı, hafif kadırgadır.³³⁷ Latin batı ise bu gemiye *alla sensile* denen oturup kalkarak çekiş gücünü hızlandıran bir kürek çekme sistemi getirerek geliştirmiştir.³³⁸ Pryor'a göre bu yeni gelişmeyle birlikte bütün kürekçilerin güvertede olması ciddi bir avantaj sağlamış olmalıydı. Nitekim temiz hava, daracık kapalı bir güverte altına göre kürekçilere daha fazla dayanıklılık sağlamaktaydı. Bu avantajına ek olarak, güverte altındaki depolar için kürekçilerden boşalan çok daha büyük bir hacmin ortaya çıkmış olmasıydı. Böylece eski çağlar için kadırgaların yakıtı denilen su, daha büyük miktarlarda depolanarak daha uzun mesafelerin kat edilebilmesi mümkün olabilmişti. Ayrıca ikinci güvertenin gereksiz hâle gelmesi gemi yapımcılarına daha hızlı gemiler yapma fırsatı vermiş olabilir. İşte tam bu noktada Pryor yaşanan bu gelişmeyi İtalya Normanları'na atfetmektedirler.³³⁹ Eğer bunlar doğruysa bu gelişmelerin verdiği bütün avantajlar, yani hız ve daha uzun menzil Normanlar'a Müslüman ve Bizans düşmanları karşısında ciddi üstünlük sağlamış olabilir. Zira bu gelişmeler çok daha uzak mesafelere karşı askerî seferlere çıkabilecek imkanları sağlamış olmalıdır. Zaten hem İfrîkîye saldırılarının anlatıldığı bölümde hem de Bizans saldırıları incelendiğinde görüleceği gibi, Normanlar denizde oldukça uzun mesafeli seferler yapabiliyorlardı.

³³⁴ Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, s. 106; Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 423.

³³⁵ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 284.

³³⁶ Kocabaş, *Yenikapı'nın Eski Gemileri...*, ss. 176-187.

³³⁷ Leo VI, *The naval warfare...*, s. 488-489.

³³⁸ *Alla sensile* sistemi için bkz.: M. Bandioli vd., "Oar Mechanics and Oar Power in Medieval and Later Gallies", *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels since Pre-Classical Times*, ed. Robert Gardiner ve J. Morrison, London 1995, s. 172-175.

³³⁹ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 433-443.

William of Apulia'da Robert Guiscard'ın ölümünden sonra karısı Sichelgaita'nın hızlı olduğunu bildiği bir *galerama* bindiğinden bahsedilmektedir.³⁴⁰ Malaterra da Nicastro Piskoposunun bindiği geminin *galeas* diye ifade ettiği iki korsan gemisi tarafından saldırıya uğramasından bahsetmektedir.³⁴¹ Montecassino'lu Aimé ise Messina limanını teftişe çıkan Guiscard ve kardeşi I. Roger'nin çok hızlı ve çevik *galéeze* bindiklerinden bahsetmektedir.³⁴²

3. Cattus veya Gattus

Hiç resmedilmemesine karşın birçok kronikçi tarafından bahsedilen geniş, kürekli savaş gemisidir. Albertus Aquensis 1110'daki bir Mısır filosundan bahsederken kuleli, *catti* türü bir gemiden bahsetmektedir.³⁴³ Anlaşıldığı kadarıyla *catti*, diğer kadirgalardan daha büyük, ticaret gemisine benzeyen bir gemiydi. Pryor'a göre *catti* kelimesi, XII. yüzyıl Müslüman savaş gemisi olan, Arapça karga anlamına gelen *gurâb*³⁴⁴ kelimesinden türetilmiştir.³⁴⁵ Malaterra, Normanlar'ın Sicilya işgâlinin başlarında yaşadıkları sorunları Müslüman donanmalarının *catti* tipi gemilere sahip olmasına bağlamaktadır.³⁴⁶ Montecassino'lu Aimé Müslümanlar'ın elindeki *catti* türü gemilerin oluşturdukları endişeyi belirtmekle birlikte 1071 Palermo kuşatması sırasında Guiscard'a on tane *catti* sınıfı kadirga eşlik ettiğini belirtmektedir.³⁴⁷ Malaterra da 1081'deki Durazzo kuşatması sırasında Venedikliler'le ilk temas sırasında Yunan Ateşi'yle yanan bir *cattus*'tan bahsetmektedir.³⁴⁸

Nitekim Normanlar XII. yüzyıl boyunca bu gemiyi kullanmaya devam ettiler.

³⁴⁰ William of Apulia, *La Geste de Robert Guiscard*, İng. trc. Graham Loud, Leeds 2006, s. 254.

³⁴¹ Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 103.

³⁴² Aimé, Moine du Mont-Cassin, *L'ystoire de li Normant et la chronique de Robert Viscart*, ed. J. J. Champollion-Figeac, Paris 1835, s. 151.

³⁴³ Albertus Aquensis, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione, Emundatione et Restitution Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae*, RHC. occ., IV, s. 265-713; İng. trc. Susan B. Edgington, *Historia Ierosolimitana-History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007, ss. 800-801.

³⁴⁴ Agius, "Maqrîzî's Evidence for the Gurâb...", *Law, Christianity and Modernism in Islamic Society*, s. 193-194.

³⁴⁵ Pryor, "From Dromon to Galea", *The Age of the Galley*, s. 250.

³⁴⁶ Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 90.

³⁴⁷ Aimé, *L'ystoire de li Normant...*, s. 151, 178.

³⁴⁸ Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 156.

4. Navis

Latince *navis* kelimesi gemi anlamına gelmekle beraber, dönemin kaynakları tarafından taşıma gemileri için kullanılan bir tabirdir. Puglia'lı William, Guiscard'ın 1084'deki Balkan seferinden bahsederken savaş gemilerini saydıktan sonra at, iâşe, silâh ve daha birçok şeyi taşıyan *naves oneraria* diye zikredilen kargo gemilerinin de dükün filosunda bulunduğunu kaydetmektedir.³⁴⁹ Montecassino'lu Aimé ise 1061'deki Sicilya saldırısı için Robert Guiscard'ın büyük gemiler görevlendirdiğine değinmektedir.³⁵⁰ Stanton'a göre terim, savaş gemisi dışında, iâşe taşıyan her türlü gemi için kullanılmaktadır. Yine de kronikçiler taşıma gemileri için genellikle *diğer gemiler* tabirine yer vermektedirler. Ancak kargo gemileri, yaya askerlerin kara ordusunun mevcudunun dışında bırakılmasına benzer bir şekilde genellikle filo envanterinin dışında bırakılmaktaydı. Yine de bu gemiler uzun seferler için ölümcül ehemmiyete haizdi; zira su ve iâşe gibi çok önemli ikmâle fazladan depolama sağlayarak donanmayı ve orduyu beslemekteydi. Normanlar ilk başlarda işgâl ettikleri limanlarda bulabildikleri ticaret gemilerini kullandılar. Aslında başlarda bu tip ticaret gemileri Sicilya filosunun ana kısmını oluştururken daha sonraları Normanlar uzun süreli deniz seferleri için piyade, at ve kuşatma aletleri de taşıyabilecek gemiler inşa etmeye başladılar.³⁵¹

Akdeniz'deki taşıma gemileriyle ilgili bilgilerimiz dört gemi batığının keşfine dayanmaktadır: Yassı Ada'daki VII. yüzyıl batığı, Bozburun'daki IX. yüzyıl batığı, Serçe Limanı'ndaki XI. yüzyıl batığı ve Contarini'deki XIII. yüzyıl batığı. Bunlara basitçe yuvarlak gemi denmektedir çünkü en boy oranı birbirine yakın olduğundan yuvarlak bir görüntü oluşturmaktaydılar. Latin yelkenli gemiler iki dümen küreğiyle kontrol ediliyorlardı.³⁵² Yassı Ada'da bulunan batık 20.52 metre uzunluğa 5.22 metre genişliğinde 4:1 en-boy oranlı, 72.86 metrik ton maimahreçli, tek direkli bir yük

³⁴⁹ William of Apulia, *La Geste de Robert Guiscard*, s. 254. İslâm dünyasında bu tür gemilere *butse* denmekteydi. Bkz.: Öztürk, *Fâtımiler'in Deniz Gücü...*, s. 216-217.

³⁵⁰ Aimé, *L'ystoire de li Normant...*, s. 153-154.

³⁵¹ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 239.

³⁵² J. Pryor, "The Mediterranean Round Ship", *Cogs, Caravels and Galleons: The Sailing Ship, 1000-1650*, ed. Robert Gardiner, London 1994, s. 59-76.

gemisiydi.³⁵³ Rodos'un karşısında bulunan Serçe Limanı'ndaki batık ise daha küçük olsa da 3:1 en-boy oranlı bir gemiydi.³⁵⁴ Diğer iki gemi batığı bahsedilenlere göre oldukça küçüktür. Yine aynı şekilde Yenikapı Kazıları'nda bulunan birçok ticaret gemisi de oldukça küçük ölçeklidir. Bunların hiçbiri Norman döneminde büyük olarak nitelenen kargo gemisi tanımına uymasa da yük kapasiteleri oldukça fazladır.

5. Sagitta

Sagitta Latince *ok* anlamına gelmektedir. Bu isimlendirme gemilerin hızlı olduklarını ima etmektedir. Genellikle yağma için, çoğunlukla Latin devletleri tarafından XI. ilâ XIII. yüzyıllar arasında kullanılan küçük bir kadirga türü idi.³⁵⁵ Bu kadirga gemisinin atası IX. ve X. yüzyıllarda Dalmaçya'da korsanlık için kullanılan *sagena* türü gemilere dayanıyor olması muhtemeldir.³⁵⁶ İmparator VII. Konstantinos Porphyrogenetos'un (913-959) *De Administrando Imperio* kitabında *sagena*, Hırvat donanmasında 40 kişilik kadirga olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁷ Oldukça pratik bir gemi olduğu için kullanımı çok yaygınlaşmıştı. Ancak X. yüzyılın ortalarında itibaren *sagena* tabiri kullanımdan kalkarak özellikle İtalyan denizcilerin terminolojisinde yerini *sagittaya* bıraktı. Lawrance Mott'a göre Normanlar tarafından kullanılan *sagitta* 16 kürekli küçük bir kadirgaydı.³⁵⁸ Amalfi Tersanesi'ndeki kızakların boyutları da bu hipotezi desteklemektedir. Bu tür kadirgalar, yağmalarda olduğu kadar gözetleme ve mesaj iletme gibi hız gerektiren işlerde de kullanılmaktaydı. Malaterra, 1084'deki Sirakusa saldırısı öncesi Kont I. Roger'nin çevreyi gözlemlemesi için muhtemelen *sagitta* anlamına gelen *sagacia* adında oldukça hızlı bir gemi yolladığını kaydetmektedir.³⁵⁹

³⁵³ G. Bass-F. Van Doorninck, *Yassi Ada: A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*, Collage Station 1982, s. 69, 84-86.

³⁵⁴ G. Bass-S. Matthews vd., *Serçe Limanı: An Eleventh-Century Byzantine Shipwreck*, College Station 2004, ss. 153-187.

³⁵⁵ Pryor, "From Dromon to Galea", *The Age of the Galley*, s. 108.

³⁵⁶ Gardiner, *The Age of the Galley*, s. 250.

³⁵⁷ Constantine VII Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, ed. G. Moravcsik, İng. trc. R. Jenkins, Washington 1967, s. 150-151.

³⁵⁸ L. Mott, *Sea Power in the Medieval Mediterranean: The Catalan-Aragonese Fleet in the War of the Sicilian Vespers*, Gainesville 2003, s. 57.

³⁵⁹ Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 178.

Kroniklere göre, Norman döneminde İtalya’da sagitta türü gemilerin oldukça fazla kullanıldığı görülebilir. Nitekim XII. yüzyılın ikinci yarısında kullanımı artmıştır.

6. At Taşıyıcılar

Normanlar’ın savaş anlayışlarında ağır süvari en etkin gücü oluşturduğundan atları taşımak için kullanılan gemiler Norman işgâllerinin başladığı yıllarda önem arz etmekteydi. Ancak Normanlar’ın ilk işgâl yıllarında sadece at taşımak amacıyla inşa edilmiş gemiler bulunmadığından, ele geçirdikleri denizci şehirlerde bu iş için kullanabilecekleri ne buldularsa kullanmaktaydılar.³⁶⁰ VI. Leon, *Taktika* kitabında at taşımak için gerekli olan gemilerden bahsetse de doğrudan bu iş kullanılacak bir gemi tipinden bahsetmemektedir.³⁶¹ Nitekim birçok gemi bu iş için kullanılmaktaydı. Normanlar öncesi birçok kronikçi at taşınması için chelandion tipi kadırgaların kullanıldığından bahsederken, hem Malaterra hem de Aimé Sicilya işgâlinin başladığı yıllarda atların eski Fransızcada gemi anlamına gelen *nafs* ve *naves* türü gemilerle taşındığından söz etmektedir.³⁶² İşgâlin başlangıcında Hauteville Kardeşler, Reggio Limanı’nda bulabildikleri ticaret gemilerini bu işe koşmuş olmalıydılar.³⁶³

Diğer yandan Normanlar için atları kısa mesafelerde taşımak çok büyük sorunlar teşkil etmemiş gibi durmaktadır. Ancak uzun seferler için oldukça plânlı ve dikkatli olunmalıydı zira hayvanlar büyük miktarlarda su, yiyecek ve sakın kalabilecekleri kadar alana ihtiyaç duyuyorlardı. Ayrıca dışkılarını da unutmamak gerekir.³⁶⁴

Anna Komnena, Guiscard’ın ilk Balkan seferinde atların dromonlara yüklendiğini ifade etmektedir.³⁶⁵ Pryor ise at taşımak için ayarlanmış bir dromon

³⁶⁰ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 242.

³⁶¹ Leo VI, *The naval warfare...*, s. 488-489.

³⁶² Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 90-91; Aimé, *L’ystoire de li Normant...*, s. 152.

³⁶³ D. Waley, “Combined Operations in Sicily, A.D. 1060-1078”, *Papers of the British School at Rome*, XXII, 1954, ss. 118-125.

³⁶⁴ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 318-319, 326-333. Ortaçağ’da gemilerle at taşımakla ilgili tafsilatlı bilgi için bkz.: John H. Pryor, “Transportation of Horses by Sea during the Crusades 8th Century to 1285”, *The Mariner’s Mirror*, LXVIII/1, 1982, ss. 9-27, 103-125.

³⁶⁵ Anna Komnena, *Alexiad*, Türkçe trc. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 127.

veya chelandionun karinasında 12 veya biraz daha fazla atın taşınabileceğini belirtmektedirler.³⁶⁶ XII. yüzyıla gelindiğinde Normanlar doğrudan at taşımak için gemiler tasarlıyordu. Daha önce zikredildiği üzere 1123'teki Mehdiye saldırısında 1.000 tane atı Sicilya'dan Mehdiye'nin kuzeyine kadar taşımışlardı. Bu kadar atı bu kadar mesafelere eğreti yöntemlerle taşımamanın imkânsızlığı hesaba katılacak olursa Normanlar, at taşımak için tasarlanmış gemiler inşa edebilmekteydiler. 1148'deki nihaî Mehdiye saldırısında el-Makrîzî, George Antâkî'nin donanmasında 100 kadar *taride*³⁶⁷ tipi gemiden bahsetmektedir.³⁶⁸

B. Tersaneler

İdrîsî, gemilerin inşa edildiği Gaeta, Sorrento ve Bari gibi tersanelerden bahsetse de Palermo ve Messina'daki tersanelerin önemini vurgulayarak buraların doğrudan krallık tersaneleri olduğunu düşündürmektedir.³⁶⁹

Palermo'nun gemi yapımı için uygun ormanlara sahip bir bölgede bulunması şehri gemi yapımı için uygun bir merkez hâline daha Müslümanlar zamanında getirmişti. Şehir İtalyanca *altın kase* anlamına gelen *Conca d'Oro* Ovası'nın denize vardığı kıyıda bulunmaktaydı. İbn Havkal, Palermo'da halat yapımında kullanılan papirüs sahalarının bol olduğunu belirtmekle beraber *Ayn al-hadid* dediği sultanın demir madenlerinin bulunduğu bir bölgeden de bahsetmektedir.³⁷⁰

Messina'da hâlihazırda bulunan tersanenin canlandırılması da Malaterra'nın aktardığına göre Kont I. Roger'nin 1081'de buraya birçok taş ustasını getirerek bir kale kurdurmasına kadar götürülebilmektedir.³⁷¹ Messina'nın hem iki denizi hem de

³⁶⁶ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 322-325.

³⁶⁷ At taşımacılığı için kullanılan gemilere Araplar tarafından verilen isimdir. Yaklaşık 40 adet atı taşıyabildikleri belirtilmektedir. Bkz.: Öztürk, *Fâtımîler'in Deniz Gücü...*, s. 215. Selâhaddin Eyyübî tarafından Şam'daki bazı önemli emirlere gönderilen bir mektupta, Normanlar'ın 569 (1174) yılında gerçekleştirdikleri İskenderiye saldırısıyla ilgili at taşıyan *taridelerin* sayısı 36 olarak verilmekle beraber esir alınan bir Norman askerinden İskenderiye'ye gelen süvarilerin sayısı 1.000 kişi olarak verilmesi baz alındığında *taride* başına 27-28 at taşındığı sonucu elde edilmektedir. Bkz.: Bündârî, *el-Berku's-Şâmî*, 1. Kısım, nşr. Ramazan Şeşen, Beyrut 1971, s. 169-175.

³⁶⁸ Makrîzî, *el-Mukâffa'l-kebir*, s. 82.

³⁶⁹ İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştâk...*, s. 301-312, 377-383.

³⁷⁰ İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 115.

³⁷¹ Malaterra, *Deeds of Count Roger*, s. 162-163.

İtalya ana karasıyla bağlantıyı kontrol eden stratejik bir konumu vardı. Böyle bir noktanın başkentten sonra en önemli tersane tesisine sahip olması çok şaşılacak bir durum oluşturmamalı. İdrîsî Messina'daki tersaneyi zikrederken şehir limanının Müslüman ve Bizans gemileri tarafından oldukça uğrak bir liman olarak kullanıldığını kaydetmektedir. Ayrıca oldukça derin olan limanının büyük gemiler için uygun olduğuna da değinmektedir.³⁷² Messina'nın sahip olduğu ehemmiyet, II. Roger tarafından 15 Mayıs 1129'da verilen bir berat ile daha da iyi anlaşılmaktadır. Berata göre, Messina Tersanesi'nde inşa edilen gemilerin diğerlerinden daha öncelikli olduğu ve tersanenin doğrudan krallık donanması için işlediği ifade edilmektedir.³⁷³ 1184-1185 kışındaki hac yolculuğunun dönüşünde uğradığı Messina'da limanın derinliğinden İbn Cübeyr de bahsetmektedir. Gemilerin karaya degecek kadar yaklaşabildiğinden, hamalların kayıklara gerek kalmadan yükleri boşaltıp yükleyebildiklerine değinen İbn Cübeyr, Sicilya Kralı'nın hem Messina'da hem de Palermo'da tersaneleri olduğunu da zikretmektedir.³⁷⁴

Palermo, Müslümanlar'dan miras kalan bir gemi inşa ekolünün merkezi iken, Messina, çoğunluğu Yunan nüfusundan müteşekkil, Bizans gemi yapım tekniklerinin daha ağır bastığı bir tersaneydi. Bu iki büyük Akdeniz bahrî ekolünün içinde bulunan Normanlar, denizcilik konusuna biraz daha geniş açıyla bakma şansına sahip olmuş olmalıydılar. Tabii yukarıda anlatıldığı üzere, Latin batının denizciliğe getirdiği yeniliklerde Normanlar'ın adının ilk sıralarda geçmesi, bu iki ekolle oluşturulan senteze ciddi katkı sağlayan bu kara adamlarının çağlarının en etkin donanmalarından birine sahip hâle geldiklerinin kanıtı sayılabilir.

Günümüzde Palermo ve Messina Tersaneleri'nden bir şey kalmamış olsa da Norman dönemini de içine alan Amalfî Tersanesi tek örnek olarak mevcudiyetini korumaktadır.

³⁷² İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk...*, s. 312.

³⁷³ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 251.

³⁷⁴ İbni Cübeyr, *Rihletü'l-Kinâni*, Türkçe trc. İsmail Güler, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, İstanbul 2008, s. 241-242,245.

C. Denizciler

Normanlar Mezzogiorno'daki işgâllerinin ilk zamanlarında nasıl ki buldukları gemileri hizmetlerine alıyorsa mürettebatlarını da aynı şekilde seferlere koştular. Aimé 1061'de Reggio denizcilerinin Sicilya işgâli için kullanıldıklarından,³⁷⁵ Puglia'lı William ise Bari işgâlinde sonra şehirdeki denizcilerin Palermo kuşatması için görevlendirildiğinden bahsetmektedir³⁷⁶.

Zorunlu hizmet zamanla feodal bir yükümlülük hâlini almıştı. Bununla birlikte Ortaçağ şartlarında donanma kara ordusundan pek ayrı bir şey olarak düşünülmediğinden denizcilik de feodal bir askerî yükümlülük olarak görülmekteydi.³⁷⁷

Normanlar'ın ordusunda olduğu gibi donanmasında da birçok Müslüman denizci bulunmaktaydı. İbn Ebû Dînâr, Cerbe Adası'na saldıran Norman donanmasından bahsederken filonun Frank ve İslâm bölgelerinden esir alınan Müslüman kuvvetlerden meydana geldiğini ifade etmektedir.³⁷⁸ Nitekim Müslüman okçular donanmanın en önemli unsurlarından biriydi. Albertus Aquensis, 1113'de II. Roger'nin annesi Adelaide'ın çeyiziyle birlikte Kudüs yolculuğundan bahsederken Müslüman okçuların okçuluk vasıflarının Kudüs'teki meslektaşlarının aşağısında olmadığını kaydetmektedir.³⁷⁹

Sicilya Norman Donanması'nın organizasyonu Müslüman donanma organizasyonu örnek alınarak kurulmuştu. Stanton birçok araştırma eserinden ve kronikçilerden örnekler vererek bu iddiayı desteklemektedir.³⁸⁰

Günümüzdeki gibi sistemli bir donanma bürokrasisi olmasa da Norman donanmasındaki hiyerarşi şu şekilde sıralanabilir: *Amiratus* (emîr, amiral),

³⁷⁵ Aimé, *L'ystoire de li Normant...*, s. 153.

³⁷⁶ William of Apulia, *La Geste de Robert Guiscard*, s. 174-175.

³⁷⁷ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 256-257.

³⁷⁸ İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis...*, s. 154-5.

³⁷⁹ Albertus Aquensis, *History of the Journey to Jerusalem ...*, s. 842-845.

³⁸⁰ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 260-265.

prothontini (tersane yöneticisi), *comes galearum* (kadirga kontu), *comiti* (gemi kaptanı), *naucleii* (dümenci), *supersalienti* (denizci), *marinari* (kürekçi).³⁸¹

D. Strateji ve Taktikler

Pryor'un ortaya koyduğu üzere, Ortaçağ'da bahrî savaşlar sahillere bağlı olarak icra edilebiliyordu; Pryor'un ifadesiyle “*Karaya hükmeden denize de hükmeder.*” Yine Pryor'a göre, karaya sığınmaksızın bir gemi, Ortaçağ'da gemileri hemen batırabilen kötü hava koşulları ve içme suyu kaynaklarına ulaşmadan denizde sadece birkaç gün faaliyette bulunabilirdi ve bu gerçekler bahrî faaliyetlerden beklenen sonuçların beyhudeliği üzerinde iç karartıcı yorumları beraberinde getirmekteydi.³⁸² Nitekim bahrî stratejiler ve taktikler karada tutunmanın yaşamsal önemi hesaba katılmadan plânlanamazdı. Stanton'un yorumuna göre, Akdeniz'deki Normanlar'ın XI. ve XII. yüzyıllardaki başarılarının çoğu bu basit konsepti anladıklarını ve benimsediklerini gösteriyordu. Gerçekten de onların orta Akdeniz'de gerçekleştirdikleri işgâller bu temel ilkenin üzerine bina edilmişti.³⁸³

Stanton'a göre Normanlar'ın sahil bölgelerini ele geçirmesi ve buralarda kontrolünü sürdürmesi şu dört bahrî faaliyetle gerçekleştiriliyordu: amfibi çıkarma, abluka, sahil gözetlemesi ve denizde çatışma.³⁸⁴

George Antâkî'nin amiralliğinde Norman donanması, amfibi hareketler konusunda mükemmelleşmişti. Sicilya Norman gücünü yaymak ve potansiyel düşmanları yıldırma için sık sık yağma seferleri yapıyordu. II. Roger dönemi, yağma seferlerinin olgunlaştığı aşamayı temsil eder. Antâkî'nin XII. yüzyılın ortalarına doğru hem Kuzey Afrika hem de Yunanistan kıyılarında gerçekleştirdiği saldırılar Norman donanmasının ulaştığı kapasiteyi göstermesi bakımından

³⁸¹ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 264-265.

³⁸² Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 390-391.

³⁸³ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 265.

³⁸⁴ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 265.

önemlidir.³⁸⁵ Özellikle II. Guillaume dönemiyle birlikte bu deniz aşırı seferler Mısır kıyılarına dek varacak güce erişecekti.

Normanlar, Kont I. Roger döneminden başlayarak Bizanslılardan ve daha da önemlisi Müslümanlar'dan alarak kıyı gözetleme sistemi kurmaktaydılar. Kule ve hisarları sahil hattı boyunca 3-5 km aralıklarla inşa ederek oldukça etkin bir kıyı takip sistemini işlettiler. *Ferraria Yıllıkları*'da belirtildiği üzere II. Roger, Sicilya'da feodal bir yükümlülük olarak uygulanan bu sistemi İtalya'nın güney kıyılarında yaşayan halk için de dayatmıştı.³⁸⁶ *Custodia maritima* (kıyı gözetlemesi) diye tesmiye edilen feodal yükümlülük 1168'deki *Baronlar Kataloğu*'nda da belirtilmekteydi.³⁸⁷

Normanlar açık denizde gerçekleşen çatışmalardan özellikle kaçınmışlardır. Çünkü bu tip karşılaşmalarda sonuç havanın durumuna göre şansa bağlıyken, bunlardan alınacak sonuçlar da kara savaşlarındaki kadar belirleyici olmamaktaydı.³⁸⁸ Prior'un ifadesiyle: “Bir komutanın ilk önceliği kuvvetlerini bir bütün olarak sağlam tutmak ve sonrasında bu kuvvetlere en az hasar verecek şekilde düşmana saldırabileceği fırsatları kollamaktır.”³⁸⁹

Normanlar, bahrî hareketlerinin çoğunda VI. Leon'un *Naumachika*'sında Bizans'lı amiraller için verdiği tavsiyeleri uyguladılar: “Komutan altındaki donanmanın hepsi veya bir kısmıyla; saldırılar, savaş hileleri ve diğer faaliyetlerin yardımıyla düşmanla mücadele etmelisiniz. Zorlayıcı bir durum oluşmadığı sürece genel bir çarpışmadan kaçınmalısınız. Çünkü genel çatışma durumlarında, 'Tyche' (kader) de denen birçok durum beklentilerin hilafına çeşit çeşit engeller çıkarabilir.”³⁹⁰

³⁸⁵ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 266-267.

³⁸⁶ *Chronica Ignoti Monachi Cisterciensis S. Mariae de Ferraria*, ed. A. Gaudenzi (Società Napoletana di Storia Patria, Monumenti Storici Patria, Monumenti Storici, ser. I, Napoli 1888), anno 1151, ss. 26-27; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 268.

³⁸⁷ *Catalogus Baronum*, ed. E. Jamison (Fonti per la storia d'Italia, Roma 1972), ss. XVII, 33-38; Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 268.

³⁸⁸ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 268.

³⁸⁹ John H. Prior, “Byzantium and the Sea: Byzantine Fleets and the History of the Empire in the Age of Macedonian Emperors, c. 900-1025 CE”, *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, ed. J. Hattendorf-R. Unger, Woodbridge 2003, s. 99.

³⁹⁰ Leo VI, *The naval warfare...*, s. 498-499.

Roma döneminden Yeniçağ'a kadar deniz savaşlarının yapılış şeklinde pek bir değişiklik gerçekleşmemiştir. Çünkü bahrî teknolojilerdeki gelişme kısıtlıydı. Bu kısıtlı gelişmelerden en önemlisi, M.S. II. yüzyıldan itibaren oldukça sağlam gemilerin yapımını sağlayan Kaplama-önce inşa yönteminden, mahmuzlayarak³⁹¹ batırmanın öneminin azalmasına mukabil, iş yükünde büyük azalmalar sağlayarak, çok daha az ham madde ve çok daha kısa sürelerde yapılan İskelet-önce tekniğine geçti.³⁹² Bunlara ek olarak dromon gemilerini anlattığımız bölümde de değindiğimiz gibi Yunan Ateşi Ortaçağ'ın bir yeniliği olarak deniz savaşlarına eklenmişti. Ancak bu silâh Bizans İmparatorluğu haricinde kullanılmayacaktı zira İmparatorluk silâhın yapımının sırrını inkırazına kadar saklı tuttu. Normanlar'ın da bu silâhı kullandığına dair bir kanıt bulunamamıştır.³⁹³

Normanlar'ın bahrî savaş taktikleri Ortaçağ'da herkes tarafından uygulananlardan pek farklı değildi. Ortaçağ deniz muharebelerinde ilk olarak savaşta inisiyatifi ele almak önemliydi ve bunun için gözcü gemileri kullanılmaktaydı. IX. yüzyılda deniz savaşları üzerine Syrianos Magistros tarafından yazılan esere göre gözcü gemileri için “*Bunlardan dört tane olmalı; iki tanesi ana filonun altı kilometre önünde ilerken diğer ikisi ana filoyla öncü ikili arasındaki bağlantıyı sağlayarak düşman filosunun pozisyonuyla ilgili belirli sinyaller aracılığıyla ana filoyu bilgilendirmelidir.*” tavsiyesi veriliyordu.³⁹⁴ Düşmanın durumuyla ilgili bilgilendirilen komutan savaş pozisyonu alır ve bu pozisyon ağırlıklı olarak iç bükey yarım hilal³⁹⁵ şeklindedir. Amiral bu hilalin tam ortasındaki amiral gemisinde yer alarak mücadeleyi buradan yönetir ve hilalin iki ucunun kapan şeklinde kapatılmasını sağlamaya çalışır.³⁹⁶ Ancak en nihayetinde savaş bir geminin düşman gemisiyle girdiği bire bir mücadele hâlini alıyordu. Bu mücadelenin ilk safhasında birbirlerine yeteri kadar yaklaştıklarında mancınıklardan *mues* veya *muiai* denen demir çubuklar,

³⁹¹ Mahmuz ve mahmuzlamayla ilgili bkz.: Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, s. 78-80.

³⁹² Antikçağ'dan Ortaçağ'a gemi inşa tekniklerinin evrimi ile ilgili bkz.: John Coates, “The Naval Architecture and Oar Systems of Ancient Galleys”, *The Age of the Galley...*, s. 131-132; Ulrich Alertz, “The Naval Architecture and Oar Systems of Medieval and Later Galleys”, *The Age of the Galley...*, s. 144-148; Casson, *Antikçağ'da Denizcilik ve Gemiler*, s. 22-33, 116-119.

³⁹³ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 269.

³⁹⁴ Syrianos Magistros, *Naval Battles of Syrianos Magistros*, İng. trc. Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Leiden 2006, Appendix One, s. 460-461.

³⁹⁵ Türklerin kara savaşlarında uyguladıkları hilâl nizamının bahrî muharebelerdeki benzeri.

³⁹⁶ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 270.

tatar yaylarıyla oklar deniz erleri tarafından kış, baş ya da orta kasaranın üstünden veya grandi direğinden düşmana atılıyordu.³⁹⁷ Menzilli silâhların karşılıklı olarak yağdırılmasından sonra bir gemi diğerine yaklaşarak ya hızlıca sürterek küreklerini kırmaya çalışır ya da onu doğrudan ele geçirmeye girişirdi.³⁹⁸ Gemiler birbirlerine degecek kadar yaklaştığında gemi direklerinden düşman gemisinin üstüne doğru sivriltilmiş demir ağırlıklar veya büyük taşlar savrulur, bu savrulanların düşman gemisi karinasında delik açması ve geminin batması beklenirdi.³⁹⁹ Gemi batmamışsa çengeller ve mızraklar kullanarak gemiler borda bordaya getirilir ve düşman gemisine atlanarak ele geçirilmeye çalışılırdı. Çoğunlukla son safha bu göğüs göğüse çarpışmayla sonuçlandırılırdı.⁴⁰⁰ Normanlar Ortaçağ savaşlarının yukarıda da bahsedilen karaya bağımlı olma gerçeğini bilmelerinin yanında kara savaşlarındaki üstünlüklerini de hesaba katarak deniz savaşlarının çoğunu kıyıya yakın yerlerde gerçekleştirdiler.⁴⁰¹ Stanton'un yorumuna göre II. Roger'nin bahrî stratejisinin kalbinde Sicilya Adası vardı. Ona göre ada sınırsız kaynaklarıyla Norman donanmasının aradığı bütün ikmâli ve desteği sağlıyordu. Yazarın sözleriyle: “*Sicilya, II. Roger'nin batırlamaz amiral gemisiydi.*” Bundan dolayı Norman Kralı, Yunanistan yağmaları dışarıda tutulacak olursa bahrî operasyonlarını orta Akdeniz’le sınırlı tuttu.⁴⁰²

---

³⁹⁷ Leo VI, *The naval warfare...*, s. 508-509; Nikephoros Ouranos, *On Fighting at Sea*, s. 596-597.

³⁹⁸ Pryor-Jeffreys, *The Age of Dromon...*, s. 143-144.

³⁹⁹ Leo VI, *The naval warfare...*, s. 508-509; Nikephoros Ouranos, *On Fighting at Sea*, s. 596-597.

⁴⁰⁰ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 271-272.

⁴⁰¹ Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 272.

⁴⁰² Stanton, *Norman Naval Operations...*, s. 272.

SONUÇ

Akdeniz için XI. yüzyıl, siyasal güçlerde önemli değişimlerin olduğu bir dönem olarak öne çıkmıştır. Asırlardır Akdeniz’de hâkim güçler durumunda bulunan, Bizans İmparatorluğu ve Müslümanlar’ın egemenlikleri sarsılmaya başlamıştı. Haçlı Seferleri’nin Levant’a Latin gücünü getirdiği sıralarda Normanlar, Akdeniz’in en büyük adası olan Sicilya’dan Müslüman gücünü söküp atmış, Kuzey Afrika’daki İslâm topraklarına gözlerini dikmişlerdi.

Normandiya’da 200 yıl boyunca Fransızlaşan İskandinav asıllı maceracıların kurdukları Sicilya Kontluğu, kısa sürede gücüne güç katarak sadece Bizans İmparatorluğu için değil Afrika sahillerindeki Müslümanlar için de bir tehdit hâline gelmişti. II. Roger’nin hükümdarlığında Güney İtalya Normanlar’ını da tahakkümü altına alan kontluk, krallığa dönüşerek kısa sürede Akdeniz’in ortasında mutlak hâkim hâline geldi. Normanlar’ın Bizans’a karşı düzenlediği seferler imparatorluğu zayıflatsa da yıkamadı. Diğer taraftan, İfrîkiye’deki Müslümanlar üzerine düzenledikleri seferler, onları bölgenin mutlak hâkimi hâline getirdi ise de bu hegemonya çok sürmeyecekti.

Kısa süreli de olsa Normanlar’ın İfrîkiye sahilinde kurdukları hâkimiyet, onlara Müslümanlar’ın hâkim olduğu ticaret sahası üzerinde söz sahibi olma fırsatını vererek II. Roger’yi çağının en zengin hükümdarlarından biri yaptı. Mezkûr hükümdardan sonra krallık daha iyi yönetilebilseydi Kuzey Afrika’da Norman etkisi daha geniş alanlara yayılma şansını da bulabilirdi. Nitekim Norman gücünü Kuzey Afrika’dan atabilecek tek güç Muvahhidler olmasına karşın, II. Roger’nin Muvahhid ilerlemesi karşında Araplar’la ortak savunma yapma teklifine olumlu cevap verilmiş olsaydı Normanlar, Muvahhidler karşısında dahi tutunabilirdi. Ancak her ne şartta olursa olsun Sicilya hâkimleri Müslümanlar’ın ezici çoğunlukta olduğu bir bölgede uzun süre tutunamazlardı.

Sicilya Norman gücünün doruk noktasına ulaştığı 1148’den başlayan İfrîkiye hegemonyası, 12 yıllık bir süre içinde tamamen yok oldu. Krallıktaki iç sorunlara ek

olarak Bizans İmparatorluğu'nun ve Avrupa devletlerinin artan tazyiki Muvahhidler'in İfrîkiye fethini kolaylaştırdı. İtalya ana karası, İyon Denizi ve İfrîkiye'de tehdit altında olan böylesine genç bir krallığın bütün cephelerde tutunması oldukça zordu. Zira İfrîkiye'deki Norman varlığı hemen başlangıcından itibaren peyderpey azaldı ve bölgenin etkin bir şekilde savunulması zorlaştı. II. Roger'nin en güvendiği yardımcısı ve krallığın İfrîkiye'de tutunmasını sağlayan baş aktör, George Antâkî'nin 546 (1151-1152) yılındaki ölümü bölgede Norman varlığını daha da kırılğan hâle getirmişti. II. Roger'den sonra oğlu “*Kötü*” lâkaplı I. Guillaume'un babası kadar etkin olmayan idaresi süreci hızlandırmaktan başka bir işe yaramadı. Babasının Kuzey Afrika'da bin bir güçlkle kurduğu düzen I. Guillaume'un krallığı devrinde, kısa sürede tamamen yok oldu.

Zîriler ise kelimenin tam anlamıyla ölü doğmuş bir bebektir. Hilâlî ve Süleym Kabileleri'nin istilâsından mı yoksa kendi iç sorunlarından mı bilinmez daha ilk bağımsız hükümdarı Muiz b. Bâdis döneminden başlayarak sahildeki kentlere hapsedilmiş bir devlet durumundaydı. Normanlar'ın gittikçe güçlendikleri dönemde Zîrî ülkesi, halkı beslemek için buğday, gemi yapımı için kereste yönünden Norman Sicilya'sına tamamen bağımlı hâle gelmişti. I. Roger döneminde dahi kontun İfrîkiye'deki lâkabi “*yaşlı buğday çuvalı*” idi.⁴⁰³ Normanlar peyderpey gerçekleştirdikleri işgâlleri sırasında kâh düşman kâh dost olarak bu bağımlılığı akıllıca sövmeyi bilmişlerdi.

Normanlar, Mezzogiorno'ya geldiklerinde, Normandiya'da yaşayan Fransızlaşmış İskandinav asıllılar olarak sadece lisânlarını kaybetmemişler, denizlerden uzaklaşarak denizci vasıflarını da yitirmişlerdi. Ancak bu mahir adamlar, ilk zamanlarda geçici tedbirlerle bölgede ellerine geçirdikleri gemilerden ve yerli denizcilerden yararlanırken, ilerleyen dönemlerde Akdeniz'deki en güçlü filolardan birini kurmayı başardılar. Bu donanma öyle bir güce ulaşacaktı ki, bir taraftan Tunus sahillerinde ciddi bir kuvvet bulundururken diğer taraftan Konstantinopolis'e saldıracaktı.

---

⁴⁰³ Arapça olarak *Ebû Tillis* şeklinde ifade edilmektedir. Bkz.: Johns, *Arabic Administration...*, s. 326-328.

Sicilya Normanları'nın Akdeniz'deki faaliyetleri, artan Latin gücünün Haçlılar'la birlikte Müslüman dünyasına uzanan en ileri koluydu. Normanlar Kuzey Afrika'dan sökülüp atılsa da Latin Avrupa Akdeniz'de bir daha hiçbir zaman geri adım atmayacaktı.

BİBLİYOGRAFYA

- ‘Abdülhâlim, Râdî
‘Abdullah: “et-Tedahhulü’n-Normandî fi bilâdi’l-Magrib (509-558)", Külliyyetü’t-terbiye Cami’atü’l-Kahire 1989.
- Abulafia, David: “The Norman Kingdom of Africa and the Norman Expeditions to Majorca and the Muslim Mediterranean”, *Anglo-Norman Studies*, VII, 1985, ss. 26-49.
- Agius, Dionisius A.: “Maqrîzî’s Evidence for the Ġurâb: The Galley of Mamlûks”, *Law, Christianity and Modernism in Islamic Society*, (*Orientalia Lovaniensia Analecta* 86), ed. U. Vermeulen-J. M. F. Van Reeth, Leuven 1996, s. 185-197.
- Ahmad, Aziz: *A History of Islamic Sicily*, Edinburg 1975.
- Aimé, Moine du Mont-
Cassin: *L’ystoire de li Normant et la chronique de Robert Viscart*, ed. J. J. Champollion-Figeac, Paris 1835.
- Altan, İbrahim: *İslâm Tarihinde Sicilya Adası’nın Yeri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993.
- “Kelbîler”, *DİA*, XXV, 206-207.
- Amari, Michele: *Biblioteca Arabo-Sicula*, I-II, Turin 1880-1881.
- Storia dei Musulmani di Sicilia*, I-III, Firenze 1854-1872.

- Albertus Aquensis: *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione, Emundatione et Restitution Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae, RHC. occ., IV, s. 265-713; İng. trc. Susan B. Edgington, Historia Ierosolimitana-History of the Journey to Jerusalem, Oxford 2007.*
- Avcı, Casim: “Müslüman Araplar Tarafından Bizans Başkenti İstanbul’a Düzenlenen Askeri Seferler”, *Byzantion’dan Constantinopolis’e İstanbul Kuşatmaları-İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, ed. Murat Arslan-Turhan Kaçar, No:35/7, İstanbul 2017, ss. 243-262.
- Aubé, Pierre *Roger II de Sicile: Un Normand en Méditerranée*, Paris 2016.
- Bass, G.- F. Van Doorninck: *Yassi Ada: A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*, Collage Station 1982.
- Bass, G., vd.: *Serçe Limanı: An Eleventh-Century Byzantine Shipwreck*, College Station 2004.
- Beihammer, Alexander D.: “The First Naval Campaign of the Arabs against Cyprus (649, 653): A Reexamination of the Oriental Source Material”, *Graeco-Arabica IX-X*, ed. George K. Livadas, Atina 2004, ss. 47-68.
- Bozkurt, Nebi: “Eman”, *DİA*, XI, 75-77.
- Braudel, Braudel: *Akdeniz: Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*, Türkçe trc. Necati Erkurt, İstanbul 2015.

- Brett, Michael: “Ifriqıya as a Market for Saharan Trade from the Tenth to the Twelfth Century A.D.”, *Journal of African History*, X(3), 1969, ss. 347-364.
- Brooks, E. W.: “The Campaign of 716-718 from Arabic Sources”, *Journal of the Hellenic Studies* 19, 1899, ss. 19-31.
- Bündârî: *el-Berku’ş-Şâmî*, 1. Kısım, nşr. Ramazan Şeşen, Beyrut 1971.
- Canard, Marius: “Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri”, Türkçe trc. İsmail Hami Danişmend, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 2, 1956, ss. 213-259.
- “Une Lettre du Calife Fatimite al-Hafız (524-544/1130-1149) à Roger II”, *Miscellanea Orientalia*, London 1973.
- Casson, Lionel: *Antikçağ’da Denizcilik ve Gemiler*, Türkçe trc. Gürkan Ergin, İstanbul 2002.
- Chalandon, Ferdinand: *Histoire de la Domination Normande en Italie et en Sicile*, I-II, Paris 1907.
- Chevedden, Paul E.: “A Crusade from the First: The Norman Conquest of Islamic Sicily, 1060–1091”, *Al-Masāq*, Vol. 22(2), 2010, ss. 191-225.
- Christides, Vassilios: “Islamic World Vessels”, *The Oxford Encyclopedia of Maritime History*, ed. John B. Hattendorf, Oxford-New York 2007, II, 263-268.

“Naft”, *EF*², VII, 884-890.

The Conquest of Crete by the Arabs (ca. 824): a Turning Point in the Struggle Between Byzantium and Islam, Athens 1984.

“The Second Arab Siege of Constantinople (717-718?): Logistics and Naval Power”, *Bibel, Byzanz und Christlicher Orient*, ed. D. Bumazhnov-E. Grypeou vd., Levuen-Paris-Walpole 2011, ss. 511-535.

Constantine VII Porphyrogenitus: *De Administrando Imperio*, ed. G. Moravcsik, İng. trc. R. Jenkins, Washington 1967.

Cowdrey, H. E. J.: “The Mahdia Campaign of 1087”, *English Historical Review*, LXXXII/362, Oxford University Press 1977, ss. 1-29.

Curtis, Edmund *Roger of Sicily and the Normans in Lower Italy 1016-1154*, New York 1912.

Çetinkaya, Bülent: *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât: VII-XIII. Asırlar Arası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2003.

De Mas Latrie, M. L.: *Traité de Paix et de Commerce et Documents Divers Concernant les Relations des Chrétiens avec les Arabes de l’Afrique Septentrionale au Moyen Age*, Paris 1866.

- Dolley, R.: “The Warships of the Later Roman Empire”, *Journal of Roman Studies*, XXXVIII, London 1948, ss. 47-53.
- ed-Dûrî, Abdülazîz: “Divan”, *DİA*, IX, 377-381.
- el-Cündî, Cum’a
Muhammed Mustafa: “Alakatü’n-Norman Sıkılyye bi’l-kuva’l-İslâmiyye fi şimâli İfrîkıyye hilâli’l-karni’s-sâdisi’l-hicri’s-sânî aşere’l-milâdî”, *Havliyyât el-Âdab ve’l-‘Ulûm el-İctimaiyye*, el-Havliyye el-Sâlise ve’l-‘İşrun h. 1453/m. 2002.
- el-Merrâküşî,
Abdülvâhid: *el-Mu‘cib fî telhîşi aḥbâri’l-Mağrib*, Fr. trc. E. Fagnan, *Histoire des Almohades*, Cezayir 1893.
- Erkal, Mehmet: “Cizye”, *DİA*, XIII, 42-45.
- Fahmy, A.: *Muslim Sea Power in the Eastern Mediterranean from the Seventh to the Tenth Century*, London 1950.
- Fayda, Mustafa: “Emîrû’l-Müslimîn”, *DİA*, XI, 158.
- Gardiner, Robert (ed.): *Cogs, Caravels and Galleons: The Sailing Ship, 1000-1650*, London 1994.
- Gardiner, Robert-J.
Morrison, (ed.): *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels since Pre-Classical Times*, London 1995.
- Gaudenzi, A. (ed.): *Chronica Ignoti Monachi Cisterciensis S. Mariae de Ferraria*, (Società Napoletana di Storia Patria, Monumenti Storici Patria, Monumenti Storici, ser. I, Napoli 1888).

- Guilland, R.: “L’Expedition de Mesleme contre Constantinople 717-718”, *Etudes Byzantines*, Paris 1959, ss. 89-112.
- Houben, Hubert: *Roger II of Sicily*, Cambridge 2002.
- İbn Ebû Dînâr: *el-Mü`nis fî aḥbâri İfrîkıyye ve Tûnis*, Fr. trc. Edmond Pellissier de Reynaud-R. Rémusat, *Histoire de l’Afrique*, 1845.
- İbn Haldûn: ‘*Unvânü’l-İber ve dîvânü’l-mübtede’i ve’l-haber fî eyyâmi’l-‘Arab ve’l-‘Acem ve’l-Berber*, Fr. trc. M. Baron de Slane, *Histoire des Berberes et des Dynasties Musulmanes de l’Afrique Septentrionale*, I-IV, Alger 1852-1856.
- İbn Havkal: *Şûretü’l-arz*, Türkçe trc. Ramazan Şeşen, İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, İstanbul 2014.
- İbn İzârî: *el-Beyânü’l-muğrib fî (ihtişâri) aḥbâri mülûki’l-Endelüs ve’l-Mağrib*, Yay. Reinhart Dozy, I-II, Leyde 1848-1851; Fr. trc. E. Fagnan, *Histoire de l’Afrique et de l’Espagne intitulée al-Bayano’l-Moghrib*, I-II, Algiers 1901-1904.
- İbni Cübeyr: İbni Cübeyr, *Rihletü’l-Kinânî*, Türkçe trc. İsmail Güler, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, İstanbul 2008.
- İbnü’l-Esîr: *el-Kâmil fî’t-târih*, Yay. J. C. Tornberg, I-XIII, Beyrut 1979; Türkçe trc. *İslâm Tarihi İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fî’t-Târih Tercümesi*, Çeviri: Heyet, İstanbul 1985-1987, I-XII.

- Idris, Hady Roger: *la Berbérie Orientale sous les Zirides Xe-XIIIe Siecles, I-II*, Paris 1962.
- İdrîsî: *Nüzhetü'l-müşâk fi'htirâkı'l-âfâk*, Fr. trc. P. Jaubert, *La Premiere Geographie de l'Occident*, Paris 1999.
- Johns, Jeremy: *Arabic Administration in Norman Sicily – The Royal Dîwân*, New York 2002.
- Joranson, Einar: “The Inception of the Career of the Normans in Italy-Legend and History”, *Speculum*, XIII\3, (1948), ss. 353-396.
- Kazhdan, Alexander P.: “Exarchate”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, 767.
- “Katepano”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, 1115-1116.
- “Merarches”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II, 1343.
- “Theme”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, III, 2034-2035.
- Kocabaş, Ufuk: *Yenikapı'nun Eski Gemileri/The 'Old Ships' of the 'New Gate'*, İstanbul 2012.
- Komnena, Anna: *Alexiad*, Türkçe trc. Bilge Umar, İstanbul 1996.

- Leo VI: *The Naval Warfare of the Emperor Leo*, ed. ve İng. trc. E. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204* (Leiden, 2006), Appendix II, ss. 483-519.
- Lewis, Archibald R.-
Timothy J. Runyan: *European Naval and Maritime History 300-1500*, Indiana University 1985.
- Lombard, Maurice: “Un problème cartographié: le bois dans la Méditerranée musulmane (VIIe-XIe siècles)” *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, 14e année, N. 2, 1959, ss. 234-254.
- Loud, G. A.: *The Age of Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest*, New York 2013.
- Makrîzî: *el-Muḳaffa’l-kebîr*; George Antâkî’nin biyografisiyle ilgili olan kısmın İngilizce çevirisi: Johns, Jeremy, *Arabic Administration in Norman Sicily–The Royal Dîwân*, New York 2002, ss. 80-82.
- Malaterra, Geoffrey: *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of his Brother Duke Robert Guiscard*, İng. trc. Kenneth Baxter Wolf, University of Michigan 2005.
- Morrison, Karl F.: “Canossa a Revision”, *Traditio*, vol. 18 (1962), ss. 121-148.
- Mott, L.: *Sea Power in the Medieval Mediterranean: The Catalan-Aragonese Fleet in the War of the Sicilian Vespers*, Gainesville 2003.

- Nicolle, David: *Medieval Warfare Source Book: Christian Europe and Its Neighbours*, I-II London-New York 1995-1996.
- Nikephoros Ouranos: *On Fighting at Sea*, ed. ve İng. trc. Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204* (Leiden-Boston 2006), Appendix V, ss. 571-605.
- Norwich, John Julius: *A History of Venice*, Londra 2003.
- Ostrogorsky, Georg: *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara 2015.
- Özdemir, Mehmet: “Hammâdîler”, *DİA*, XV, 489-491.
“İbn İzârî”, *DİA*, XX, 98-99.
- Özkuyumcu, Nadir: “İfrıkıye”, *DİA*, XXI, 515-516.
- Öztürk, Murat: *Fâtımîler'in Deniz Gücü ve Akdeniz Hâkimiyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.
“Zâtüssavârî”, *DİA*, XXXIV, 152-153.
- Poncet, Jean: “Le mythe de la «catastrophe» hilalienne [H. R. Idris, La Berbérie orientale sous les Zîrides, Xe-XIIIe siècles.]”, *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, 22e année, N. 5, 1967, ss. 1099-1120.
- Procopius: *History of the Wars*, İng. trc. H. Dewing, III, London 1916.

Pryor, John H.: *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, Türkçe trc. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2004.

“Byzantium and the Sea: Byzantine Fleets and the History of the Empire in the Age of Macedonian Emperors, c. 900-1025 CE”, *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, ed. J. Hattendorf-R. Unger, Woodbridge 2003, ss. 83-104.

“Transportation of Horses by Sea during the Crusades 8th Century to 1285”, *The Mariner's Mirror*, LXVIII/1, 1982, ss. 9-27, 103-125.

Pryor, John H.,- Elizabeth M. Jeffreys: *The Age of Dromon: The Byzantine Navy ca 500-1204*, Leiden-Boston 2006.

Razûk, Muhammed: “Bûne”, *DİA*, XI, 415-416.

Rogers, Randall: *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century*, Oxford 1992.

Runciman, Steven: *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, Türkçe trc. Fikret Işıltan, Ankara 2008.

Sophocles, E. A.: *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C. 146 to A.D. 1100)*, New York 1900.

Stanton, Charles D.: *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, Woodbridge 2016.

- Stephenson, Paul: *The Legend of Basil the Bulgar-Slayer*, Cambridge 2003.
- Syrianos Magistros: *Naval Battles of Syrianos Magistros*, İng. trc. Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Leiden 2006, Appendix One, s. 455-481.
- Talbi, M.: “Ifrikıya”, *EF*, III, 1047-1050.
- Theotokis, Georgios: *The Norman Campaigns in the Balkans, 1081-1108*, Woodbridge 2014.
- “The Norman Invasion of Sicily, 1061–1072: Numbers and Military Tactics”, *War in History*, 17(4), 2010, ss. 381-402.
- Ticânî: *Rihletü't-Ticânî*, Fr. trc. M. Alphonse Rousseau, *Voyage du Scheikh et-Tidjani dans la Régence de Tunis, pendant les années 706, 707 et 708 de l'Hégire (1306-1309 de J. C.)*, Paris 1852-1853.
- Tukin, Cemal: “Girit”, *DİA*, XIV, 85-93.
- Villars, Jean Beraud: *les Normands en Méditerranée*, Paris 1951.
- Waley, D. P.: “Combined Operations in Sicily, A.D. 1060-1078”, *Papers of the British School at Rome*, XXII, 1954.
- William of Apulia: *La Geste de Robert Guiscard*, İng. trc. Graham Loud, Leeds 2006.

William of Tyre: *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, İng. trc. Emily Atwater Babcock and A. C. Kray, New Yorke 1943.

Wright, D.: *The Roman Vergil and the Origins of Medieval Book Design*, London 2001.

Yiğit, İsmail: “Ribât”, *DİA*, XXXV, 76-79.

<https://www.britannica.com/place/Mezzogiorno>.

EKLER

Ek 1:

SİCİLYA-NORMAN KONT ve KRALLARI

1. Sicilya Kontu I. Roger (1071-1101)
2. Sicilyalı Kont Simon (1101-1105)
3. Kral II. Roger (1105-1130 Sicilya Kontu, 1130-1154 Sicilya Kralı)
4. Kral I. Guillaume (1154-1166)
5. Kral II. Guillaume (1154-1189)
6. Kral III. Roger (1189-1193)
7. Kral Lecce'li Tankred (1189-1194)

ZİRÎ HÜKÜMDARLARI

1. Bulukkîn b. Zîrî b. Menâd (361-373/972-984)
2. Mansûr b. Bulukkîn (373-386/984-996)
3. Bâdîs b. Mansûr (386-406/996-1016)
4. Muiz b. Bâdîs (406-454/1016-1062)
5. Temîm b. Muiz (454-501/1062-1108)
6. Yahyâ b. Temîm (501-509/1108-1116)
7. Ali b. Yahyâ (509-515/1116-1121)
8. el-Hasan b. Ali (515-543/1121-1148)

Ek 2:

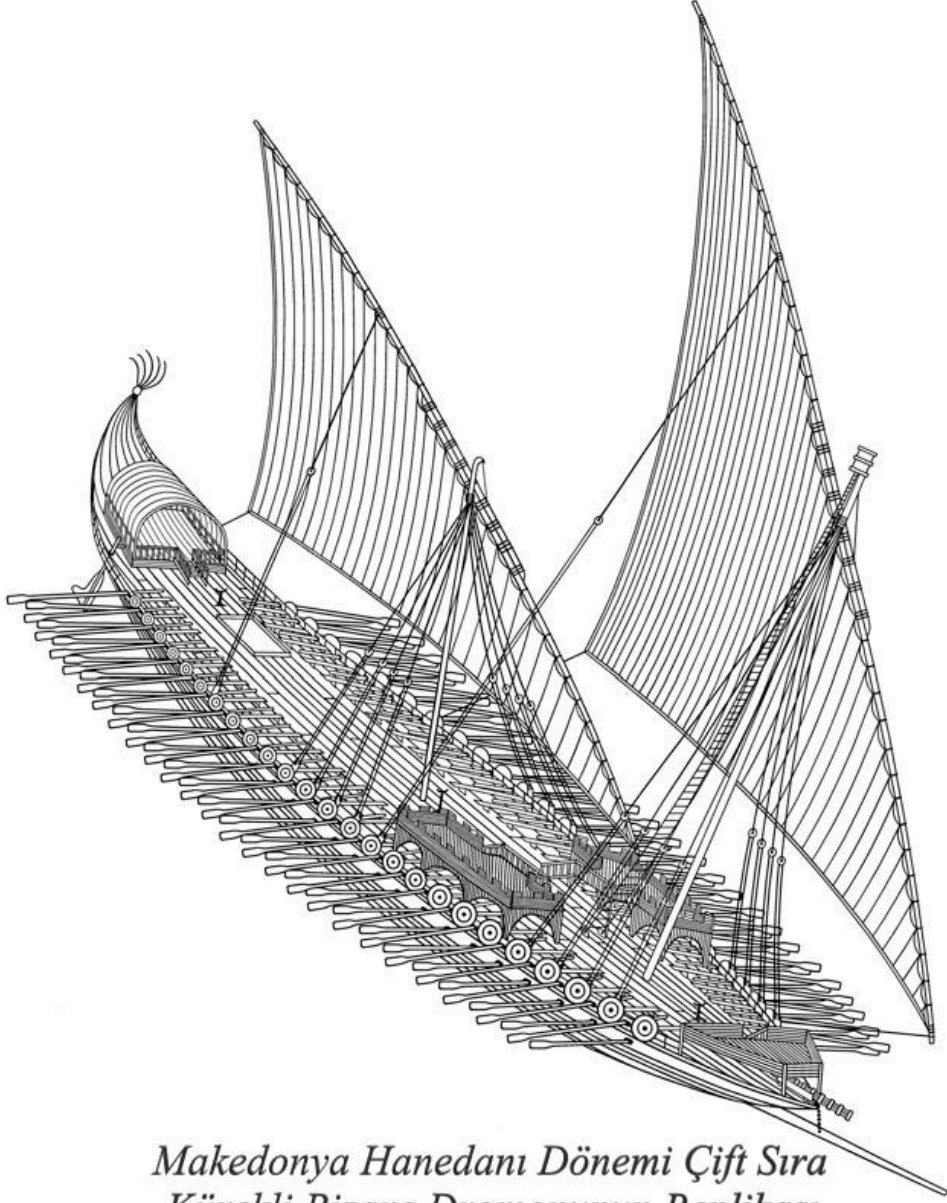

**Normanlar'ın Sicilya'daki varlıklarını kalıcı hâle getirdikleri 1063 Cerami
Muharebesi konulu resimde I. Roger'nin tasviri**

[Prosper Lafaye (1806–1883), Combat de Céramo en Sicile, 1061, Canvas üzerine
yağlı boya, 72,2×78,7 cm, resmedildiği yıl: 1838. Chateaux de Versailles et de
Trianon, salles Croisades 1e salle, MV 344]

[<http://collections.chateauversailles.fr/#61a2de20-92e4-4f6e-ab8d-8a05a9e67ba9>]

Ek 3:

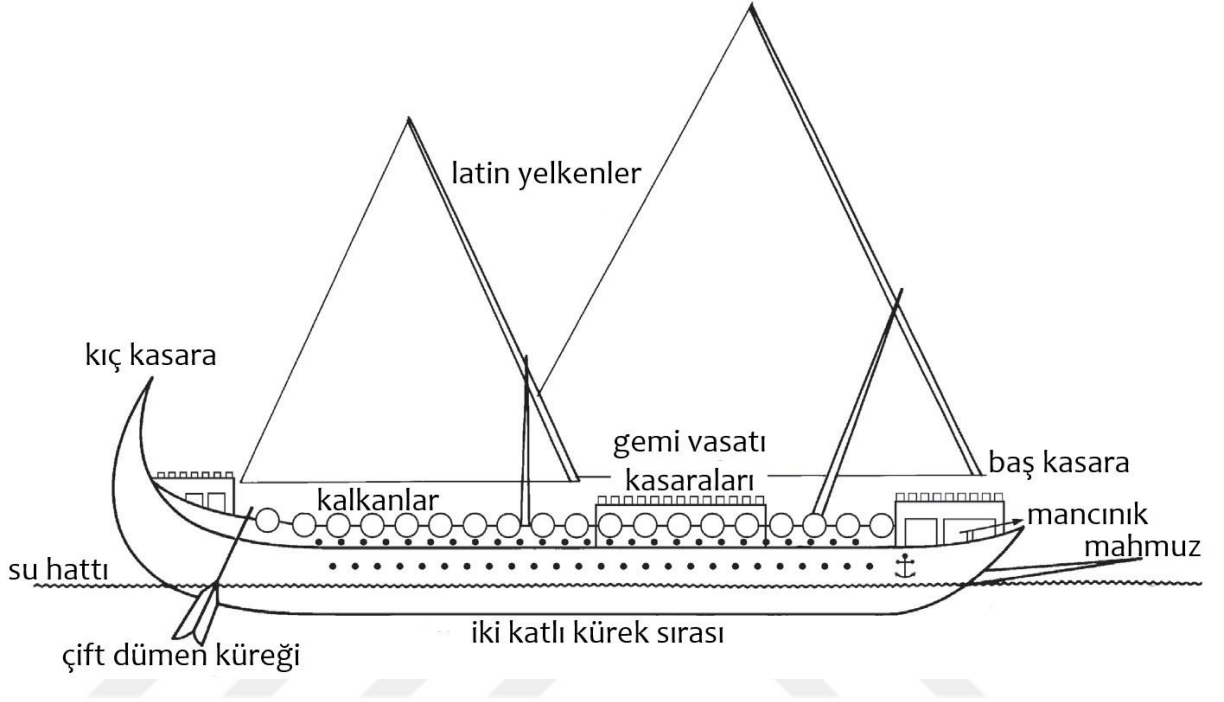
*Makedonya Hanedanı Dönemi Çift Sıra
Kürekli Bizans Dromonunun Replikası*

© John H. Pryor

[John H. Pryor-Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of Dromon: The Byzantine Navy ca
500-1204*, Leiden-Boston 2006, kapak sayfası]

Ek 4:

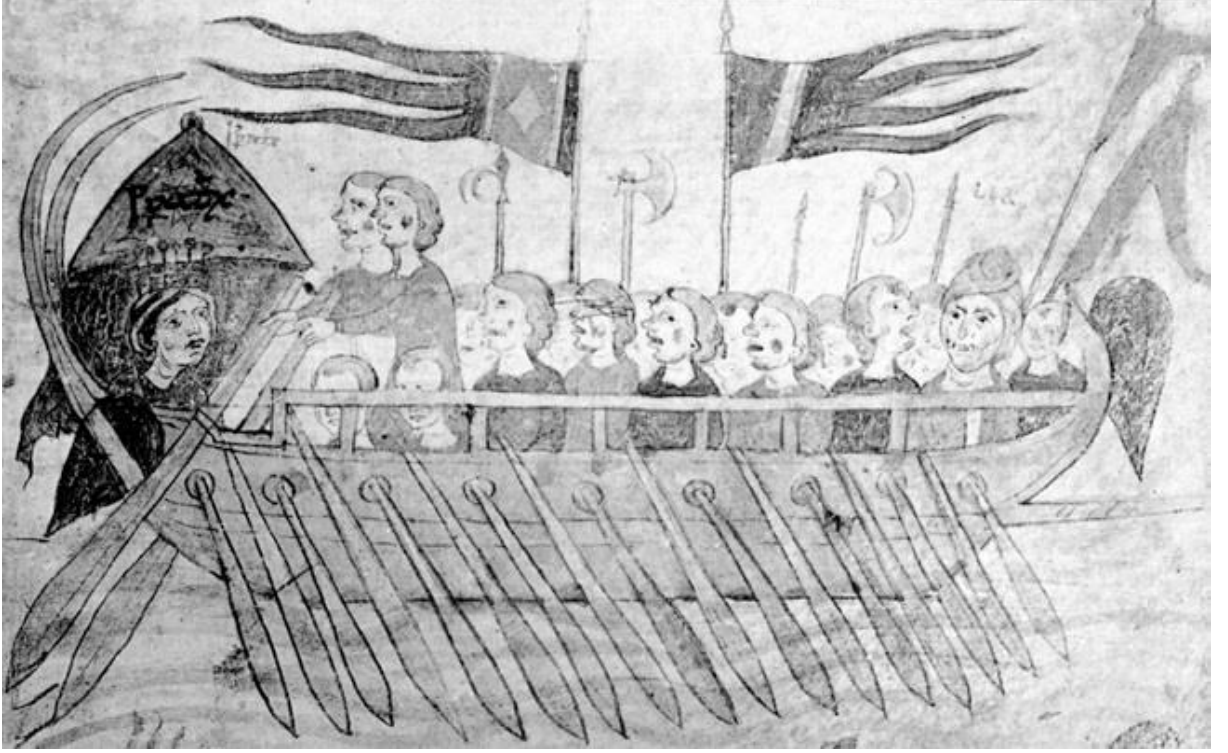

XI. yüzyıl İtalo-Norman savaş kadırgası

C. D. Stanton ve P. Judge'ın çizimi özellikle İtalo-Norman kadırgasındaki en önemli farklılıkları vurgulamaktadır, mancınık ise bunlardan önde gelenidir.

[Charles D. Stanton, *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, Woodbridge 2016, s. 231]

Ek 5:

Peter of Eboli'nin *De Rebus Siculis* isimli kitabında XII. yüzyılda Sicilya'da kullanılan çift sıra kürekli kadirga tasviri

Alla sensile kürek kullanım şekli resmedilmiştir.

[Bern, Burgerbibliothek, Codex 120 der, fol. 119r]

Ek 6:

II. Roger, Hz. İsa'nın elinden krallık tacını giyerken

Martorana Kilisesi'ndeki Bizans stili mozaik, Palermo.

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Martorana_RogerII2008.jpg]

Ek 7:

İdrîsî'nin *Tabula Rogeriana* ya da *el-Kitâbü'r-Rucârî* adıyla da bilinen *Nüzhetü'l-müş tâk fi'htirâkı'l-âfâk* isimli kitabında, II. Roger için çizdiği, bilinen dünyanın haritası. Eski haritalarda Tanrı'nın dünyayı yukardan izlediği inancıyla onun bakış açısına göre kuzey aşağıda kalacak şekilde resmedilmekteydi

[<https://iiif.bodleian.ox.ac.uk/iiif/viewer/f8788cf7-2544-4ef0-973b-abdcf9ff05a8#?c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-3251%2C0%2C13730%2C5157>]

Ek 8:

1154 yılında Sicilya Krallığı

[Charles D. Stanton, *Norman Naval Operations in the Mediterranean*, Woodbridge
2016, s. 113]